QUARANTA HISTÒRIES

Joan Carandell i Marimon

"Llorenç Sant Marc"

EL CEP I LA NANSA
EDICIONS

LLORENÇ SANT MARC

QUARANTA HISTÒRIES

Editorial Selecta

Col·lecció Antílop 28

Premi Víctor Català

EL CARRO D’EN SERRA

El coneixia tothom, el carro de can Serra; carregat de blat de moro un dia i un altre ple de patates o fruita, hom el veia pels indrets de les Guilleries camí de Viladrau, de Sant Hilari o, encimbellat de suro, anava cap a l’estació de Breda després d’una llarga jornada. En un cert temps eren els castanyers o els pins els transportats. Al vell Serra, home de pocs amics, mai no se li veié que encarregués l’expedició a altri. «Ja m’ho sé guanyar, jo», i a la gran hisenda que posseïa només un mosso de cap insegur, ple de vent, i mal pagat l’ajudava. La fama de gasiu s’estenia a tota la família: dona, fill i filla. Mai no faltava el carro al mercat dels diumenges, a Sant Hilari, on en Serra venia o feia barates o deixava diners a propietaris atrapats. Per les en- gires, la reputació de molts rics els feia viure en el temor i, lluny de fer-se perdonar el benestar amb posat amable, els sortia de dins l’enuig al pas dels pobletans; les pabordes que, per la festa major del juny o de l’agost, anaven a passar el platet per a la venerada ermita del Nen Jesús de Praga, se n’anaven, cada any, de buit de can Serra.

La gent d’aquells verals baixaren cap al vessant solitari quan s’assabentaren de la notícia; una munió de carros s’havien congregat a l’esplanada de la masia centenària, sola amb el vent de ponent a la cara.

Uns senyors vinguts del partit judicial de Santa Coloma de Farners entraven i sortien de la casa de finestres tancades i un gos adotzenat i pobre plorava a la porta; a la cleda cridaven de gana els animals esvalotats.

—Voleu dir...?

Prop del serrat de Matamala, en el clap del vessant, apartada dels boscos de suredes, castanyers i pins que la voltaven, la masia s’alçava prop d’uns casalots i de la pallissa; muntades als dos costats de la casa descansaven les torratxes de les quadres i el conjunt era com un petit poblat. Dos carros jeien al defora prop d’un alt xiprer i d’uns castanyers. El cel era net de núvols i el sol escalfava la fredor del mes.

Feia tres dies que ningú no havia vist ni el carro ni la família d’en Serra.

El diumenge passat els Serra s’havien tancat, com sempre a l’hora foscana, cansats de treballar tot el dia malgrat que era festa de precepte. El noi havia anat a la festa de l’onze de novembre a Viladrau i arribà en aquell moment i es posaren a sopar.

—T’has ben divertit tu, oi? —censurà el pare en veure el noi. I afegí—: I, aquí, la mare i la germana a treballar, eh?

Com cada vespre, amb la son a les orelles, passaven comptes. El noi feia números en un dietari i la germana cosia mitjons.

—S'han estalviat dotze pessetes —va aclarir el pare. I s'irrità en veure el noi indiferent—. Tot us sembla poc a vosaltres!

Va ser en aquest moment que el gos, arraulit sota la taula, començà a inquietar-se; ronronejà i el vell Serra li clavà una puntada de peu mentre ordenava al seu fill:

—Demà has de baixar a l'estació aquesta dotzena de pins.

—N'hi ha encara per desbastar —deia el noi mig endormiscat.

—Doncs, et lleves més de matí i els desbastes.

El gos es va aixecar i lladrà.

—Tens una tirada llarga. Au, desperta't!

Un seguit de lladrucs ompliren la casa i el pare maleïa la bèstia, que havia sortit de sota la taula i, consirosa, donava voltes pel menjador destorbant la feina dels números.

—Callaràs!

Tot el dia havia estat ennuvolat i es girà un vent que passava rabent per les teulades. De dins se sentia el brogit de les cabelleres alterades dels arbres, i el xiulet de l'aire entrava xemeneia avall. Més lladrucs i malediccions.

La mare, que era a la cuina, cridà la filla. Aquesta no gastava gaire salut; d'amagat, li donà un ou per a beure. «Amb sopa i verdura no en tens prou, tu», i el pare deia al xicot que comptés el que se'n trauria ara de cada quilo de suro perquè havia augmentat de preu. L'home es passava la llengua pels llavis cada vegada que el noi donava una xifra.

—Deus haver gastat molt a Viladrau, oi? —preguntà el pare.

La bèstia s'arrecerava a les cames del xicot i del pare i, aquest, el rebia cada vegada amb més ira.

—Maleïda bèstia! Et trauré fora!

Abastà una tralla que era penjada a la paret i li ventà unes garrotades amb el mànec. Passats els primers moments, l'animal tornà a lladrar provant d'enfilar-se al cos mateix de l'agressor i el noi intentava, entre malediccions i lladrucs, expressar unes xifres que el pare maldava irritat per entendre.

No hi havia manera de fer callar la bèstia en- tossudida. Les dones, que havien sortit de la cuina, volien aquietar-la i ella insistia acorralada.

El noi intentava endebades cantar els números al pare que anava d'ací d'allà perseguint l'animal i, ara, el vent es deixà sentir més que mai; semblava talment que volguessin alçar-se les teulades i les portes i les finestres es movien xisclant. Entre lladruc i lladruc el gos plorava fora del menjador.

El pare s'havia assegut a la cadira i es tornà a aixecar violent deixant el fill amb els números; prengué un bastó gruixut que hi havia prop de la llar encesa. La bèstia tornà a cridar perseguida.

—No el mateu! —suplicava la filla enmig del desdori.

Però l'home, desesperat, no sentia res més que la seva ira i descarregà una forta garrotada sobre l'esquena del gos, immobilitzant-lo.

—Aprendràs a...!

Però l'animal pogué, encara, aixecar-se amb visible esforç i tornà a lladrar. Després, estirat, grinyolava en el dolor. I insistia...

La tempesta semblava haver rebentat portes i finestres, perquè una ventada de mil dimonis esbandí els papers que hi havia sobre la taula. El gos cridava encara; els gemecs li sortien de la boca sagnant i va ser quan l'home tenia altra vegada el bastó enlaire, que la família va veure que, de la finestra oberta, dos homes els apuntaven amb les armes des de fora i uns altres dos baixaven les escales del pis de dalt amb punyals a les mans. Els crits del estadants ompliren la casa aïllada de tothom. El pare intentà abastar l'escopeta, però una certera detonació el paralitzà. Planys, plors i resistència i els homes impunes disparaven a tort i a dret.

UN METRE TRENTA-CINC

Després de caminar una bona estona l'home s'aturà a la mateixa parada de l'autobús i mirà els carrers que donen a l'avinguda gran. De sobte, descobreix un company, en el moment que puja al vehicle, i li parla. Encara, quan l'autobús arrenca, li crida:

—Ja li ho diràs, a l'Andreu. Recorda-te'n! Que no aniré a la feina. Ni demà...

Després se'n torna pel camí de vinguda. Va sense americana; la camisa oberta i sense afaitar. Mira enlaire i el sol s'endevina fort i serà un dia de molta calor. En el bar de la plaça del gran barri ja posen les tauletes a la voravia i reguen el terra. Abans d'entrar a l'escala torna a mirar-se el dia amb els ulls plens de son. «Si demà feia tan de bo...»

Al menjador de casa seva, que és just en entrar del pis, hi troba la muller asseguda. L'home s'encara amb la porta de la cambra i pren mides.

—Amb caixa i tot no passarà.

—Vols dir?

—No. La cosa millor que podem fer és desmuntar la taula del menjador i posar-la, no ho sé, potser a l'escala. Quan portin la caixa la posem aguantada per dues cadires, una al cap i l'altra als peus. Així, veus? I a ella la traiem com puguem i la col·loquem aquí mateix. No et sembla?

—Et costarà molt.

—No. Ho farem amb en Rafel. Ell m'ajudarà.

—I per l'escala creus que passarà bé?

—Bé va passar el senyor Remigio. ¿Te'n recordes? La van baixar dreta.

Torna a prendre mides. Tira la taula del menjador cap a un angle i a sobre hi posa les cadires cap-i-cuades. «No hi cabria, en aquest espai. No estaria bé tan estreta!»

—La taula s'ha de desmuntar, creu-me.

—He de vestir els nens —recorda la dona.

El marit li diu que, als nens, els arregli a dins. Que no els faci sortir fins que estiguin llestos.

—Que no facin soroll. Digue'ls que l'àvia dorm.

—Jo ja em posaré davant d'ella i tindré el llum apagat quan passeu. Així no la veuran.

L'home tanca la porta i la muller vesteix els petits i, en sortir al menjador, els pentina i riuen les gràcies del més petit, que, assenyalant la taula, diu al seu germà:

—Mira, el pare juga amb les cadires.

A l'escala deixen pas a uns vailets que salten els graons de quatre en quatre i a la porta del carrer unes veïnes pregunten:

—I doncs?

—Sí, mira... —La mare guaita els petits—. No ho saben, ells.

—Si necessites alguna cosa no estiguis.

S'allunyen agafats de la mà i diu als nens que avui aniran a dinar a casa de la tia Maria i «Podreu jugar amb l'Ernest i la Dolors», i ells salten brandant les carteres del col·legi. Es paren davant el semàfor de l'avinguda gran i, entretant, el pare, comença a desmuntar la taula del menjador. Posa les peces entre el petit espai que hi ha al costat de la porta de la cuina. Amb un martell pica una fusta separada. Torna a apamar l'entrada. «No passaria.» Aquesta entrada condueix al recambró on és ella i té una porta per on s'entra a la cambra on dormen els pares i els nens. En el llit encabit en el recambró el cos de l'àvia és embolicat amb els mateixos llençols de la mort i una bombeta de poques bugies llueix sobre el feix de roba blanca. L'home, ajupit, toca amb els llavis el front de la mare i després prem les fustes de la taula cap a la paret. Al centre del diminut menjador, hi col·loca dues cadires separades, l'una davant de l'altra, i el barri es torna a animar amb el xivarri de cada dia i totes les ràdios del món. Una veïna es fica al menjador.

—A quina hora ha estat, això?

—A les tres de la matinada —respon ell.

La de l'escala mou el cap i fa:

—Quina sort, encara! Quina mort més dolça i més religiosa, en aquella hora! Noi!, sense tan soroll...

Quan arriba la muller l'home li diu:

—Saps què he pensat? Sí, serà la cosa millor. Que quan l'hàgim col·locada, a ella, sobre aquestes cadires podem posar la taula sobre el seu llit. Que només hi sigui ella, al menjador. Estarà molt bé.

—L'haurem de vestir.

L'home calcula la distància de les cadires i, mirant-se la mare, compara la dimensió. La camisa li surt de les calces i tot ell s'encorba sota el pes de la vetlla i la feina feta. Ara cal esperar les hores inactives que tardaran a passar. I després? Després rai!, tot haurà acabat; el cos tornarà a redreçar-se empès per les coses atropellades dels dies fins que, aquest dia d'avui, serà una data llunyana, imprecisa.

El marit baixa al bar un moment. «Només un moment, per esperar.» L'amo li pregunta si un carajillu, i mentre li posa pregunta: «La teva mare, oi?» I miren com els vianants passen per la plaça plena de sol. «Aquest establiment se'm fa petit», i li explica que ara posarà una marquesina amb vidres i guanyarà molt d'espai. «Molt bonic pot ser.» «Doblaràs el lloc.» És

clar, s'ha de tenir idea de les coses; la voluntat ho pot tot. «Hem treballat com a negres...» I convenen que sí, que «tots, qui més qui menys, ens hem obert pas». «Però, hi deixes la pell.» «Sí, és la vida.»

La cunyada de l'home acudeix al pis i troba la germana que té sobre la falda una petita capsa, pintada de vermell. «Són les seves coses.» En el dors de la tapa, un mirall borrós té enganxat el retrat de minuter d'un home sec amb la gorra posada i, al costat, una altra foto d'una nena avergonyida d'uns quatre anys. «Els seus records.» En la barreja de la capsa, s'hi veuen unes agulles per al cap, una pesseta i unes peces de xavalla; un tub de farmàcia exhaurit i una pinta desdentegada. La muller treu els cèntims i els posa sobre una cadira.

—Sí, mira, la trobaré ben bé a faltar. Guardava la casa i anava a buscar els nens... Hi aniràs tu, avui, a buscar-los, oi? Demà, quan tot s'hagi acabat, me'ls portes.

—No et preocupis. Te'ls portaré demà. Pobra dona! Et feia ben bé servei, encara.

La germana de la muller, repenjada a la paret, es mira la morta; després ressegueix amb la vista la petita cambra, com si l'apamés i diu, des de dins:

—Tu. Ara, aquí, hi pots posar una llitera. ¿Saps què vull dir? Aquelles que tenen un llit a dalt i un altre a baix, per als nens...

La germana, que escombra pausadament el menjador, respon:

—Oh, i tant! Ja ho hem amidat amb el Ton. Fa temps que ho dèiem.

I afegeix:

—Encara hi cabrà una cadireta per a cada un.

LA PROVA

Va ser aleshores de la promulgació de la Llei de Bons Costums i Moralització que molts van veure el cel obert en poder-la aplicar a aparents marginats i persones el tarannà de les quals no encaixava exactament amb el comportament general i monòton de la majoria. En els escrits judicials es destacava que, el demandat, a més d'haver comès aquella falta o delicte, anava a dormir tard o vestia descurada- ment o portava una corbata massa llampant. Moltes dones van ser foragitades de les esglésies per portar mànega curta i els guàrdies urbans anaven amb un centímetre amidant la llargada dels pantalons de bany, per les platges, penyorant i detenint a tort i a dret. Es van imposar faldilles de platja. En el perill constant de l'acusació la gent no deixava de •riure i festejar amb acudits aquelles mesures correctores desproporcionades. Però fins que la llei no caigué en desús foren molts els qui van rebre.

En aquest clima, mancat de garanties personals, és quan es va produir el fet.

Ramon Borau, de quaranta-tres anys, gros i espavilat i àvid de fer negocis, havia llogat, feia tres mesos, una antiga quadra fora del casc antic de Granollers. Era un local mig abandonat que ell, juntament amb uns amics, van netejar i van convertir en un atraient cafè íntim; llums tènues i música gairebé inaudible propícia a l'insomni. Va ser un èxit de concurrència, on molts anaven a passar l'estona embolcallats en els seus pensaments i altres, acompanyats d'amics, a discutir, en l'ambient tranquil, els seus problemes. I, és clar, també parelles manyagues.

Aviat el barri s'alterà amb aquell antre de perdició, atribuint-li negres maquinacions i misterioses escenes d'erotisme i crueltat. Al veïnat, li costa poc de protestar; és una massa que obeeix la iniciativa de qualsevol que es mogui, no pel perjudici que l'irroga, sinó per l'enveja de no haver estat ell el qui se li acudís de posar el negoci tan pròsper i, difícilment, cap veí no fa el pas de la disconformitat encara que només sigui per la vergonya de dissentir dels altres.

Quan els del barri es presentaren a la casa del propietari que havia llogat el local, aquest es fregà les mans. Ell l'havia cedit a preu irrisori cansat de tenir-lo tancat. Ara veia la possibilitat de revalorar- lo; d'augmentar el lloguer.

Veïns i propietari es confabularen en la tasca comuna de fer tancar el cafè íntim, cau d'immoralitat i oprobi de l'indret.

Però el cert és que l'establiment no en donava cap, d'escàndol, i que tot discorria en el més gran silenci; les portes eren tancades al matí i no s'obrien fins a mitja tarda i tornades a

tancar a les primeres hores de la matinada; així que, les autoritats locals, encarregades de vetllar pels bons costums, no pogueren intervenir en tantes vegades com la comissió de veïns es presentaren a protestar.

El veïnat s'exasperà davant la indiferència dels que regien la ciutat, però ja només els quedava el dret a picar de peus i, en la impotència, no se'ls acudí altra cosa que dedicar-se a embrutar les portes i les parets del local tan atraient i ben pintat, que es destacava com una nota d'alegria en el barri inhòspit; grups de dones i quitxalla omplien de brossa el llindar i, amb quitrà, pintaven els marcs.

Ramon Borau defensava com podia el local, que continuava funcionant amb més prosperitat; havia esdevingut un centre de reunió obligada de joves i persones grans que trobaven plaent aquell ambient íntim, portador de tranquil·litat i distensió de nervis. La ira del veïnat anava en augment.

D'entre els veïns, cansats de no tirar ni endavant ni endarrera el seu propòsit, es destacà un home reposat, cara-rodó, d'ulls clucs, imaginatiu, que va dir que, si fins ara l'autoritat no havia trobat motius suficients per a tancar el cafè, ell els buscaria, els motius, i des d'aquell moment fou el qui dirigí els protestataris.

La nit del 17 de maig, segons consta en actes, entraren al cafè íntim cinc o sis homes que es van asseure en una taula; demanaren begudes i començaren a discutir. De cop, un d'ells, pegà un fort cop de puny a la taula, que trontollà tot el servei amb ampolles a terra: es van aixecar i es barallaven violentament, tirant aparadors i bolcant taules, amb l'estupor dels altres assistents. Dos guàrdies urbans, com sorgits de terra, entraren al local i van detenir els esbroncadors i les altres persones pacífiques que no tenien res a veure amb l'aldarull. «Aquests escàndols s'han d'acabar», cridaven. El comissari local de policia inicià l'atestat.

Ramon Borau es defensava com podia.

Però Ramon Borau, l'amo de l'establiment, no tenia cap mena d'antecedent penal; de la seva vida, no se li coneixia res que el pogués incloure dins la flamant Llei de Moralització de Costums i això l'afavoria, puix que el més penat era la reincidència; la sanció que els veïns desitjaven corria el perill de no produir-se. El capitost dels veïns, l'home cara-rodó, reposat, imaginatiu i d'ulls clucs, s'alarmà; cregué en la necessitat de reforçar l'acció per quan arribés el moment de sentenciar el plet de l'escàndol nocturn; calia embrutar la personalitat de Ramon Borau cobrint-lo d'antecedents com més dolents millor; calia demostrar que era un cràpula i que sempre ho havia estat.

Com feia molt sovint, un dia Ramon Borau marxà cap a Barcelona. Eren dos quarts de quatre de la tarda que es trobava a l'estació de Granollers esperant el tren, que arribà de seguida. Era un comboi dels antics amb compartiments per a vuit persones i una porta que s'obria sobre la postada; una de les velles unitats que tardaren encara a desaparèixer del tot.

Quan, després de pujar, l'home anava a tancar la porta darrera seu, s'adonà que, en aquell compartiment, hi pujava també una dona de molt bon veure. En aquella hora d'escassos viatgers de l'havent dinat xafogós, anaven sols en el recinte. Ramon Borau va seure prop de la finestra de l'ombra per defensar-se del sol i ella se situà en el seient del davant, una mica més avall. L'home encengué un cigarret i, en la fumada, se li presentà el temor de la sort que corria el seu establiment. Endevinava que una dissimulada conjura el voltava i li era difícil de trobar una prova prou evident sobre el simulat esbronc nocturn. Es va mirar la dona que feia postures al seu davant com en una invitació a l'aventura; en aquest moment ella mostrava unes cames envejables i dibuixava un somriure significatiu. «Estàs de broma —pensà ell—, amb els maldecaps que tinc!», i apartà la vista que havia posat sobre la dona.

Quan el tren arribava a Sant Andreu-Arenal, Ramon Borau, mig somnolent, va encendre el seu cigar havà de l'havent dinat; es delectava amb el bon gust del tabac i ella insistia amb la mirada que el contrariava. Ni un sol mot no es creuà en tot el viatge entre els dos personatges.

El comboi es va parar a Barcelona-Terme i l'home baixà seguit de la dona. Ell anava amb passes llargues i la dona li corria al darrera. Quan Ramon Borau passava per davant del lloc de policia de l'estació va sentir un crit.

—Detingueu-lo! Detingueu-lo! —cridava la viatgera.

Es va tombar i ella se li tirà gairebé a sobre requerint, amb senyes, un agent que, amb els crits, havia sortit de l'oficina. Els féu entrar al despatx.

—Detingueu aquest home! Ha volgut abusar de mi, en el tren. Anàvem sols... —plorava la dona.

Llavors Ramon Borau, de quaranta-tres anys, gros i espavilat i àvid de fer negocis, s'adonà d'una cosa; es mirà l'havà que tenia a la boca. El cigar portava una cendra que arribava gairebé a mig de la llargada. Emparà la cendra, posant-li la mà sota per si queia i, adreçant-se pausadament al policia, féu observar:

—Senyor agent. Si fos veritat el que diu aquesta dona, hi hauria hagut d'haver violència, no és cert? Doncs, miri la llargada d'aquesta cendra. Miri-la bé. És la millor prova que no n'hi ha hagut, de violència.

L’AMÀLIA, L’AMÈLIA I L’EMÍLIA

Les hores pugen tardanes cercant la nit i la son alliberadora de la tortura del tedi, de la buidor i la desesperança del diumenge. Els cossos s’arrosseguen portant el dia als peus. Passegen i entren al bar i al cinema. El dolor del desdeny per tot els fa fugir de tot arreu a la recerca del no-res. Les terrasses dels cafès s’animen de gent apilotada i trista. L’Amàlia i l’Emília estan sota el rellotge del Banc de Biscaia esperant la companya que no arriba, «Li haurà escapat l’autobús». Al cap de mitja hora, tipes d’esperar, la veuen venir a poc a poc. «Sempre fas el mateix.» «L’autobús, noies.» Els pantalons i les bruses que s’han comprat aquesta setmana per distreure’s una mica lluen estridents al bat del sol; colors cridaners prometedors d’alegria i d’aventures que no arriben. «On anirem, ara?» «No ho sé, m’és igual!» «Mai no sabem on anar.» Toquen dos quarts de cinc i el dia és claríssim; només, per sobre de les cases de la Rambla de Catalunya, es veu un petit núvol perdut que no tira ni endavant ni endarrera.

Prop d’elles els vianants suporten pesarosament llur humanitat amb les mans a l’esquena. A prop, un home es troba amb un altre. «On vas per aquí? «Pse! On vols que vagi? No ho sé. A matar el temps.» I un marrec és estirat per un matrimoni seriós, que perd el tren. Les noies es mouen en la via àmplia, solitàries entre la multitud de l’hora, i la calor els fa els moviments lents i imprecisos. «Per passar el temps, dona!» «Jo volia anar d’excursió, però és massa pesat, arribes rebentada.» I: «Ja ens tornarem a avorrir com ostres». Com sempre, rondinen i més éssers empenyen el cos al seu costat. Miren les cases, tan conegudes, de la plaça. «Fa calor, eh?» Els ocells han fugit dels arbres cap a terres més sanes i només els homes aguanten. Ara, a l’arbre, sols hi queda l’oli dels motors. Els peus que freguen la Rambla alcen un polsim que s’enganxa a la indumentària i l’Amàlia explica que el qui de debò ho sap fer és el seu germà gran; ell dorm tota la tarda del diumenge i després sopa i es pren una pastilla per a poder dormir tota la nit. «Està molt bé això, tu. Així no s’avorreix.» «És clar, li deu passar de pressa el diumenge. És un viu, el teu germà!» Sota aquest cel tan clar semblen mendicants d’una espurna de llum; traficants de la misèria humana. «Et vas divertir a Castelldefels per les vacances? Tu, us vau divertir...?» «Sí, mira, com sempre.» És com si volguessin morir-se i no sabessin com fer-ho. Decaigudes miren l’horúspeg; una aventura. «Tant de bo.» Caminen Rambla avall amb el dol del silenci i de l’esclat del dia només en senten l’agafosa suor del cos. «Anem al cine?» «No fan res... Una cua molt llarga.» «A la discoteca?» «Pse. N’estic tipa.» «Tinguéssim un cotxe. Correríem, Sssss.» Cansada i somnolent la tropa seu a les cadires llogades; amb mirar imprecís i llavis penjats veuen els

fantasmes que passen pel seu davant. Només algun té l'ull brillant que li dóna l'esperança del futur. Se sent un silenci espès com si els passejadors escoltessin la simfonia de la buidor i el decaïment de l'extenuada vida del diumenge. «Acabaré de donar aquesta volta i me'n vaig a casa.» Les noies entren en un bar i s'asseuen a la barra. «Conyac, tu, conyac, que és més divertit.» Beuen i fumen amb les cames descobertes, que ningú no mira. En sortir de l'establiment l'una diu a les altres que ha agafat la propina del plat. «Tres pessetes, tu!» El riure els marxa de seguida dels llavis. L'altra diu que ella s'ho ha passat més bé; que amb una gillette que porta ha ratllat tot el seient d'escai. «Un forat!» La televisió de color de l'aparador de la cantonada és tot un cant al progrés. «Dóna gust de viure!» «Tantes coses!» Els badocs segueixen el partit i l'Emília proposa anar al Tibidabo. «Massa tard, al Tibidabo. Quins acudits!» «A què fer?» «I tu?» «M'és igual.» Mira Rambla avall. «£l si trenquéssim els vidres de l'aparador?» Riu. «Tu, va?» «¿No us agradaria ser paracaigudistes?» «Ostres, quina emoció!» No els interessa res més que la somiada aventura de l'esdevenidor on viuen. Tomben via amunt; elles i els altres no van on volen; caminen d'esma sense saber mai què fer, impel·lits per forces desconegudes que els dominen. «Demà em compraré uns altres pantalons.» «I jo una combinació més bonica.» I fien l'enyorada alegria als esdeveniments i als propòsits de les hores de l'avenir. En passar per davant de l'església de Betlem veuen una vella que en surt tot fent el senyal de la Creu. «Has vist, tu? Quina gràcia, tu.» I explica que aquest matí la seva mare li havia preguntat si havia anat a missa. «¿Què et sembla? Encara em surt amb aquestes...» Però ella diu que li ha dit que hi anava i que, el que ha fet, ha estat ficar-se al pis d'un pobre home, que feia un mes havia perdut la seva dona. «Un bon home que diu que està desconsolat», i que s'ha estat amb ell més d'una hora i que després ha tornat a casa. «Tu, quina gràcia! Quin tip de riure!», perquè quan ha sortit del pis de l'home, i encara anava cordant-se la faldilla, ha baixat el seu pare. «I per poc em veu, tu.» «I què? Està bé aquest tiu «Què et diré... Mira, per passar l'estona.» Continuen amunt entre els vianants; anihilats porten a la cara l'expressió trista i severa de la indiferència com una petita mostra del tedi universal de l'home i les paraules soltes arriben a les oïdes de l'Amàlia, de l'Amèlia i de l'Emília. «Tant se me'n dóna.» «M'és igual.» «No m'interessa.» «Ja s'ho faran.» «Completament indiferent.» «Estic cansat.» «És un fàstic.» I diu que n'està més tipa! «Tipa de què?» «Tipa de no ho sé.» I demanen un altre conyac. «¿T'agrada, a tu, el conyac?» «A mi, no; massa fort, ecs!» «Doncs, £per- què el beus?» «No ho sé, m'és igual.» Mentre el beuen, un home gros, immòbil, com un bocoi, que porta uns pantalons que semblen faldilles, s'apropa a l'orella de l'Amèlia, la més jove de totes tres, que té uns disset anys. Les altres ni se n'adonen. «No he anat mai amb ningú», respon la noia. L'home la pren de la mà i se l'emporta. «Anem aquí mateix, al carrer de Tallers, a casa.» Passada mitja hora, l'Amèlia, somnolent, sent uns roncs poderosos i s'aixeca del llit i surt d'aquell pis, calent i fosc, sense

fer soroll. «Quin fàstic!» Desmarxada, cerca les amigues, que han sortit del bar. La ràbia sorda del desengany i el no trobar les companyes la desmaia. La soledat se li fa més evident, però les altres dues han sabut aprofitar el temps amb una aventura sovintejada dels descontents de la monotonia; en un quiosc, que és obert, han robat una postal i ara frueixen el gran esdeveniment. «Més divertit.» Després de molt voltar es troben a la cruïlla d'Aragó i Passeig de Gràcia i es conten les proeses. «Gràcies a Déu que no tot és avorriment.» «Sí, una postal, té.» «I era un home més fastigós.» Les seves ombres s'estiren per la voravia i el sol té un fugir vermell talment com si s'emportés la sang de tots aquests que passen. De dalt de les cases no tarda a encendre's l'anunci que crida l'anunci i ben aviat el tedi s'emplena de colors. Tot és quietud en la simfonia de llums que s'encenen i s'apaguen i les llargues corrues de fanals de banda i banda. Pels carrers transversals es destaquen els fars dels malcontents de la carretera. «Me'n vaig a sopar i a dormir. Miraré una estona la televisió. Què vols fer...», diu un home al company, boca de peix moribund, i un altre vianant pontifica amb l'amic, que té la mirada a terra, tot dient-li que el que passa és que, avui, la gent no té cap il·lusió i que van amb les mans carregades de plàstics sense res que els animi ni una fe que els consoli. Mancats de l'alenada transcendent de l'ànima, els han ensenyat que, a dins, només hi portem biologia i, al cap, res més que cabells. Esclavitzats en la seva llibertat i fermats en l'oci, els passos de la buidor i la misèria només saben anar pel camí de la inseguritat i del tedi. Els manca fins i tot la necessària energia per divertir-se perquè, l'esplai, és una actitud activa de la vida. El cap buit i l'angoixa sobre, dominats pel pessimisme, ja són vençuts quan surten de casa per anar enlloc. «No et sembla?» «Sí, que són uns morts», respon l'altre.

—Estic cansada —diu l'Amàlia.

—Tinc calor —fa l'Amèlia.

—Ai, els peus! —continua l'Emília.

Via avall, a cercar l'autobús a les cues interminables del carrer de Trafalgar diuen que: «Quina vida!» I que: «Tinc el cap com una fusta.» «I tu, penses alguna cosa?» I: «Jo no penso mai res». «Calor, només calor i ganes i ganes de treure'm tota aquesta roba de sobre.» La defallença dels morts que caminen els apropa a la mort i a l'autobús, atapeït de gom a gom, dos joves teoritzen: «Hem trencat les cadenes del misteri; el progrés, la cultura il·luminen l'esperit humà».

Quan han passat el pont del Besòs, baixa l'Amèlia i, una mica més amunt, l'Amàlia i l'Emília deixen el vehicle i totes tres s'endinsen vers els nínxols de ciment on la son benefactora les espera.

A LES TRES DE LA MATINADA

De tan lluny se'ls veia, feia estona, com rates que voltessin per la voravia del carrer ample i llarg; un carrer de llums metàl·liques penjades al centre que es movien amb el vent; carrer d'asfalt brillant, net i pelat, fred i solitari; carrer de parets llargues de fàbrica, sense entrades protectores. Un lloc fet a la mida per a l'atracament o l'assassinat. Ara un, ara un altre, els taxis passaven espaiats amb el llu- met verd damunt, que es perdia en la distància de l'abandó paorós.

Les dues figures que semblaven rates voltaven mandrosament insegures pel llustre interminable de l'asfalt. S'asseien a terra i es tornaven a aixecar; entraven per alguna travessia i, al cap de pocs moments, sortien l'una darrera l'altra. Ara se'ls veia dempeus recolzats al pal despullat del telèfon; s'abraçaven i se separaven anant un per cada costat fins que tornaven a reunir-se, i formaven un sol cos diminuit sempre per com eren allunyats.

De cop, desaparegueren i al carrer tornava a mancar-hi la vida; de nou era net i pelat. S'havien ficat en la calma d'una via estreta; allà on les escombraries s'amuntegaven i els feia el caminar més insegur. Descobriren el bar obert i volien passar tots dos de cop entrant-hi abraçats. L'home endormiscat del taulell els va servir unes copes que evolucionaven perillosament a les seves mans. L'home s'hagué d'aguantar en el futbolí quan anava a caure amb mots incoerents.

—Una altra copa.

—I, ara, una altra.

El terra del bar era ple de papers i de mullena i a l'amo se li tancaven els ulls. Badallava tot mirant el rasteller ple d'ampolles.

La dona es va asseure en una cadira protestant. Tirada endavant els cabells li tocaven a terra mentre ell posava els nassos sobre els vidres de les tapes. Després evolucionava pel local. Deia coses a la dona que l'amo del bar no entenia.

Ell intentà aixecar la dona del seu seient; de les cames obertes de l'home sortia el cap, de cabells revoltats, d'ella. Va fer un esforç per aixecar-li el cul de la cadira i el cap d'ella s'apropà a terra fins que tota la persona va caure estirada. El futbolí de primes cames tornà a trontollar.

—Torneu-los a omplir.

L'home es dirigí a la porta i, en obrir-la, entrà una alenada del fred del carrer.

—Va, l'última.

Només una altra copa volia la parella. Pregaven...

—Haurem de tancar —digué el del bar.

L'home butxaquejà tirant uns diners sobre el taulell. S'empassà el líquid d'un glop i apropà l'altra copa als llavis de la dona que, a terra, era com un farcell. Mullada i bruta intentà aixecar-se amb es- bufecs i renegant com un oriol.

—M'hauràs d'ajudar —demanà l'home al del bar.

L'amo la prengué per les aixelles i l'altre pels peus i la deixaren a la voravia tocant a la porta. L'establiment tirà les portes avall i el company s'assegué al costat de la dona.

Van tocar les tres.

Al cap de molta estona tornaren a sortir a l'ampla via del tot solitària i només es veia el llum verd del taxi llunyà; una frenada ràpida trencà el silenci de la nit.

—Eh!

Abraçats, la parella va tombar pel carrer fosc de més avall i es ficà en el nus de carrerons de l'indret. Un gos corria entre el fang i la brossa i s'arrecerà a ells quan seien en un racó; l'animal els olorà i continuà el seu camí. Van caure quatre gotes.

Després la pluja forta els féu aixecar. Sota el fanal ella era una dona grassa i vestida de coloraines i, d'entre el bosc de cabells, es destacaven les faccions —nas, boca, ulls— cubistes. Ell, d'estatura notable, cap baix i braços que se separaven del cos.

—Pujarem a casa —repetia amb paraules tra- bucades.

Devien ser dos quarts de quatre quan l'home aconseguí obrir el pany de la porta de l'escala estreta i bruta, sense llum, que els obligà a mal encendre uns llumins; es van arrossegar, entre gemecs i soroll de petjades barroeres. Van trucar al pis; l'home ho feia escandalosament amb els punys mentre l'altra l'imitava.

—Obriu!

S'encengué un llum del passadís i aparegué una dona en camisa que procurava tapar-se la sina amb les mans i es mirava de cap a peus la parella. Ell entrà d'una revolada donant-li una empenta i l'acompanyant va fer el mateix.

—Ell m'ha convidat —barbotejà amb la boca sobre la cara de l'altra dona.

—Ell m'ha convidat —repetia amb veu ronca.

Mentre els dos es ficaven endins del pis la dona els seguia sense obrir la boca i quan van ser al menjador exclamà irada:

—No te'n dónes vergonya?

—M'has dit que estaves sol —remugà l'amiga.

—Sí, estic sol. Sol! —cridà donant un fort cop de puny sobre la taula: I brandà el cap irritat —. Completament sol...

Després afegí:

—Té pretensions. Deixa-la estar... Demà és el seu sant i ha comprat unes ampolles. Ara tu i jo... —S'abraçà a l'acompanyant.

Després s'adreçà a la muller i ordenà cridant:

—Porta aquelles ampolles!

Ella no respongué. Restà dreta al costat del trinxant.

Ell es va aixecar de qualsevol manera; la taula es va moure i dues cadires anaren per terra. Movia la seva alçada pel petit menjador mentre la nou vinguda reia amb llàgrimes als ulls. Posà les mans sobre la taula, inclinant-se, i s'havia obert de dalt a baix la brusa de llustrina vermella; la massa protuberant dels seus davants es barrejava amb els gots i les ampolles; els colors estridents —verd, vermell, negre— es feien més vius sota la llum de la bombeta i s'esllavissaven, amb la suor, per tota la cara i coll avall. La riallada s'havia fet histèrica i omplia la cambra.

—Les ampolles, beurem!

—Donem-n'hi una mica. Va... —cridava ella.

Al soroll que movien, les tres filles —dels quinze als vint-i-un— s'aixecaren del llit i van aparèixer a la porta del menjador; els ulls els anaven de l'un a l'altre personatge de l'escena.

El marit prengué les ampolles de la taula i, abraçat amb aquella dona, es ficaren a l'habitació del matrimoni.

I va ser aleshores que la pluja va tornar a caure de valent.

EL SENYOR J.N.

Els últims anys de la vida de don J. N. foren, tanmateix, ben apacibles. Sovint hom el veia per la Diagonal prenent el sol i comprant el diari al mateix quiosc. Era un home alt i prim, de nas aguileny i llavi inferior penjat; els ulls marró abultats i el bigoti breu, partit. Portava un gavany blau fosc, amb solapes de vellut, ajustat al cos i, malgrat la moda ja imperant, no havia deixat mai el seu bombí, que el caracteritzà durant tota la seva vida atzarosa, plena d'esdeveniments. Els amics mai no havien pogut posar en clar si era realment de Lleida, com algú suposava. Hi havia qui deia que era de la Terra Alta.

Era tot un senyoràs de senzilla elegància.

Exactament el 4 de novembre de 1947 sortia un taüt de la casa número X, del Passeig de Gràcia. Un nombrós grup d'acompanyament, que arribava fins el Publi Cinema, esperava per a formar la comitiva. En aquella massa de gent hi havia de tot; sabates enllustrades i d'altres badades fins a enseyar les ungles; banquers, elements de Consells d'Administració, advocats, metges i lladres.

—Un home extraordinari.

—Sí, senyor, ho pot ben dir.

El seguici arribà a la parròquia dels Àngels i l'acompanyament bigarrat escoltà l'ofici. Els senyors de les sabates lluents feien esforços per avançar les sabates velles que s'arreceraven en un angle del temple. La tropa desfilà en signe de condolença davant el qui presidia el dol: el fill gran de don J.N., destacat industrial del ram del ferro i membre prestigiós del Col·legi d'Enginyers. Ara don J.N. jeu en el son etern, en el número X de la Via XX del Cementiri Nou i, el fill i la família respectada es perden en la confusió ingent de l'urbs on ningú no coneix ningú i la superpoblada densitat ens ho fa ignorar tot.

Gran quantitat dels acompanyants van seguir, de l'església fins al lloc de la darrera estada i, mentre els banquers i els homes de negoci veien enterrar l'excel·lent comptecorrentista o accionista, els delinqüents constataven la fi de la gloriosa figura del gremi; home de gestes inversemblants, que foren admirades per tot el món del delicte i que donaren un alt to del nostre país en l'esfera de la transgressió del penal.

Dos fets havien convergit en el vèrtex que determinà la formació del tarannà del noi J.N.; una cal- ligrafia fins a l'última perfecció i el temperament nerviós que posseïa. Inquiet, sense saber mai estar al mateix lloc, el vagabundatge se li donà com la cosa més natural i, a nou

anys, els pares l'hagueren de cercar per París, on havia anat a parar enfilat en vagons que, sortint de Barcelona, arribaven fins a la frontera.

La cal·ligrafia, l'assignatura més important d'aquell temps, l'havia apresa a l'escola del senyor Massana, al carrer de Jonqueres, i va ser la seva més bona arma d'atac a la societat. Ningú, del seu temps, no arribà a tal fama de falsificador i era sol·licitat per bandes internacionals de moneders falsos que sabien que, a Barcelona, hi havia tan excel·lent mestre. Vivia, com la dona formosa, en constant perill de requeriment.

A quinze anys tingué la primera ensopegada amb la falsificació d'unes entrades per al teatre El Dorado i li costà estar una nit al quarteret de municipals del carrer de la Unió. No arribava a l'edat penal i se'n va sortir sense anar a la presó. Aquesta va ser, en realitat, la seva estrena, que es va produir a la nostra ciutat, igualment com també hi realitzà l'última de les seves proeses.

Arran d'aquesta contrarietat, el pare l'obligà a col·locar-se de meritori al despatx de la Foneria Ferran, on hi estigué vuit dies; la visió dels autòmats, treballant quaranta anys a la mateixa casa i fent cada dia el mateix camí, l'esborronava. Ell necessitava un canvi constant d'ambient i de decoració; va allargar la mà i prengué el talonari de xecs que feia dies es mirava amb nostàlgia; estampà una firma impecable i, amb les mil pessetes sostretes, es va dirigir a l'estació de França.

Viatger de tots els continents, mai no s'ocupà d'altra cosa que no fos de delinquir. Era un delinqüent convençut sense que mai el temor o el dubte el poguessin alterar. Raonava: «Quan, en arribar a l'ús de raó, vaig veure que totes les coses del món tenien amo, em vaig espantar». Només que, en lloc d'arrossegar-se pels baixos fons, havia triat els grans hotels i alternava amb el bo i millor de la societat que desconeixia la segona vida que portava. Les travessies en els vaixells les feia sempre amb les cartes a la mà —una altra de les seves habilitats—, jugant amb avantatge, i la inactivitat de les presons fou ocupada sempre amb la falsificació de documents i moneda, feina facilitada i ben pagada pels companys de totes les latituds que acudien a ell com a membre col·laborador imprescindible. El recurs principal per a evadir Facció de la Justícia era, o la fugida —sempre amb noms i documents falsos— o la reclusió temporal en algun manicomi. Europa i Amèrica del Sud no tenien cap secret per a ell. Xina i l'índia havien estat un bon camp d'operacions i en el llarg dels anys se'l pogué veure pels bancs i entitats financeres de Nova York o a la sòrdida comissaria de l'Àfrica del Nord. A Rússia, assidu de juguesques i disbauxes principesques, l'havien arribat a trobar a la mateixa llotja del Tsar. Cap de les fitxes internacionals de la policia dels diversos països no coincidien. Ell no havia mai demanat un passaport; se'ls feia i el nom era sempre diferent.

Diverses vegades escapà dels manicomis i dues de la presó; una a Londres i l'altra a Adelaide (Austràlia) per mitjà de documents, falsificats fins a les capçaleres, on s'ordenava el

seu alliberament.

Per aquí es coneixien casualment i d'una manera molt confusa les seves corribandes pel món, però, un dia, la Barcelona d'aquell temps s'assabentà, amb estupor, que a Montecarlo s'havia fet passar, per la seva extraordinària semblança, pel rei Alfons XIII, d'Espanya. Ningú del públic ni de l'empresa, esverada, del Casino, no s'atreví a dir res ni fer la més petita observació en el moment de fer saltar la banca.

Roda el món i torna al Born. Fou a Barcelona on tingué lloc l'última de les seves malifetes. Una important casa d'obres públiques tenia anunciat un lliurament, d'una gran quantitat, tramès pel ministeri corresponent. Falsificà els documents i es dirigí a la Delegació de Finances cobrant d'import, que guardà a lloc propici.

Reconegut més tard pel caixer va declarar, en el judici, que la maleta dels milions l'havia llençada a mar en un viatge a Mallorca fet la mateixa nit del dia del robatori i, els forenses, van coincidir a declarar tocat del bolet un home que era capaç d'enviar al fons del mar una fortuna com aquella.

Reclòs en el manicomi de Sant Boi, hi passà uns dies admirat pel personal de l'establiment, que coneixia la pública fama del personatge.

Un matí, a l'ombra del jardí del manicomi, estava assegut davant una tauleta de marbre llegint, quan el capellà de l'establiment s'hi dirigí presumptuós.

—Caram, caram! M'han dit que vostè és capaç d'imitar qualsevol lletra.

L'home tardà a respondre. Es mirava el clergue de cap a peus una mica estranyat. Però, requerit novament pel posat mofeta del capellà, digué:

—Diuen...

El mossèn es dirigí a la Direcció, d'on tornà amb quatre fulls de paper iguals i posà la seva firma en un d'ells.

—Vejam, doncs, vejam si és veritat.

Llavors J.N. firmà els altres tres fulls i els lliurà al provocador. Li digué:

—Apa. A veure si, de les quatre, sap quina és la seva firma.

—Oh...!

I és fama que el mossèn marxà corrent, que les cames li tocaven al cul, a Barcelona per a retirar, de la Caixa d'Estalvis, els quartos que li guardaven.

CAFÈ I PURO

En entrar saluda, amb el cap, el minyó que es mou darrera el taulell. Es dirigeix al fons de tot de restabliment i s'asseu en el tamboret de sempre; el de davant de la taula de marbre de més a prop de la petita finestra per on entra una claror tènue de dia, avui emboirat. Posa un colze sobre la taula i l'altre braç sobre el respatller del seient veí. Es mou estirant les cames cercant la més bona postura com si els ossos li fessin mal. Mira el xicot del taulell i, aquest, li serveix el cafè. Encén una fària i tira el fum amb cansament. Esbufega: «Buuuu!» Es mira els vianants que passen per davant de la finestra. «S'està bé aquí.» Riu les facècies d'uns homes que són a la barra. «Quin lloc més agradable! Sort en tinc. És el gran moment del dia. Si no fos per aquesta estona tan agradable no sé pas si ho resistiria. Ves quina mania ha agafat la Mercè.» «Perquè hi has d'anar, a fora, a prendre cafè? Que no te'l puc fer, jo, aquí, el cafè?» Ai, Mercè, no ho entens, tu, això. Prendre cafè a casa davant tota la família que parla i que calla; que discuteix, que rondina i que crida. Ésser sempre present, enravenat i obligat a intervenir, cada moment, en la conversa. Aquí descanso. Aquí puc callar, callar i pensar. El meu cap i els meus nervis no donen per a tant; discutir en la feina i discutir a casa, tot dinant. Aquí, hi estic bé; és el meu moment, el moment més feliç del dia. Si no fos per aquesta estona... Quina necessitat tens d'anar a gastar aquests quartos amb el cafè?» «No ho entens, Mercè. El cafè de l'home que ha de viure ha d'ésser el darrer a estalviar-se, en una casa. Només faltava aquest problema de la noia per acabar-ho de complicar; el de la noia i el del gran, que també... Tu, Mercè, ets molt valenta; tu no els necessites, aquest cafè i aquesta fària; tu sempre estàs disposada a saltar, a respondre vivament, a la primera. Les dones, no ho sé, sou més valentes. Potser és que no tens prou imaginació, no ho sé.» L'home canvia de postura; ara té les dues mans sobre la taula, l'esquena molt encorbada i els peus fortament encreuats sota el seient. «Deixa'm estar, dona! Al capdavall és l'únic vici que tinc.» No hi ha manera de fer-li entendre. «El cafè, el cafè!», m'amarga l'existència. «Quina llàstima aquestes discussions per l'única cosa que em fa feliç. Aquí estic bé; penso. No ho sé, ben bé, el que penso, però penso. La noia, el noi i ara aquest embolic del petit. No el puc estalviar, aquest cafè; és la compensació al tràfec de tot el dia; de les coses que em diuen i de les que he de respondre sense tenir-ne ganes... Tothom se't tira damunt; tothom et pregunta i has de respondre a tot sense saber ben bé mai el que has de respondre. Tot són problemes. Sempre has de córrer i subvenir a les necessitats sense saber com fer-ho. I, per acabar-ho d'arreglar, encara has d'entretenir-los; de cercar esbarjos perquè diuen que s'avorreixen. No en tinc

ganes, jo, d'esbargir-me. No les sento, jo, les distraccions. Has de fer un esforç massa gran per divertir-te i, jo, estic cansat. Molt cansat. Però, la família, és clar... La Mercè sempre demana, els nois sempre demanen. I, tothom et mana i tu no fas res més que fer el ninot.» Varia la positura, arrepapant-se. Beu petites glopades i, al carrer ha començat a ploure. «Pluja. Que bé s'està aquí!» Ha sentit l'acudit d'un dels del taulell i riu. «Què em costa, a mi aquest cafè diari? Catorze pessetes? Tres-centes cinquanta el mes. Carai! És massa. Els diumenges no hi vinc, aquí; el prenc a casa. Els diumenges ja descanso si no sortim. Ella tot el dia feineja; va a la plaça, arranja els nois... Són més valentes, sí, les dones. Si no podia venir aquí no sé què faria. No em fa res de treballar del matí al vespre, com un beneit, però que no em treguin aquest moment, aquest moment feliç. És meu aquest moment! Com plou.» Se li acluquen els ulls. «I, sempre, aquest sobresalt quan arribes a casa: Què haurà passat, avui? Quan tems qualsevol cosa i et prepares per a respondre i donar la solució, et surten amb una altra cosa diferent del que havies pensat; amb qualsevol ciri trencat. Jo que voldria que mai ningú no em digués res ni em consultés res, em veig obligat a resoldre. I això per què?¿Per què sóc el cap de la família? I jo què sé! Què sé de tot aquest embolic i d'aquest món tan complicat! Tan bé que estaria si, de la porta de casa, em pogués ficar al llit... Dormir, dormir, fugir, morir una mica i no pensar en res de les tantes coses que se't tiren a sobre. Però, res, allà present com un mussol, fins a les onze. Potser no hauria de passar tantes hores a casa.» Es mira el rellotge. «Una mica més. I el bo del cas és que, abans, no sentia aquestes ganes de ficar-me en aquest cafè; en Manel i el boig d'en Borràs em distreien. Ho passàvem bé. Però, ves, on són ara? L'un viu a Sant Pere i l'altre a Sant Pau; qualsevol els busca, tan lluny. També deuen fer el mateix que jo. Només aquests moments de soledat em reconforten; ningú no se'm tira a sobre; ningú no em demana comptes ni m'empeny. S'està bé aquí. M'hi quedaria. El rellotge m'empeny. Llàstima haver-hi de tornar. Llegiria alguna cosa agradable i no hauria de pensar en aquests problemes que sobrepassen la meva capacitat i que no acabo d'entendre. Mercè, Mercè, aquest cafè és impor- tantíssim, una necessitat íntima per mi i tu passes per sobre dels meus raonaments; els trepitges barroerament i no en fas ni cas, ni els entens. Avui mateix, Mercè, aquest enrenou que has armat quan he dit que anava a prendre cafè. Escolta, dona, aquestes són les petites compensacions de l'esforç de cada represa; de la lluita diària, d'aquesta lluita tan pesada, tan monòtona. És ben cert que, per intimitat que hi hagi entre dues persones, mai no puguin arribar a conèixer-se del tot. Per això no s'entenen. La vida! Et fas gran i de seguida et posen els guarniments i "Arri, Joan!", a arrossegar els peus per aquests carrers tot el dia esperant l'esperança de la compensació que mai no arriba. I, encara, fes el cor fort per animar-te i animar els altres i continuar endavant; no sigui cas que perdis el poc que tens. I sempre aquest desassossec i aquesta por que tots portem dins. En aquests moments del cafè i de la fària l'angoixa desapareix i la tristesa es torna dolça. És un parèntesi;

és com viure fora del món. És el benestar. Després, a la feina, hauré de fer cara de content, dir acudits, fer els gegants, que és cent vegades pitjor que callar. Però, amb la meva feina, no puc callar; he d'obrir la boca a cada moment; he de gesticular i donar la raó i aprovar.» Es mira la cartera del costat. «Que no la perdi. Dins aquesta cartera hi ha la meva feina; hi ha els meus papers, els papers que arrossego sempre; els papers que em van donar perquè em guanyés la vida, perquè mantingués la família i, sí, "Si fas bondat, i tires matí i tarda", com em van dir, podré continuar mantenint la família. I em podré prendre aquest cafè i em podré fumar aquest cigar, que ara s'ha apagat i l'he de tornar a encendre. Ara tindrà mal gust, aquest cigar. Aquesta cartera —li passa la mà per sobre com si acaronés un gat— és el pa de cada dia; és la parcel·la que m'han deixat de tots els béns i els treballs que hi ha en el món; és l'arma que m'han donat per a defensar-me. Quan em mori em posaran la cartereta al costat del taüt perquè tothom la vegi i diran: "Aquí hi ha la seva arma, la seva companya de tota la vida. Pobret, sempre anava carregat amb la seva cartera, ell." I tornarà a ploure, com avui, i vindràn dies assolellats, lluminosos, i llençaran la cartera a cal drapaire perquè als nois, ja els hauran donat la seva, de cartera; una cartera nova, plena d'esperances i d'afanys. I de papers. Déu meu, Mercè, no me'n parlis més, del cafè. Ara, en aquests moments, estic amb mi mateix i sento el plaer de l'oblit i de la indiferència del que passarà després. En aquesta negror de cada dia em sembla trobar, no sé per què, una punta d'esperança que em permet de continuar vivint i portar, com puc, la família a terme. A terme de què? A quin terme? Què es el terme? ^Deu, quinze o vint anys d'arrossegar els peus per carrers i places, sense parar mai? Potser sí que, l'últim dia d'aquest segle, seuré en aquest mateix lloc amb la fària i el cafè.» L'home es mira el local com si no l'hagués conegut. «Potser ja no existirà aquest bar; ja ni tindré aquest racó tan acollidor i la llum d'aquesta finestra tan amable. ¿Com deurà ser el local que hauré de buscar quan aquest plegui? I, encara, aquí hi ha dies que me'l prenen, aquest seient; algun monstre s'hi asseu sense saber el mal que em fa, a mi; el que significa per mi aquest racó. I jo he d'anar a seure en aquella taula desolada del passadís, que tothom em mira. Dur a terme la família; psé i què? Els nois es casaran i també els posaran els guarniments i "Arri, Joan!", a fer el mateix que feia el seu pare.» Encén el cigar que s'havia apagat. «Aquí refaig les meves tristeses i les meves angoixes i així no els canso, a ells, amb les meves preocupacions. És com si marxés una estona d'aquest món maleït que em cau a sobre. Voldria que les busques del rellotge es paressin. Que dolç seria que, tot prenent aquest cafè, s'aturés l'aire i el sol deixés de sortir. Si, al cim d'aquesta muntanya tan pesada que cada dia hem de pujar, hi trobéssim una llum que ens alegrés, que fos una compensació. Però, què hi ha a dalt de tot d'aquest calvari, guanyat a pols? Oh, Déu meu, com me pesa la vida! Fa anys, jo no la sentia, aquesta desolació. Potser és que em faig vell. Mentre el cos no dol tot va bé; ara és diferent; no dec estar bo, decididament. Hauré de buscar un metge d'aquests que t'omplen de pastilles per a

dormir, pastilles per a despertar-te, pastilles per a fer el cor fort, per a fer l'imbecil.» L'home obre molt els ulls i els fita a la finestra. «Potser és cert que, els homes, hem tombat l'esquena a allò que, de debò, ens consolava i ens feia més lleugera la vida... Deu ser això. Hi hauré de pensar... Deu ser això perquè, si de debó estic sol, no la puc suportar. No puc...»

S'aixeca del tamboret i paga al mateix taulell i surt a la pluja fina. Al costat del bar s'atura, com cada dia, a mirar l'aparador de la merceria; és l'última parada, la que li dóna l'alè per a l'embranzida.

Després continua carrer amunt amb la seva cartera. La figura de l'home del cafè es fa minsa en la llunyania plena de gent que corre i que, igual que ell, es perden de vista, també amb la seva cartera.

L’HOME VESTIT DE FOSC

Quan, a un quart de deu, en Casimir s’assabenta de l’accident de la seva parenta llunyana, corre a la clínica. Fa un vent tot fred i al passeig, fosc i atapeït d’arbres, no es veu ningú. Primer pis, número setze. Davant la cambra, els familiars directes de la víctima fan comentaris.

—I doncs, com ha estat?

Li ho expliquen; es va produir el dia abans, a l’entrada de fosc. Ella anava ressagada dels altres i, en travessar el carrer, sembla que el xofer de la camioneta no pogué evitar que el mirall retrovisor li donés un cop al front i, rebolcant-la, la llancés a la vorera. Els qui anaven més endavant —un fill, la nora i dos nois— no havien vist l’accident, i es pot dir que no se’n va adonar fins que havien caminat un bon tros. La dona va quedar a terra, immòbil, i, com van poder, la van traslladar a l’hospital i després a la clínica.

—El xofer diu que no anava ni a trenta, però, vés a saber! Nosaltres no ho vam veure.

—Devia anar a més velocitat —diu el gendre.

—Sí, al capdavall no sabrem de qui va ser la culpa.

—I el metge?

—Vam cridar de seguida el doctor Trias. Res, que no ens fem il·lusions. Es veu que és gravíssim. Ja ahir ens va dir que tant es podia acabar la mateixa nit com durar uns quants dies. Les commocions...

—De tota manera —aventurà en Casimir—, això que vagi durant sempre és esperançador.

—Oh, i en diumenge, que no hi passa mai cap cotxe, per aquell carrer!

—El metge us deu haver dit que no la toqueu per a res, oi? No hi ha ningú a la cambra, ara?

—El meu germà. Només ha recomanat d’anar-li mullant la boca amb una mica d’aigua i res més. Li donen el sèrum, també.

—Això que faci més de vint-i-quatre hores és bon senyal, sembla. A vegades passen dies sense recobrar el coneixement. I el metge, quan ha de tornar?

—No pot trigar gaire. Ha vingut unes quantes vegades durant el dia.

La filla entra a la cambra fosca. En Casimir la segueix i resta a la porta. D’allà estan pot veure l’accidentada. Està ajaçada al llit amb el cap tot embenat, que només té descoberta la part central de la cara. Assegut en una cadira baixa, al seu costat, es distingeix el fill, que, amb una tassa a la mà i una cullera petita, li va posant aigua als llavis. Es relleven amb la germana, i el xicot, en sortir al passadís, diu a en Casimir:

—No crec que hi hagi res a fer. Té el cap fracturat per diversos llocs. Ella ja era poca cosa...

—Ja n'heu donat part? —pregunta un del grup.

—Sí, ja està tot fet. La policia va fer l'atestat.

—I el xofer, com es va portar?

—No ho sé. No ho va veure ningú. ¿No veus que anaven tan endavant, els altres? Aquests diuen que sembla que es va voler escapar. Però, no ho sé. Després diu que sí, que va ajudar a col·locar-la a la camioneta per portar-la a l'hospital —respon el gendre.

Després que els familiars de la víctima han assabentat en Casimir, la conversa s'acaba i el grup sembla disgregar-se en inclinar-se un per un costat i l'altre per l'altre amb les mans a les butxaques. El fill resta al centre del passadís i un li diu: «Què s'ha de fer...» I tot és quietud en aquella hora en què ja els metges deuen haver passat les visites. Només els reunits es miren, de tant en tant, alcen les espatlles amb frases soltes. Una petita remor en alguna de les cambres tancades o entreobertes que deixen passar, lleugera, la fortor de la clínica en el passadís tot blanc, llarg i molt il·luminat per l'esclat estrident de les llums del sostre. Només, al capdavall, a la part oposada on hi ha els familiars, el passadís és fosc, perquè la claror de l'última bombeta no hi arriba i, allà prop de la finestra alta, s'hi veu un altre visitant, isolat. És un home que va amb el vestit fosc i té les mans al darrera, repenjant-se a la paret i mirant a terra. En Casimir guaita cap aquell indret. «Un altre que deu tenir un malalt greu.»

El metge no tarda a arribar i es fica a la cambra de l'accidentada. Els familiars i els amics tornen a reunir-se i a parlar i l'home vestit de fosc, de l'altra banda estant, els mira amb gran atenció; amb les mans suspeses, es gronxa lent d'un costat a l'altre i passa els dits per les parets. Una monja surt d'una de les habitacions amb una safata a la mà i continua avall per a ficar-se al rebedor gran que condueix a l'escala. Quan l'home de l'altre extrem la veu avançar, corre cap a ella i li parla. La monja continua el seu camí alçant les espatlles. El que va vestit de fosc torna a la solitud del fons i resta amb el cap baix. Després es passeja i s'està uns moments a la finestra d'aquell cul-de-sac del passadís, de cara a la foscor de la nit, movent el cap i passant-se la mà pel front, davant les fulles dels arbres, que es mouen allà mateix a tocar dels vidres. Es tomba i camina, una altra vegada; dóna voltes en el petit tret de la penombra; avança fins al llindar mateix de claror i, a l'instant que el seu cos apareix a la zona il·luminada, l'home recula d'esquena, submergint-se de nou a la foscor.

En sortir de la cambra, el doctor Trias, parla amb els del grup, i l'home solitari del fons va fent un seguit de moviments, agitat, estirant el coll talment com si el seu interès fos concentrat en els gestos del metge allunyat i l'última bombeta li dóna brillantor als ulls desmesuradament oberts. Avança i torna cap endarrera i té les mans sobre el pit.

—No es pot dir res —diu el facultatiu. Mirant la filla, lamenta—: S'ha d'esperar el pitjor. També pot reaccionar. No es pot dir res.

En acomiadar-se el doctor Trias explica a en Casimir:

—Aquesta tarda li he fet una punció lumbar i no era positiva. Si passa la nit, demà, els proposaré una consulta.

Abans que la baixa figura del metge tombi per ficar-se al rebedor, l'home del fons surt de la penombra al seu encontre i li segueix les passes. En la claredat se li veu la camisa descordada, d'un blau fort, i els cabells rebels. És alt i gros i té un caminar pesat. Prop de la cambra de l'accidentada els familiars i amics es miren els moviments de l'home i continuen explicant les seves coses; de si en Jaume es podrà examinar en aquella convocatòria del febrer; del preu a què va arribar l'última collita; del sopar i del que ha hagut de pagar de traspàs de la botiga nova...

L'home torna del rebedor amb el seu caminar pesat i mira, amb la boca mig oberta, els familiars. Tot tombant-se, marxa una altra vegada cap a la foscor del fons del passadís i novament es repenja a la paret í es mou, suau, picant de peus davant la finestra i alça les mans per tapar-se les orelles. Després es queda immòbil i posa un colze a la paret, fregant-se la cara; es tira cap endarrera insegur i penetra més al fons. Ara hom el veu més difícilment i en el racó, prop de la finestra, prem el front contra l'angle de la paret. D'esquena té els braços molt oberts i enlaire; una mà plana sobre el mur, i l'altra damunt la fragilitat dels vidres i els dits separats són com branques sense fulles.

El gendre de la víctima, acluca els ulls alleugerint la distància i observa com l'home mou el cos en convulsions successives i encorba les cames fent més reduïda la seva corpulència.

—Que no el veieu? —assenyala el gendre—. Però, què fa aquest home?

Tots miren cap al fons i en Casimir murmura:

—Sí, ja l'he vist. Deu tenir algú en perill també, aquest.

—No, home, no. No! És el xofer que la va atropellar —respon el gendre, mofeta—. Si fa més de vint-i-quatre hores que està ficat allà, en aquell ra-có-ó-ó!

I veuen com el que va vestit de fosc es tomba i té els punys premuts als ulls mentre sacseja el coll de bou com si la roba li fos incòmoda. Sota la mirada dels altres, l'home surt capbaix de la penombra i, amb els braços molt separats del cos, el veuen desaparèixer de pressa per l'àmplia porta del rebedor.

En Casimir, després d'oferir-se «amb tot i per a tot», s'acomiada dels amics i, en arribar al vestíbul, on hi ha l'escala principal, veu l'home. La gran sala blanca també és inundada de llum elèctrica. Només una infermera es fica per un dels passadissos i no se sent el més petit soroll. Els graons de marbre volten, amunt i avall, les malles clares de l'ascensor, i l'home vestit de fosc és assegut al banc llarg; té els colzes sobre els genolls i les mans tapant-se la cara. Al seu costat hi ha una dona ajupida que porta una jaqueta grisa, una bufanda i unes sabates polsoses. La dona passa el braç pel coll de l'home. I li diu coses.

IL TENORE

Devien ser quarts d'onze de la nit que van trucar a la porta del despatx on jo estava firmant el llibre d'actes de la societat. El director d'escena va entrar acompanyat d'un senyor tot estirat que, com allunyat, escoltava la pròpia presentació amb aire d'exagerada dignitat.

—Llorenç, aquest amic volia parlar-vos. —I adreçant-se a ell afegí—: Per mi... si vostès s'entenen... —El director desaparegué per la porta.

Jo recordava aquell ciutadà. L'havia vist moltes vegades pels carrers de l'entorn de l'Ajuntament. Havia deduït que devia viure per aquell barri. Era un home ben plantat, de cara afaitada impecablement i crec que perfumat; amb ulls desmesuradament oberts. L'estampa del bel huomo i les mans ensorrades a les butxaques de l'abric que li arribava als peus. De passes llargues i lentes, capficat, que semblava talment compassar-les al ritme del cant que portava invariablement als llavis. Plantava cara de manera ostensible al qui, en passar pel seu davant, se'l mirava; semblava desafiar-lo volent afirmar la seva voluntat de cantar. Devia tenir uns qua- ranta-cinc o cinquanta anys i, en alguna ocasió, l'havia trobat davant els aparadors admirant satisfet en els vidres la seva figura esvelta i el posat que feia amb la melodia que no el deixava.

—Prego signore. Ho cantato nella Scala di Mi- lano —van ser les primeres paraules.

—Ah! Perdoni, és italià? —em vaig excusar amb evident desencert.

—No, no. Sóc d'aquí... —s'avergonyí l'home.

—Com que ha parlat així.

—Perdoni. És el costum, la professió, sap?

Vaig saber el motiu de la seva visita. Jo era secretari de l'Ateneu del Districte Segon, al carrer de Mercaders, 32, entitat política pertanyent a la Lliga Regionalista, on, com en altres centres de barri, hi havia tota mena de diversions per als socis entre elles el teatre, amb l'avantatge que en aquest centre disposàvem d'un enorme escenari i una sala de gran capacitat per haver estat, antigament, un espectacle públic: l'Olimp. Els aficionats del quadre escènic hi representaven cada diumenge, i no feia molt que, juntament amb el drama i la comèdia, hi havien afegit la sarsuela i acabaren per atrevir-se fins amb l'òpera de gran volada. Per aquelles taules havien desfilat Maria Espinal, Concepció Callao i, sobretot, Mercè Capsir, amb el mestre Vidal, que regia la secció.

—Em vaig fer soci de la secció de teatre i encara és l'hora que m'hagin de donar un paper...

—Però, escolteu, això no és cosa meva. Jo no intervinc per a res a cap secció. Això, el mestre —em vaig excusar.

—No. Jo sé que si vós volguéssiu... —s'irrità l'home.

—Però, escolteu, senyor...

—Grauccio, Franco Grauccio.

—Senyor Grau...

—Grauccio. És el nom de guerra. —Em mirava despectivament atès com havia fallit la meva temptativa.

—Ho sento. No hi puc fer absolutament res —vaig tallar.

S'aixecà de la cadira i desaparegué del meu davant.

En sortir del despatx em vaig dirigir cap on assajaven. El mestre Vidal i el director d'escena estaven parlant amb el traspunt.

—Per què no li doneu algun paper a aquest home?

—Home! —cridaren alhora—. Home, el de dalt aniria a baix. El voliem provar i es va posar fet una fera dient que ell era valor provat. Vam insistir que volíem conèixer les seves facultats.

—Les meves facultats? Les coneix tot el món!

El dia que es produí l'intent de prova l'home s'apropà al piano i féu, amb dos dits, un acord que recordava vagament unes notes de Pagliacci, la seva òpera preferida i amb la qual, segons ell, havia tingut èxits ressonants. «El públic va picar de mans més de mitja hora», va dir. Després, com a final de demostració, llançà a l'aire una riallada diabòlica com la que fa el pallasso quan descobreix la infidelitat de Colombina. «Una riallada que ens va fer posar els cabells de punta», va acabar el director d'escena.

—Però, és o no és italià aquest home?

—Italià? No. Però no li recordeu, perquè se us menjaria. Es diu Franciscu Grau, però estrafà el nom.

Em vaig consolar de la violència en la meva negativa. Naturalment que, en l'entrevista que havíem tingut, ja m'havia semblat que el personatge no era gran cosa. Però, a mi, em costa molt de dir que no; em sap greu; m'és una violència. I més en un cas així. He conegut veritables drames dels maniàtics del cant que, en fracasar, s'han revoltat contra tothom plorant la incomprensió del seu art i del seu talent.

La passió de Francesc Grau pel bel canto no coneixia límit. Un encegament que el portava a no pensar en altra cosa; a no dormir ni menjar, perquè dia i nit tenia la melodia als llavis. Fill de casa adinerada, tota la vida s'havia dedicat a barrejar-se amb artistes. Anava a rabejar-se al Scala de Milà o a l'Òpera de París per a poder estar entre els cantants i aplaudir com un foll qualsevol pinyol llançat des dels escenaris i, a la sortida, cridava les notes agudes de l'òpera

pels carrers de la ciutat forastera. Feia anys que vivia sol. Vaig saber més tard que, cansats d'òpera, incapaços de resistir per més temps els diaris —i nocturns— pinyols del fill, un dia els seus pares li van fer lliurament de la llegítima i del pis en què vivien i van marxar esfereïts escales avall deixant-lo solitari.

En el paroxisme de l'entusiasme, Franco Grauccio atacava cada minut del dia, i amb veritable agressivitat, les notes de la impostació que col·loquen la veu en el registre natural: «Ai-meeé! Ai-meeé!» El crit de gola li sortia del rodó de la boca. L'exclamació irresistible era automàtica, involuntària, sense que ell pogués fer res en l'imperatiu al·lucinant que el dominava. De casa seva estant premiava els veïns embogits amb les estridències de la veu. Després queia assegut, solitari, a la poltrona que l'esperava. Veia la grandiositat de l'escenari brillant en la Serenata d'Honore i s'inclinava agraït i humil davant l'atronadora unanimitat de l'ovació: Ai-meeé! Ai- meeé!» Voltava en l'abandó del pis tocant els objectes sense motiu i es disfressava amb vestits i sabres llogats a la sastreria teatral del carrer de Ponent. Esbufegant, cansat de tan baladrejar, es despullava i queia sobre el llit plorant la seva dissort, la incomprensió i la manca d'oportunitats. Però aviat, insaciable d'èxits, es redreçava per repetir la jugada que, un cop sortit de casa, portava al carrer amb la sordina del rubor.

La nit de la disputa amb Grauccio vaig sortir de l'Ateneu que eren més de les dues de la matinada i vaig fer el camí de sempre cap a casa. Quan vaig tombar per l'Arc de Sant Silvestre em semblà distingir a la foscor la figura d'un home alt. Eren dies de sindicalisme i d'atemptats i em vaig aturar. L'home avançà amenaçador cap a mi i quan el vaig tenir a quatre passes va fer un crit estentori: «*Ai*-meeé! Ai-meeé! », que va fer tremolar les cases del carreró.

Seguidament, una altra demostració: «Ridi pa- gliaccio... rinnego d'essere pagliaccio... »

I la terrible riallada: «Ha, ha, ha, ha...!» de quan el pallasso escanya la Colombina. Vaig quedar glaçat.

Aquell home m'havia convertit en el fitó de la seva venjança per la meva negativa. Em buscava sempre i jo, esverat, havia de fer-me escàpol corrent com una guineu i, malgrat tot, havia d'escoltar el seu «Ai-meeé! Ai-meeé!», un udol que em feia posar els pèls de punta i, feia tombar els vianants parant la circulació. El somiava.

Recordo amb horror que, un dia, anant per la Laietana confós entre els vianants, inesperadament, vaig sentir al meu costat, com un xiuxiueig, la fatídica melodia. Vaig tremolar. Sortosament, ell no es va fixar en mí.

De sobte, el tenore va desaparèixer; però, un dia, quan ja no pensava en ell, perquè havien passat potser quinze anys, el vaig tornar a trobar al carrer de la Princesa. Em reconegué de seguida i alçà les celles sorprès i jo vaig apressar el pas. De cop, em tocaren l'espatlla i em vaig tombar.

—Ai-meeé! Ai-meeé! Ridi pagliaccio... Ha, ha, ha...!

Aterrida, la gent s'agombolà, amb els ulls fora del cap per l'estranyesa.

I, a mi, em van haver d'entrar a la farmàcia d'allà a la vora.

LA MARINERA

... després, com sol passar, la conversa derivà cap al temps de la infantesa. Durant anys havíem anat als Hermanos i, ara, en retrobar-nos, ens era grat recordar els amics de col·legi.

—I, de l'Alcàntara, n'has sabut alguna cosa? —vaig preguntar a l'amic.

—Fa cosa d'uns dos anys que el vaig trobar; sortia del Publi amb la seva dona. El de sempre. Em va explicar no sé quants sopars de duro.

—Ell era sempre més que ningú. L'enveja se'l menjava.

—Però jo li vaig fer passar una mala estona —explicà l'amic—. Per fer-li la guitza li vaig dir que jo havia tingut força sort en la vida. I ho vaig fer tant més perquè anava amb la dona. Com de costum ell no sabia on mirar; feia el distret... ¿Et recordes que sempre feia el mateix? Em vaig acomiadar quan el vaig tenir ben frenètic. El de sempre.

Tots els del curs el coneixíem prou bé i em penso que, fins i tot, n'hi havia que el compadien sincerament. Un presumit desvalgut que, en aquella edat de la despreocupació i l'alegria, vivia rabiosament, maldient dels primers de la classe perquè ell mai no hi havia pogut arribar; cercava excuses davant qualsevol dels seus fracassos. Noi afavorit per la naturalesa es revoltava davant els companys menys dotats físicament o, sovint, escarrancits, com en Mansa, per exemple; si aquests gustaven, per uns moments, qualsevol satisfacció a l'aula o a l'esbarjo: «És que en Males li dictava la lliçó des de darrera», o bé: «Aquest gol ha estat de casualitat». L'important, per ell, era desprestigiar el qui reeixia.

—Pobre noi, si podia humiliar ja estava content.

—No t'ho creguis. Aquests desgraciats no ho estan mai, de contents. Porten el desassossec i la ràbia al cos; per ells, la maledicència és una mena de remei. Hi he pensat molt, jo, en l'Alcàntara.

Amb l'amic ens miràvem els ulls; rememoràvem aquells dies feliços.

La noia de casa va entrar amb unes copes i vam deixar de parlar. Ara, en aquest interval, tots dos pensàvem el mateix; en el dia d'aquell drama que ens commogué a tots. El sol marxava de la finestra i semblava que esperéssim les ombres per evocar la imatge angoixosa que se'ns feia present. «Ens vam escapar d'una bona», vaig murmurar de manera gairebé inaudible. Però ell captà de seguida més que les paraules els meus pensaments.

—Ens vam escapar d'una bona —repetí ell.

—Hauria pogut acabar en una tragèdia —vaig dir en veu alta.

—Tu també hi eres, oi?

—Home, al començament, sí. I tu també, oi?

—Sí —s'excusà l'amic.

En aquells dies del 1915 o el 1916 els Hermanos ens obligaven a anar mudats per tal de mantenir ben alt el prestigi del gran col·legi; cap noi no hauria estat acceptat sense la marinera de reglament d'inicials brodades amb or i les gorres de plat dels mariners. Unes marineres i gorres de pana blau marí, on s'acumulava tota la calor del món; unes indumentàries que només per posar i treure havíem de mantenir una lluita titànica; en estirar, la marinera no cedia, perquè li era difícil d'arrossegar-se sobre la roba de la camisa o de la samarreta i, quan havies aconseguit alçar-la fins al coll, començava la tragèdia de fer-la passar pel cap. Tots quedàvem escabellats i bufant per l'esforç. Sovint ens ajudàvem a vestir-nos o a treure la roba i ho fèiem amb xivarri.

Un dia, ben entrat de curs, es presentà en Manuel Malloles. Un noiet eixerit d'uns quinze anys, com gairebé tots nosaltres; un noi que molt aviat aconseguí situar-se davant el lloc que ocupava l'Alcàntara i altres com ell. A tots ens estranyà molt que en Malloles enllestia massa de pressa en la feina de posar-se i treure la marinera, però, els primers dies, ningú no en va fer cas.

—Mireu quina marinera porta aquest —denuncià un dia, escandalosament, l'Alcàntara, tot mostrant la peça. És clar que acaba de seguida i se la posa en un no res!

I és que la marinera d'en Malloles no es posava pel cap. Es veu que, a casa seva, l'havien oberta de dalt a baix pel costat i tenia uns botons que es dissimulaven sota el braç esquerra i arribaven al coll; descordava els botons i quedava a l'acte en mànegues de camisa i, això, sense alterar per a res el vestit ni esbullar-se els cabells. O bé en un moment li quedava posada. Era una bona idea.

L'admiració de la classe era total i el noi estava satisfet de l'èxit. «Un campió!» Tots van dir que ho diríem a casa perquè ens l'arreglessin, però el cert és que, segurament per deixadesa, ningú no va portar mai una marinera com la d'en Malloles i els sofriments d'entrada i sortida del col·legi continuaven.

L'Alcàntara se sentí humiliat; volia per a ell el triomf diari d'en Malloles. Abans d'arribar al vestidor ja començava a alçar-se el vestit i estirava furiosament sense mai reeixir a la primera. Tots rèiem i ens burlàvem de l'Alcàntara, l'ànima del qual anava enverinant-se en la impotènècia; maldava contra en Malloles i l'agafava perquè perdés més temps, fins que un dia, sense que hi hagués hagut la més petita, li pegà una forta bufetada. L'incident, com tants d'altres en el col·legi, va passar.

En Malloles continuà amb les seves victòries amb la marinera ben enginyada. L'Alcàntara li havia retirat la paraula; no volia saber res d'ell ni intervenir on ell era i el feia objecte de burles, tractant-lo com un nen petit, afavorit de la mamà.

—Quan penso en el que podia haver passat encara se'm posen els cabells de punta —reflexionà el meu company d'escola.

Pel que es veia, l'enveja de l'Alcàntara feia el seu camí.

El cert és que, un dia, els alumnes de la classe van veure l'Alcàntara capitanejant una pila de companys que es dirigien, barrilaires, cap als vestidors.

—Li farem una broma que se'n recordarà —cridava el capitost.

En el moment d'entrar, en Malloles s'estava canviant i l'altre li prengué la peça de les mans.

—Ens has de deixar emprovar aquesta marinera.

Entre crits i rialles ho van fer tres o quatre alumnes. En Malloles protestava.

—La veritat és que a tots ens tenia obsessionats, la marinera —comenta el meu amic.

—Sí, em penso que tots li teníem una mica de mania —vaig assentir—. «Tocà el torn d'emprovar- se-la l'Alcàntara, però aquest tenia dos anys més i era de notable corpulència; quan aconseguí encabir-la, inflà el pit i féu unes contraccions de braços que la marinera es va descosir de la part alta de la mànega...

—En aquest moment és quan jo vaig sortir del vestidor —remarcà l'amic.

I jo li vaig recordar que ja tots ens donàvem per satisfets de la proesa una mica pesada i vam anar sortint cap a la porta. Però, amb això, algú ens va avisar i vam veure com l'Alcàntara havia arraconat l'altre i continuava vexant-lo; li deia que era el nen maco de la mamà; feia signes d'acaronar-lo. Li havia passat el braç pel coll, que no el deixava respirar, amb paraules meloses. Nosaltres vam protestar. «Ja està bé, ara!», mentre l'Alcàntara continuava estripant la mànega descosida i tapant la boca d'en Malloles perquè no cridés; després li arrencà els botons; amb mans i dents acabà d'esparracar la marinera rebatent-la per terra. Bufetejà violentament el noi.

—No ens explicàvem aquell procedir i miràvem de descompartir-los sense aconseguir-ho —vaig aclarir.

Ens vam espantar; cridàvem; no hi havia manera de separar-los i és que les urpes de l'Alcàntara s'havien clavat a la gorja del pobre Malloles, que s'anava tornant morat amb els ulls que li sortien de les òrbites. «L'està escanyant!»

Com embruixat, tothom pogué veure que l'agressor tenia la cara encesa d'ira; les dents serrades i la boca plena de bromera i tot ell cremava en la febre de l'atac. «El reiet de la mamà!» Semblava haver rebut d'en Malloles el més abominable dels greuges. La passió de l'enveja, soterrada sota el dissimul, es manifestava ara amb tota la brutalitat.

LA CLAU AL PANY

Mengen a poc a poc, amb el cap baix, i fa molta estona que no parlen. La germana, joveneta, es mira I'Andreu que, avui dissabte, ha vingut a dinar a la casa dels pares i seu, com quan era solter, a l'altre cap de taula. Els vells i els dos germans també el miren de cua d'ull, observant-lo. Acabat el plat, l'Andreu s'aixeca de taula.

—Que no vols una poma? —pregunta la mare.

—No. —Surt del menjador tot encenent un cigarret. És un home alt i cepat d'uns trenta-cinc anys amb el seu blau mecànic i el bigoti retallat. Més aviat una mica gris—. Vaig un moment a baix.

Els altres continuen menjant sense dir-se res. Al cap d'una estona, el pare exclama, baix:

—Bandarra!

—Oh sí, oh sí —fa la mare—. Tanta fal·lera amb l'Andreu i, ara, fer-li una cosa així.

—I, al taller, se sap, això? —pregunta el pare a un dels germans.

—Sí, és clar. No veieu que un dels companys viu al mateix barri que l'Andreu. Es veu que aquest ho va explicar.

—I què diuen? Quin paper li fan?

—Ves, tota mena de comentaris. És clar, davant meu ni s'atreveixen. Es miren l'Andreu. Algun li fa bromes. Riuen.

—Riuen, fan bromes...?

—No pas tots —explica el noi—. Algun només. N'hi ha de molt bèsties. Es veu que l'Andreu no ha explicat res a ningú, vull dir que no n'ha parlat. Ara està sempre tan callat i, com que quan plega se'n va sol, doncs els altres xerren el que volen. Abans sempre feia acudits i sortia amb dos o tres companys. No s'hauria de posar així. Hauria de dir alguna cosa, potser, no ho sé, explicar-ho. Una cosa així no és cap vergonya i pot passar a qualsevol.

—És clar, que pot passar a qualsevol. Però els que no ho passen, no se'n recorden, d'això. Em creia que tu sorties amb ell.

—No, mai. Jo sempre vaig amb els mig oficials, com jo. A més, com que no fem el mateix camí. Des que va passar això, sí que hi hauria sortit, amb ell, però no ho he volgut fer; semblaria que l'espero per a consolar-lo i encara li sabria més greu.

—Potser sí.

—L'altre dia sí que el vaig esperar. Però no vam anar junts. El vaig seguir.

—Seguir? Per què el vas seguir?

—Em va fer molta pena.

—No cal que el segueixis. L'Andreu no és home per fer cap disbarat. No tinguis pas por. —El pare es mira la muller plorosa.

I el noi els explica que no.

—És que vaig voler saber què feia, on anava. És que vaig anar a la seva secció per lliurar uns coixinets a un operari i l'Andreu em va mirar. Es va al- çar la careta protectora i em va semblar que tenia els ulls molt vermells. No ho sé, estranys. Li vaig preguntar: «Què tens, Andreu?», i em va dir que li semblava que una espurna de la soldadora li havia anat a un ull. Però em penso que no era això. Ca! A la sortida el vaig esperar i, de lluny, el vaig seguir. No em va veure. No veia ningú perquè anava molt distret, com d'esma i ja era una mica fosc. Caminava a poc a poc. Semblava més vell.

—Ai, senyor! —murmurà la mare.

—Portava l'americana gruixuda que vós li vau donar i s'embolicava el coll amb la bufanda. Les mans a les butxaques. Es va quedar parat davant el cinema Glòria, mirant els anuncis i va semblar com si hi volgués entrar. Però, no. Es va posar a fumar a la porta. És al Glòria on sempre anaven, oi? Després va continuar carrer avall tot rascant la paret amb les mans. Es parava davant els aparadors. Després es va repenjar en un fanal una estona tot llegint un paper que havia collit de terra. Va anar en direció a l'Arc del Triomf donant voltes per davant dels bars. Es veia que no sabia on anar ni què fer, perquè tirava cap a un costat i després se'n desdeia. Amb les mans al darrera anava molt ajupit i es parava cada moment com si volgués travessar el carrer i es veu que es repensava. És clar, vaig pensar, com que no té cap pressa a anar a casa, no deu saber què fer...

—Tu diràs —remuga el pare.

—Pobre fill meu!

—... i va pujar molt amunt del Passeig de Sant Joan —continuà explicant el germà— fins allà on hi ha el parc infantil. Va estar bona estona mirant com els nens jugaven. Després se'n tornà cap avall i es parava prop dels arbres mirant-los de dalt a baix. Va començar a caminar més de pressa fins a prop de casa. Quan va ser per aquells carrers anava molt a poc a poc i va donar la volta al mercat, que era tancat. De cop, va apressar el pas fins que es va ficar a la seva escala.

—Però, ves per què no ha de venir a viure amb nosaltres aquest xicot? Què ha de fer tot sol, allà? —interromp la mare.

—No vol venir, aquí. Bé prou que li he demanat, jo. Diu que, aquella, és la seva casa i que no la vol deixar —respon el pare.

—Però, qui n'ha de tenir cura? Que no veieu com va, que fa angúnia de mirar-lo.

El germà continua encara:

—Doncs, jo em vaig esperar uns moments prop de casa seva i l'Andreu va tornar a sortir de l'escala. No devia arribar al pis. No ho crec. Va tombar la cantonada i el vaig perdre de vista, però després el vaig veure que comprava cigrons o mongetes a la botiga; es va ficar a ca l'adroguer i no sé el que devia comprar més.

—És clar, s'ho deu haver de fer tot ell, pobre fill!

—Al cap de poca estona —continua el xicot— torna a entrar al carrer i es va ficar a la bacallaneria que hi ha més amunt i, en sortir, se'n va tornar a casa. Quan jo passava davant els del bacallà, van sortir unes dones a mirar-se'l. Deien: ««I un xicot tan ben plantat!» I: «Vés a saber què ha passat.» I una d'elles també reia.

—Poden anar rient...

Truquen a la porta i el germà petit va a obrir. L'Andreu entra al menjador i el pare li pregunta:

—No volies anar a veure el partit?

—No en tinc ganes. Sembla que vol ploure.

—Vols que anem al cinema, Andreu? —pregunta un dels germans.

—Hi anirem un altre dia, eh?

Tots callen i el pare trenca el silenci.

—Vindràs a dinar, demà, oi?

—No, demà, no.

—Però, on has d'anar home? —La mare té el cap baix—. Porta l'americana, Andreu, que et cosiré aquest botó que et cau. On has d'anar així?

Seu al costat de la mare i aquesta li cus el botó amb dificultat per la positura. El segon dels germans dibuixa un somriure i l'Andreu allarga la mà passant-la per la cara de la germana petita; li estira el nas. De cop, la noia, arrenca a plorar i surt corrent del menjador.

—Què li passa, a aquesta, ara?

—Res. No en facis cas.

L'Andreu s'aixeca i passa les mans per les espatlles dels germans encara asseguts a taula. Mentre marxa cap a la porta la mare li raspalla l'esquena.

—Maleïda sigui!

Els vells es dirigeixen cap al balcó; l'obren i veuen com l'Andreu segueix la voravia arrecerat a la paret de les cases.

—I quina sort, encara, que no tinguessin fills! —comenten els pares.

El carrer és mullat del xim-xim de fa estona i l'Andreu tomba per la cantonada. Porta les mans a les butxaques de l'americana i es para sovint per tornar a continuar endavant. Es fica en un bar i, en un racó, pren cafè amb els peus sota la cadira i el colze sobre la taula. Gairebé tota la tarda mira com juguen al futbolí. Després es dirigeix cap al seu barri i entra a la botiga

de les mongetes cuites. Ara comença a ploure més fort i l'amo de la botiga el segueix amb la vista. Puja l'escala i fica la clau al pany. De primer, no encén cap llum i va a les palpentes una bona estona. Obre ràpid una porta com si esperés trobar-hi algú i després l'altra de més enllà. Tomba la clau de l'interruptor i sospira fondo. Replega un jersei i el penja en una cadira. Després es mira els mobles; els passa la mà per sobre; els acarona. Veu els plats bruts de la cuina. «No tinc casa», i es tira una americana vella damunt la que ja porta posada.

Seu en una cadira del menjador i són dos quarts de nou; i quan, del rellotge de paret, cauen les dotze campanades, ell continua encara allà, assegut, amb la mirada a un got de vi que hi ha sobre la taula.

COM EL MARÇ

El senyor Canals és fill de març, optimista i variable. Sobretot de fa un temps el seu caràcter té unes alternatives alarmants. No sap el que es pesca i el que és blanc i brillant al matí es torna negre i espès al vespre. Aleshores ningú no el fa aixecar del seu seient ocupat amb els mots encreuats o la novel·la policíaca. Al matí surt del bany amb la bata de llana ben ajustada al cos; estira els braços movent-los endavant i endarrera; avança amb la punta dels peus molt rígida i fa passes llargues, com si patinés; després genuflexions ràpides i a dojo. Esbulla els cabells del petit de la casa que encara no s'ha rentat. «Hola, xicot!», i separa les cortines d'organdí, de la finestra del cel obert: «...un dia magnífic, sí, senyor». Mentre es calça taral·lareja una cançó de moda i entra la seva dona. El senyor Canals li pregunta si és que ja va anar a buscar les entrades del Palau i ella li respon que «a migdia hi aniré».

—Oh! Ja no en trobaràs. Per res del món no em vull deixar perdre la Victòria de los Àngeles. Poc que se la veu per aquí... Vés-hi ara, a primera hora.

La minyona ja li ha posat el cafè a taula i ell el pren tot llegint el diari. Més ofensives al Vietnam. L'home es baralla amb el brioix i el ganivet; el brioix és massa tendre i la mantega dura com una pedra. Cop d'Estat a Ghana. Els metal·lúrgics perdran. «Perdrem!» 3.500 milions amb la devaluació. Amb el dit polze i el petit tomba la pàgina del diari que té obert a mà dreta ocupant mitja taula. Altres dos navajeros van... Es mira el dit brut de melmelada de taronja amarga. Alçament de dretes a Costa Rica. S'eixuga el dit amb el tovalló. S'ha d'aturar la carrera ascendent de preus. Intenta suïcidar- se. Beu cafè amb llet. Dos soldats i tres guerrillers... L'Ulster, i es posa més cafè... Estudiants que perdran la matrícula... A mà armada al carrer d'Aragó. Què passa a Bangla-Desh?... Agressió a un vigilant... De l'activitat guerrillera a Colòmbia. La princesa Sonja ha declarat que li agrada el jazz. «Vaja, no tot han de ser males notícies...» I tropes cambotjanes... Cordada... Les tropes de... Onada de fred i cent cinquanta morts... Atemptat... Paracaigudistes... I sis morts més...

—Marxo! —crida.

A la plaça de la Universitat es posa al ralentí. «Quan s'acabaran aquestes obres», i remuga que ara s'hauria parat a casa d'en Pujal per fer-li rectificar aquells plànols. «On deixaria aquests trasto?» I continua: «No podria aparcar enlloc», fins al taller. Pregunta si ja han arribat aquells calibrats que esperaven i l'altre li diu que no; que, al contrari, que han dit que fins la setmana que ve no els hi podran servir. «Ara sí que...» I, quan, a migdia, torna a casa, prefereix pujar per Urgell. «Quina manera de donar voltes.» Davant el domicili tot és ple.

«L'hauré de portar a l'Arc de Triomf.» I mentre dina pregunta al gran: «Tu, Pere, no tenies exàmens parcials, avui?» I el gran li respon que sí, però que no s'han celebrat; els professors feien vaga, i al fill mitjà sí. «Ja has anat a la Universitat?» «Sí, hi he anat, però no hem entrat a classe.» I el petit es queixa que haurà de repetir el curs. «El curs?» I ara, per què?» I el noi explica que li han dit a Secretaria. «És que l'any passat vaig fer una assignatura de massa. Sí, de les selectives i hauré de tornar a pagar la matrícula.» I el senyor Canals diu que no ho entén i fa: «Ah, ah!»

La dona surt cofoia, que ja té les entrades per al Palau.

—Sents, tu, Ricard, ja tinc les entrades.

I el senyor Canals respon:

—Ah!

Se'n torna al taller i a la plaça de Catalunya veu uns espais desocupats, al costat de les tanques instal·lades per les obres. «Si trobava un taxi, el deixaria aquí.» Mira amunt i avall i els que marxen al seu darrera l'esbronquen a crits. «Ep, mestre!» I continua per la Rambla fins al carrer de la Diputació. «A la sortida no en trobaria. Les hores punta...» Davant el taller tot són crits i protestes i no hi cap una agulla i l'home baixa del cotxe i s'apropa a la porta. «Manel!» I: «Vés, digueu al Manel que surti». I quan el Manel arriba li ordena que esperi que marxin els camions i li col·loqui el vehicle allà, al davant. Torna al cotxe i agafa la cartera de mà ficant- se a tot córrer al taller.

—I què us han dit, Quim, dels calibrats?

L'altre li respon que fins a últims de la setmana que ve. «Aquesta gent protestarà», remuga i que els sobrarà la raó. Per no tenir ara aquests trossos d'acer hi ha tota una secció parada. «Malviatge!» El comptable és darrera l'encarregat, que espera també parlar amb el senyor Canals i quan li toca el torn li diu que han tornat a telefonar del banc. «Sí, quan vostè sortia.» I han dit que, efectivament, el gir d'en Parés ha estat retornat i que diuen que anem amb compte perquè, aquesta casa, té ja dos executius a sobre. Segur que serà la suspensió de pagaments «Segur!» I ens enganxaran dos milions sis-centes mil i pico i el senyor Canals bufa i diu que només faltava això i l'encarregat és ara darrera el comptable per explicar-li que les vidies d'importació tampoc no aguanten i que ha hagut de parar la rectificadora i què farem ara?

Mentre el comptable remuga que: «Em fa molta por aquest any...», el senyor Canals entra al despatx; seu unos moments davant la taula i mira el llum del sostre. De sota un coixinet de boles estira el recordatori i ressegueix amb la vista l'escrit que diu, una ratlla sota l'altre: «Números vermells. Demanar crèdit exportació. Anar a Magistratura el dia 11, a les dotze. Pagar termini a Miró, dia 17. Reclamar Nasmar, S. A. Estudiar col·lectiva. Presentació de

Renda fins el dia 30. Recordar paga extra estiu». I, a mà, hi escriu: «Anar a can Parés». El senyor Canals es passa la mà pel cap i bufa.

A mitja tarda arriba aquell senyor que ve per veure si, d'una vegada, es posen d'acord per rectificar l'eix d'aquella màquina que va entrar no fa gaire. «És que, em penso que, vostè, no té gaire idea del que demana», perquè accentuar el ressalt de 1'excèntrica no costa gaire, però, el que és acoblar-la després... «Això és el difícil.» Si la bancada no anés adherida a les potes, bé, però essent tot d'una peça, de fundició... «Tot el baix s'ha de reformar.» I exclama que més s'estimaria fer-la-hi nova. «Ja ho veu.» Crida el delineant i li fa fer quatre ratlles. Torna a bufar i mira d'un costat a l'altre. «Són coses que no es poden fer, aquestes. Si les cames que porten l'eix fossin més amples potser trobaríem una solució.» «Difícil, eh?» Està uns moments amb el colze sobre la taula aguantant-se el cap i els altres el miren. Sona un telèfon. «Diu si s'hi pot posar vostè.» «Sí», i pregunta que si han mirat que la corretja trapezoidal està ben tensada. «No? Així deu ser del regulador de marxes. No té cap importància. No, demà, no. No tinc cap operari. Demà passat.» I penja l'auricular. Torna a parlar amb els que té a prop i un meritori treu el cap per anunciar-li que el seu cosí és també al telèfon. «Passa-me'l.» «Digues.» Escolta uns moments tot mirant els altres, «Noi, no ho sé... Per quin dia, dius?» Té una veu que fa llàstima. «No sé si t'ho podré fer, tinc tantes coses per atendre...» Alça una mà i la deixa anar sobre la taula. «Sí, sí. Bé, adéu!» Es mira el client com si no el conegués. El senyor Canals sembla com estabornit. «Què? Ah, sí.» I li repeteix que és molt difícil allò i afegeix: «Serà un bunyol, això».

—Vejam, mira —Es dirigeix a l'empleat.

Li explica que adherint a cada pota una doble T d'uns quinze i, perforant la pota i la doble T hi pot passar un tensor, de pota a pota... El delineant va fent ratlles. I després acoblar els coixinets de l'eix a la doble T, a l'altura d'on hi havia l'eix primitiu menys l'accés de l'excèntrica que demana el senyor. «Entesos?» «Ho provarem així, però serà un bunyol, ja li ho dic.» El client diu que és igual, que la qüestió és que funcioni. «No, igual, no —respon l'empressari—. Després diran que jo faig porqueries. Això ho havien d'haver dit abans. Carai, noi, quin dia!» Es posa el bolígraf a la boca i mira absent. «Quin dia? Sí, com els altres.»

Apa! Ha quedat enganxat a la fila de cotxes que menys avança i la gent surt a glopades per entre els vehicles. Els aparadors són il·luminats encara i cotxes i homes i dones i criatures es barregen a la mitja claror; ulls inacabables que travessen el parabrisa i mans i més mans sobre el capot i salts d'equilibrista i ruixats de fum de la baluerna de l'autobús del costat; la tropa d'estaquirots clavats davant els semàfors; presses i crits en el vermell i el verd i successió interminable de cares i cames que passen per davant dels vidres. «D'aquí a una estona no hi haurà qui passi.» I arrenca fins a la cantonada. «Si en Parés suspèn pagaments em fot a la misèria.» Dóna la volta per Pelayo i Fontanella. Entorn del domicili està tot ple. A

Girona, cantonada Ausiàs March, sembla que hi ha un que vol marxar; el senyor Canals espera un moment. L'altre no se'n va i ell continua fins al Passeig de Sant Joan i es fica en el pàrking. Puja a peu Bailén amunt. Com que no hi ha la portera s'ajup, ai!, a collir el «Ciero». És tot brut i mullat. «Quina brutícia!», i pensa que una doble T. «Vols dir?» Bufa. Han deixat la porta de l'ascensor oberta i puja a peu al segon pis. «Si aquest Parés, cau...» Remuga paraules. «No sé pas com ho faré.» Es tira sobre el seient que té al costat del llum de peu. Torna a bufar i obre el diari... Restringint el crèdit per evitar la inflació... Acabat de néixer en una bossa d'escombraries... Seguint els raids aeris... Un metge colombià ha obert l'estómac d'una nena per omplir-lo de cocaïna de contraban... Los cadàveres vivientes...

—Soparem aviat, oi, Ricard?

—Sopar? —Té els ulls clavats al sostre.

—Sí. Comencen a dos quarts d'onze, al Palau. Hi anirem a peu, naturalment.

—Eh? Ah!

Entra el fill gran.

—Tu, Pere. ¿Un estat de la Unió americana, de quatre lletres? —pregunta amb un llapis a la mà. «Aquest Parés em farà la guitza.»

—De quatre lletres?

—Sí. I un fill de Noè, de tres lletres.

I pregunta al xicot si no li agradaria anar al Palau a sentir la Victòria de los Angeles. «És fantàstica!» «No em diu res, a mi, aquesta mena de música.» «Escolta, Pere, és fantàstica la Maria de los Angeles. Fantàstica! Vés-hi, home, Pere —prega— l'acompanyaràs. O bé digue-ho a l'Enric.» «Si fos música hot», respon el noi. Torna a mirar el diari; l'ETA i el GRAPO i la gravetat del moment exportador. De la porta estant la muller li pregunta si és que no s'ha d'arranjar per anar al Palau. «Ja farem tard.»

—Sabessis les ganes que en tinc...

—Ja hi som! Tantes ganes, tantes ganes...

La dona volta i somiqueja. Va d'ací d'allà rondinant i es consola amb els seus fills dient-los que quin pare més estranyot que teniu. «És un variable aquest home, un variable.» I que mai no es pot fer paga del que diu. «No sé què em faria dir!»

L’INDESITJABLE

Es baixen dos graons i l’empostissat de la gran sala és ple de tauletes; la gent atapeïda seu com a les poltrones de cuir marró; gent dreta amb la beguda a la mà; inclinacions de cap per a saludar i penetrant olor de vidre i d’alcohol; fum i llums al sostre.

—Pericu, posa’m un wiscot. —Pren avellanes que hi ha en el plat de sobre la barra. Allarga el braç amb l’encenedor al cigarret d’un company mostrant la seda beix del puny de la camisa.

A la descarada ostentació de l’ambient es palpen les vaques grasses del moment.

—Quan vas perdre, ahir nit?

—Seixanta mil...

—Tu. Ja m’he tret de sobre aquella partida de goma. Tant que deies... I a dues peles més per quilo. Tot en una mà. Avall!

L’amic li pregunta: «Què fa la xicoteta?» I l’altre li diu que és una imbècil. «Ahir em va dir que aquest mes no ha tingut la regla. I ves amb què em surt ara, aquesta... Li vaig donar calés perquè s’ho arregli ella sola», que ell no vol maldecaps.

S’apropen a la taula on hi ha els amics i fan signes al cambrer brandant el got buit. Fum i senyores sofisticades i paraules soltes en el murmuri del bar elegant, de moda. «He dormit tota la tarda.» I: «Aquests teixits tarats em sembla que els col·locaré al Frente de Juventudes, que volen fer tendes de campanya».

Seguint una provocativa mitja virtut, passa pel costat dels amics, un home gras, rialler, que saluda alçant les celles. Un dels reunits pregunta: «Ja no és director de..., aquest?» I li responen que no.

—Vols dir que va saber aprofitar el temps?

—No em facis riure. Mira què pregunta aquest desgraciat. Psé! —Riuen.

Xerren. Els posen més beure al davant. Omplen els cendrers.

—Voleu guanyar centimets llargs? —pregunta un dels amics.

I explica que hi ha un desgraciat, amb l’aigua al coll, que es veu obligat a vendre dotze hectàrees de terreny tocant a la carretera de l’Ametlla. Un pobre home que ja no pot aguantar més. «Jo ja he esperat que estigui a les últimes.» Que les donaria per tres milions i, estrenyent-lo, per menys. «Això ho urbanitzes i en treus cinc-cents, segur.» El company es mostra incrèdul.

—Si tan bo és, per què no t’ho quedes tot per a tu?

—Perquè jo no hi entenc, en la construcció. Jo he portat la idea i hi poso calés. La feina la faríeu vosaltres. A mi, deixeu-me tranquil·let. Jo a cobrar, que aquesta nit m'espera un soparet i un relax. Desagraïts !

—Fem-lo esperar una mica més i ho donarà per dos milions. O per molt menys.

Un pica el genoll de l'altre per advertir-lo.

—Ves, Pep, que em penso que vénen per tu.

L'altre alça el cap mirant cap a la porta. Prop del taulell d'entrada es veu un home, d'una seixantena d'anys, que va mirant les taules del local. En distingir l'amic l'home procure atansar-s'hi. És tan ple de butaques i de gent, que se li fa difícil.

—Que és emprenyador, aquest home!

—Qui és?

—Res; una arracada que li ha sortit al Pep.

—No el rebis, home, no el rebis.

—Deixeu-ho estar. Aquest tiu em serveix de molt, a mi. Deixeu-lo. —Quan l'indesitjable és amb el grup, saluda amable, i en Pep el fa seure en una cadira allunyada darrera el cercle.

—Seu. —Continua parlant banalitats amb els amics, que riuen sense mirar el nou vingut.

Al cap d'una estona de fer-lo esperar en Pep es tomba cap a l'home. El seu vestit difereix dels del local.

—Què hi ha de nou?

—Bé —diu l'home—. Et venia a... —Somriu.

—Vols beure alguna cosa.

—No. Me'n vaig a sopar i em treu la gana.

Novament els amics continuen parlant facecio- sament mentre el del vestit tronat els mira, esperant. En Pep allarga el cap endarrera per preguntar a l'home:

—Què? Ja m'has mirat allò de la inspecció d'Hisenda?

—He portat l'escrit per si el volies firmar. o més aviat aniré demà al teu despatx.

—Sí, home, és clar. Com vols que el firmi aquí? Tens unes coses. —Riu.

El nou vingut s'estira tant com pot per apoderar-se de l'atenció d'en Pep i, per darrera de l'esquena d'un home assegut entre ells li pregunta si ja ha tingut temps de separar-li algun jersei dels que surten amb tares. «Però, home...», li fa l'altre i ell li recorda que li va prometre i que ja ho havia dit a aquella família tan necessitada. «Estan malalts... No tenen un cèntim, i aquella casa és com una geladora...», i que ell creia que els el podria portar avui mateix, però que, quan ha anat al despatx, no tenien cap ordre i que per això l'ha anat a veure al bar. «Estaven tan il·lusionats.» I espera resposta esperançat.

—Sí, home, sí. Ja te'ls he fet separar. No m'emprenyis, ara. Vine demà. Deixa'm tranquil·let, ara, Martí. No veus que estic fent l'aperitiu.

—Sempre estàs de broma —remuga en Martí tot aixecant-se. Saluda els companys.

—Adé-é-é-u! —corresponen dos d'ells.

L'home passa encongit per entre les taules atapeïdes. Va mig encorbat i vergonyós. Els amics comenten encara l'extemporània intromissió als seus esbarjos.

—És molt bon home, sí, però és tan llauna! L'altre dia es va presentar a casa, a no sé quina hora, per demanar al meu oncle que fes entrar una dona al Cottolengo.

—M'acaba els quartos, aquest home —va dir un d'ells.

—Bé, al Martinet, no me'l porquegeu gaire. És un tiu que em fa molt servei —protestà en Pep—. És molt original, sí. Però, mireu, ara mateix m'ha arreglat un assumpte que m'hauria costat una fortuna i ell amb quatre jerseiets s'acontenta. Poca broma amb ell.

Després en Pep riu tot sol i els amics li pregunten: «De què rius, ara?» I ell respon que de res, home, de res.

—Aquest Martí que l'altre dia, que jo sortia del Bilbao, el vaig veure al carrer de Vergara que s'estava barallant amb un taxista perquè no li volia portar, a la baca del cotxe, un somier vell i un matalàs. El xofer l'engegava i tothom reia. Després en Martí es va humiliar tant, demanant-li que ho fes com un favor, que l'altre, sense com va ni quan costa, li va carregar ell mateix el matalàs i el somier i van marxar. L'haguéssiu vist. Un veritable sainet en ple carrer.

LA VISITA DEL DOLOR

La dona tornà a mirar-se el fill que, sobre els blancs llençols, es debatia movent les cames i el sol inundava la cambra. Ella pensà en el Josep que ara era al despatx i en els anys que portava de casada, anys que l'havien allunyada de la seva família disbauxada; una família de prou benestar pretèrit que arrossegava ara el seu avorriment entre festes, acorralada en l'oci i els deutes. S'havia casat, com tantes «per tenir companyia» i, al cap de pocs mesos, comprovà que l'amor era absent.

Una llàgrima li mullà la cara i prengué el fill acaronant-lo. «Tantes discussions absurdes —pensà—. Que n'hem arribat a dir i a fer, de bestieses! Ximpleries que han posat en perill el nostre matrimoni arrossegant-lo a la banalitat, com aquesta colla que malden per separar-se en lloc de pensar a viure més bé fent cas omís o perdonant els trets del caràcter de cada u. Ser comprensius, això, ser comprensius. Semblava que fruíem de l'enuig que ens proporcionava qualsevol fotesa. Víctimes del nores, l'orgull i la supèrbia ens mantenien en el rancor.» La dona va somriure recordant només els necis motius de la dissenció marital; se li feia present aquell dia que en Josep va arribar apressat a dinar i va deixar les claus del cotxe sobre la taula. «Jo vaig agafar les claus i les vaig posar sobre l'aparador del menjador per tal de poder parar la taula. Què vaig haver fet! En no tenir-les davant ell marxà, oblidant-les, i va haver de tornar a pujar, amb la pressa que tenia, a buscar-les i sortí com un esperitat, cridant que sempre ho tocava tot. Em va dir no sé quants inconvenients i li vaig contestar tan malament com vaig saber. Al vespre, l'home ja no es recordava de res i volia fer-me un petó. Jo, que sempre he estat una mica rancuniosa, ho he de reconèixer, li vaig tombar la cara. «Què tens, ara?» Vam mirar la televisió i no ens vam dir ni mitja paraula. Ens vam fer uns morros de pam més d'una setmana. No recordava com va acabar l'enuig. «Devia voler amanyagar-me i jo ja no estava enfadada. Uns quants dies bons. No gaires. Un altre dia jo volia anar a veure la Serenata de Otoño, de Bergman, i ell s'entestà a voler anar a veure Nosferatu i ja hi vam ser altra vegada. No ens vam posar d'acord i després de molt voltar per la plaça de Catalunya i pel Passeig de Gràcia ens en vam tornar discutint de mala manera. També una colla de dies de males cares. Quines bestieses! Quines preocupacions més absurdes! «¿Què ens costava anar a veure Nosferatu i, l'endemà, anar a veure Serenata de Otoño, ben contents? Però, ca!, l'orgull, l'amor propi i l'esperit de contradicció que ens dominava... Déu meu! És ara que veig com eren banals aquelles discussions comparat amb allò que pot passar en la vida... Deixava la roba bruta damunt el llit en lloc de posar-la al cove que tenim exprofés sota la pica del bany

i tornem-hi. Si la truita era una mica cremada ja hi tornàvem a ser. I no per la truita, sinó per les paraules que tots dos deixàvem anar. Potser és que estava preocupat per altres problemes, però el cert és que tot era motiu de queixa. Potser és que mai no ens sentírem capaços de respectar-nos quan, l'un o l'altre tenia, pel que fos, aquells moments inevitables de mal humor o de cansament; a la més petita, crits i baralles. Senyor i que en som de bèsties! Pensar que hi ha persones que tenen problemes insuperables que tenen desgràcies tan grans i nosaltres no saber tenir una mica de paciència. I una mica d'amor per passar per alt aquestes vulgaritats quotidianes. No saber comprendre que tots tenim el nostre caràcter i els nostres pensaments íntims i que cal resignació i enteniment per a adaptar-nos, per a entendre-ho, per a respectar. Però no! De seguida pensar en la separació; desfer-ho tot, creient, il·lusos, que amb una altra persona al costat fórem més feliços. Imbècils! Que no veus que l'altra persona que puguis trobar també té el seu, caràcter. Humilitat, conformitat, això és el que cal. Però, no! Hem d'esperar que el dolor, l'aflicció i la desgràcia, que esborren els odis, ens vinguin a socórrer amb la resignació de l'irremeiable i ens uneixin de bell nou.»

La cambra s'enfosquí. Un núvol negre tapava el sol i, sobre els vidres, queien unes gotes. Inclinada sobre el fill, que barbotejava les primeres paraules: «Mam-a, mam-a», el llampec i el tro llunyà la sobresaltaren. Besà, apassionada, el nen premut sobre la sina.

«Insensats! Quina manera de destrossar-nos la vida amb aquestes foteses!» «On són els mocadors?» I jo, en lloc de riure, perquè no era capaç de trobar mai res, li havia de contestar amb crits com si m'hagués causat el pitjor dels greuges i quan jo deia: «Vull -sortir», per què, per què ell m'havia de cridar en lloc d'agafar-me i dir-me: «Maca, estic cansat. Vols que sortim demà?» I sempre amb el temor a sobre de si l'un intentava dominar l'altre com si no tinguéssim l'obligació de procurar ser una sola cosa i una sola voluntat. El desamor s'havia presentat. Crec que no m'hauria fet res que s'hagués mort. Vaig arribar a odiar-lo. I ell a mi, n'estic segura. I tot, per què? Pels mocadors? Per la truita cremada? Pel cinema? Déu meu, quines bestieses! Tan fàcil que era entendre'ns! Només responent amb humilitat o amb naturalitat, simplement. Quina vergonya haver de reconèixer que, per semblants nicieses, podíem allunyar la felicitat! Si, un dia, un Tribunal ens hagués preguntat el motiu de les desavinences, ens hauria hagut de caure la cara de vergonya. «Mirin, em va preguntar dues vegades on eren els mocadors...» «Però, senyora...» I ell: «Volia anar a veure la Serenata de Otoño» «Però, home de Déu...!» S'haurien fet un tip de riure.

La rancúnia ens separava i ja vivíem com germans malavinguts. Per això, quan li vaig dir que volia treballar, li va caure tan bé. Devia pensar: «Així no la veuré tant o que faci el que vulgui i millor, més llibertat per a mi.» Aleshores amb la col·locació, a la boutique de la Montse, remenava els meus diners i dinava malament al bar, asseguda en un tamboret d'una sola cama, com les cigonyes i, al vespre, menjàvem formatge i pernil i un tros de pa,

queviures que ell o jo portàvem escaducerament a casa comprats gairebé per casualitat. Els primers dies d'estar a la boutique em vaig envalentonar. «Quartos i no veure'l tan sovint? —em vaig dir—. Potser encara podries refer la teva vida? ¿Potser encara podries trobar la felicitat?» Però no tardà a desfer-se l'encant aquell matí, la Montse m'anuncià que s'havia separat del seu segon amant. «És més bèstia que el primer», em va dir. I jo vaig pensar: «Qui sap com et deu trobar ell, a tu?» I tot de pensaments em vingueren al cap i vaig passar no sé quants dies com buida. No m'atrevia a pensar res...

Un d'aquells vespres, després de passejar bona estona amb la Montse, vaig arribar a casa. Estava contenta; aquell dia havia tingut un èxit amb una estrangera que vaig atendre i que s'emportà mitja botiga. En Josep em va dir, triomfant, que havia tret cinc mil pessetes a la loteria. «Ho hauríem de celebrar.» Vam sopar a l'Agut d'Avignon, amb xampany a dojo. Volíem anar al cinema i semblàvem la parella del temps passat; un corrent de perdó o d'oblit i simpatia ens feia estrènyer els braços acaramel·lats i de seguida ens vam entendre. «A casa s'està molt bé.» I ens vam estimar com en el més bon temps. Un lliurament total que semblava prou per esborrar les rancúnies i que, també, va durar ben poc. Al cap de pocs dies, que encara estava contenta, vaig cridar-lo de dins el bany on em dutxava. «Porta'm una tovallola, Josep.» I ell em contestà: «Vés-te-la a buscar tu mateixa.» La barrera es tornà a alçar entre nosaltres i no vaig tardar a pensar verament en la separació definitiva. El record del segon amant de la Montse va fer que no digués res; que esperés la meva resolució i als primers símptomes que vaig tenir, el metge em va dir que, efectivament, estava en estat. Més confusió en la meva vida destrossada, malgrat que una nova sensació m'embargava. «Què faràs, ara?» No em vaig poder estar de dir-li i ell rebé la nova amb alegria i m'omplia de delicadeses. Però ja no era com abans. Tot em semblava estudiat, convencional, fictici. L'enuig tornava a ésser entre nosaltres. «No seràs pas la primera dona que té un fill!» Tot, tot era acabat! El desamor i la indiferència era entre nosaltres i ja només els convencionalismes ens podien mantenir junts en una separació immensa.

Va haver d'arribar la tragèdia per fer-nos comprendre. Que orbs i banals havíem estat! Va ser d'ençà que va visitar-nos el dolor que tot canvià; del dia que ens va néixer aquest pobre fill meu mancant-li la mà dreta que, pobret, només pot jugar amb l'esquerra.

L'escalf és a casa. Déu meu! Sembla mentida que, una cosa així, hagi tornat a unir-nos. Estem més junts que mai. Una nova claror ha il·luminat les nostres ànimes. Però, a quin preu!

TIRAR UNA CARTA

Mentre feinejo, diligent, canto. Em sembla que aquell dia cantava l'ària de Madame Butterfly o una cosa així. Sí, era Madame Butterfly i vaig anar a l'aixeta a posar unes gotes d'aigua al tampó. Després, vaig cloure la carta acabada d'escriure i el segell al seu lloc. Com de costum, vaig posar la carta damunt la tauleta del rebedor, prop del cendrer i la planta d'interior. Ho faig sempre per no oblidar-me'n. «Demà tiraré la carta.» La cosa important és que ningú de la família no hi posi algun paper o diari a sobre i em faci oblidar d'agafar-la, em vaig anguniejar. Aquesta carta fa ja quatre dies que l'havia d'haver tirada. «Te l'emportaràs demà al matí.» I, al matí, la carrego a la butxaca amb tot de papers i, al migdia, la torno a trobar. No és estrany; un hom té tantes coses per fer. Amb molta sort no passen més de tres dies que em torno a recordar de la carta. Llavors l'agafo ben forta, amb nervi, amb la mà dreta i em poso el diari i la cartera sota el braç; la mà esquerra em serveix per agafar-me a la barana. Va ser per culpa d'una carta que portava a la mà esquerra que una vegada vaig estar a punt d'anar escales avall. La carta que ara havia de tirar la portava ben ostensible per no oblidar-la. Sí... sí... La portera em va donar dues cartes que s'havien rebut i jo, distret, me les vaig posar totes a la butxaca. És clar, no és estrany... A migdia, va tornar a aparèixer la carta sobre la taula del meu despatx. «Ja està bé!»

Escarmentat d'altres vegades em vaig jurar a mi mateix que la carta que havia de tirar entraria demà, costés el que costés, en una de les bústies que esperen per la ciutat.

Al matí següent, tenia una feina de mil dimonis, i per acabar-ho d'arreglar, un ciutadà em tingué mitja hora al telèfon en el precís moment que anava a sortir de casa. «Ah, la carta, la carta; el que és avui no t'escapes!» Però l'estada al telèfon serví encara perquè la dona m'atrapés per dir-me: «Ara me'n vaig a la pentinadora», i que, abans de jo sortir, em recordés a prémer el botó de la rentadora, perquè no li agrada que l'aparell funcioni sense haver-hi ningú al pis. Vaig baixar, suat d'angoixa, les escales i al carrer em recordo que el del telèfon m'havia obligat a anotar alguna cosa i, per fer-ho, havia deixat la carta al costat. Pujo corrent les escales. «El que és avui no t'escapes.» Estava avergonyit; semblava una comèdia. Agafo la carta mantenint el braç ben enlaire, que semblava que volgués mostrar un trofeu. Era ridícul, ja ho sé, però així era segur que no l'oblidaria. Amb aquesta postura vaig baixar les escales. A baix em vaig dir: «Si ara vas a tirar-la al carrer del Bruc faràs una marrada de qui sap quant.» Havia de marxar cap a la dreta. Em va semblar que la gent em mirava en veure'm amb el braç enlaire i la carta als dits. Et prendran per boig. «Bé —vaig resoldre il·lús—, la tiraràs a la

bústia del carrer del Bruc quan tornis.» A l'hora de dinar comprovava que la carta estava molt arrugada entre altres papers que portava a la butxaca. Aquella tarda no havia de sortir perquè venien uns amics.

—Quan surtis tira'm aquesta carta —vaig ordenar al gran.

—És que tinc el cotxe aparcat a l'altra banda i faré tard —va ser la seva resposa.

El petit també s'havia de quedar per estudiar, va dir, i jo torno a callar. «A aquests nois no se'ls pot demanar res. És igual; tampoc no la tirarien. Sempre fan igual; diuen que se'ls oblida i, passats quinze dies encara l'arrosseguen.»

Em vaig enfadar.

Al matí següent em vaig ficar al garatge amb la carta a la mà. Aquella preocupació meva per la lletra em semblava una ximpleria i em vaig asserenar; «Tampoc no és tan difícil de tirar una carta, home! Sembla que siguis l'únic que ho ha fet.» De casa estant hauria pogut anar, caminant, a la bústia del carrer del Bruc, però això significaven tres-cents metres de distància i molt de temps. Així que, vaig tombar, amb el cotxe, cap a la dreta, que és per on la circulació obliga. Em disposava, doncs, a dipositar-la al carrer del Bruc, però donant la volta per la Ronda. L'embús no em permeté virar per Girona i em vaig dirigir a l'Arc del Triomf. Total, no res, una petita marrada. Vaig treure'm la carta de la butxaca i la vaig deixar al meu costat del seient preparada per a tirar-la. Me la mirava; estava una mica rebregada. «Donaran la culpa als de Correus.» Com que era tan lluny del carrer del Bruc, em vaig decidir a tirar-la a la bústia del carrer de Vilanova. Allà serà fàcil; es un tros de carrer tranquil. M'havia equivocat; allà no hi havia bústia. Ho devia haver somiat, cosa que no m'estranya gens. No em podia quedar en aquell cul-de-sac ni pujar per Roger de Plor i vaig haver d'anar per Nàpols; un núvol de camions em van venir al damunt; cantonades i voravies n'era ple. «Qui és el valent que baixa del cotxe!» Vaig continuar amunt, jo crec que passant, fins i tot, per sota dels camions, i em vaig trobar a la Diagonal; voltes pel monument de Mossèn Cinto i res. Ja no podia perdre més temps, així que, vaig arribar al capdamunt del carrer d'Aribau. De bústies, en devia passar moltes, però la preocupació a conduir i la manca de visibilitat no me les devia deixar veure. Les dues vegades que vaig intentar desprendre'm de la maleïda carta foren igualment frustrades; l'aglomeració de cotxes al meu davant era tanta, que ho feia impossible. «No és gens estrany que la gent no contesti les cartes; per dipo- sitar-les s'ha de passar no sols una Odissea sinó una Il·líada i tot.» Estava decidit a no anar al despatx si convenia. Era una qüestió d'amor propi. «Vejam què podrà més, tu o jo», vaig dir a la carta, que jeia al meu costat tota feta malbé. Després de voltar no sé quants carrers i trobant-me, amb el vehicle, encarat cap a mar vaig arribar a la Laietana. «Aquí no cal ni pensar-ho, qualsevol s'atura.» L'allau de cotxes m'empenyia. «Animal!» Potser a la plaça d'Urquinaona? Bé, però, per apropar-me a l'adminícul de Correus era necessari donar la volta a la plaça, ja que està situat

a la part oposada; així que, vaig tombar per davant de la Caixa de Pensions i vaig pujar per Jonqueres. No hi havia altre remei. «Qualsevol s'embolica...» Quan hi vaig ser, resulta que el dipòsit era molt entrat a la Ronda. Entre l'autobús i els cotxes que hi havia davant no em podia aventurar a baixar. Altrament, era contra direcció. Em va ofegar la pila de vehicles que entren de Fontanella a Trafalgar. Però vaig tenir una idea lluminosa. Hi havia un noiet a la voravia. El vaig cridar de lluny i ell em va fer amb el cap: «Què vol?» Però no es va poder acostar pel garbuix de ferros protectors, cadires, taules i tenderols del bar de la cantonada i per les cabines telefòniques instal·lades en aquell lloc. Ja li tenia la propina preparada i li feia els ulls dolços i li suplicava que vingués. Impossible; el nen estava com presoner i obria els braços com volent dir que ho sentia molt; els cotxes del darrera em van empènyer i tots dos ens resignàrem. «Paciència.» Les bústies de Correus haurien d'estar col·locades a peu de voravia i mirant a la calçada; així, només caldria estirar el braç per a dipositar-la. Però tot ho fan al revés; tot són atencions pels que van a peu, que és la classe privilegiada i no tenen en compte els desgraciats que tenim cotxe. «No s'hi val.» Els que van a peu les poden tirar amb tota facilitat. Avui he pensat, de cop, que tenia temps encara de fer un encàrrec a ciutat amunt. En ésser-hi, m'he recordat d'aquella bústia solitària i tranquil·la que hi ha a la plaça de la Bonanova. «Ja està!», m'he acontentat. Per arribar a l'aparell ha estat necessari baixar per Mandri i entrar a la plaça Bigay, a la banda de baix. «Perfecte!» He vist l'embalum de Correus ple de sol, clavat a la voravia, com un soldat; el seu groc m'ha colpit. No he pogut amagar l'alegria que s'ha apoderat de mi. Triomfant, he agafat la carta d'una grapada com si agafés el coll d'un enemic i quan l'anava a posar a la bústia he llegit: «Reservado. Poste particular.»

M'ha entrat com un arrel de bogeria. M'hi hauria tirat jo mateix de cap i he quedat uns moments panteixant sobre el capot del cotxe, amb la llengua fora, com un gos apallissat. «Oh!» El cotxe havia quedat encarat en direcció a Granollers. Granollers? «Què m'has dit? Avui deixo com sigui aquesta maleïda carta.» I he pitjar a fons l'accelerador. «Li portaré jo mateix. No estaràs més amb mi», he dit al manyoc de paper del meu costat. «Què t'has cregut!» Quan he arribat a Granollers estava malalt; tot eren voltes; vehicles i cartes i gent que m'enterbolien la vista. He passat molta estona com un estaquirot dins el cotxe i passejant per prendre l'aire. A les darreries, he telefonat al meu amic i hem quedat que dinaríem a l'Hotel Europa. L'amic m'ha reptat dient-me que almenys el que podia haver fet era telefonar-li per donar-li una resposta a les dades que m'havia demanat.

—Et vaig escriure una carta —li he dit.

—Doncs, no he rebut res.

El cambrer ens ha servit els entreteniments.

—No ho creus, oi?

—Jo només sé que no he rebut res teu.

M’he irritat. Sort que li podia fer una demostració de la veritat que jo li deia.

—Té! Aquí la tens, la carta.

—Ets molt brut, noi! Treu aquesta porqueria de sobre la taula —m’ha renyat.

EL PREMI

—Ai, mare, Josep! Sempre rondines.

—No rondino, dona; és que no saps on posar-te per passar tantes hores.

—Doncs, passegem una mica més.

—Sí, ves...

—Doncs, anem a casa.

—Fa massa fred. No et pots moure, al pis. T'entrebanques pertot arreu. Prou amoïnada està la noia perquè li anem a fer nosa.

Sempre per la voravia de sempre, sense baixar mai a la calçada, arriben al cantó. S'aturen un moment i guaiten carrer enllà. Al verd succeeix el groc i el vermell. Els cotxes es paren i arrenquen. Ells continuen caminant lentament agafats pel braç. Parades i brogit de nous avenços, i la dona es passa el mocador rebregat dins el puny del nas humit.

—La noia diu que un dia ens portarà amb el taxi del Miliu a veure Barcelona —li diu ella.

—Quan?

—No ho sé. Un dia. Diu que ja ho han parlat amb el Miliu. T'agradarà.

—Prou.

Quan són davant la casa de l'adroguer, l'home li diu que és que si no pots caminar seguit, un xic lluny, et canses més.

—Això és el que jo vull dir —gesticula—. No sé per què ho dius que rondino. Tu estàs contenta. Les dones sempre esteu contentes.

S'enfaden.

—Va, Josep, no sé per què ho dius, això.

—Perquè sí. Tu sempre estàs contenta. Val més així.

—Jo voldria anar a passejar... O fer alguna cosa. No hi estic fet, jo, a anar arrossegar els peus pels carrers.

—Bé prou que passegem. Mare de Déu!

—Però sempre per aquesta voravia. Sempre donant voltes per les mateixes cases. Em cansa.

L'home de bracet amb la seva dona, conté la respiració; esbufega, alçant el cap blanc enlaire; la mirada fita, obsessa sobre els blocs de ciment de l'esquerra, del davant i de la dreta, foradats tots simètricament i els dels carrers que travessen per baix i per dalt i els de més enllà, també com tots els altres, de plom, ple de forats. El vell, d'ulls esbatanats, riu desencaixat.

—Veus, Maria. Sobre cada finestra hi haurien de posar un número. Així semblaria un cementiri.

—Ai, ai!

—Ara només és com una presó.

Quan donen la volta tornen a dir-se tot de coses :

—Em pensava que t'agradava tant Barcelona.

I ell:

—Oh, prou! Si tingués bones cames.

—No tens fred?

—M'he posat els mitjons de llana.

—I tens fred encara?

—Això de no saber on anar, és. ¿Que no saps que jo sempre he fugit de prop de la llar de foc? Aquestes voltes, són.

Continuen voravia avall.

—Veuràs el dia que anem amb el taxi del Miliu.

Caminen a poc a poc, d'esma, entre els grinyols detonants de migdia i es criden prop les orelles. En desembocar a la pista principal tot tremola en el soroll de l'espai.

—Què dius?

—Que aquí és on estic més malament —diu ella—. Una bogeria!

—Ah! A tu també et mareja, oi? Però fas el cor fort.

—M'ha dit la noia que a cal Ferrer Petit han tingut un noi.

—Quin sol hi deu fer, eh? ¿No t'agradaria fer una escalivada a l'ermita, avui?

—La noia de can Puça es casa amb el Benet del Molí.

—Hi deu fer fred.

—Sí, però un fred sa. Amb unes branques de pi...

—I quatre cebes al caliu...

Una frenada xisclejant els fa tombar. Al carrer adjacent un peató salta davant un cotxe.

—Apa!

Carrer amunt tornen a passar per davant de la seva escala.

—Vols pujar?

—Massa aviat. I tu?

—Bé hauria de cosir alguna cosa; ho faré a la tarda.

—Vols dir que hi estàs bé, aquí?

—Home, jo sí que hi estic bé. Amb tu estic bé a tot arreu.

L'home prem la mà de la muller i la reté una bona estona. S'apropa més a ella fins que els cossos vacil·lants es confonen.

—Jo em pogués valer...

Es repengen a la paret; el cap cot de l'home mira les sabates i ella creua les mans sobre el ventre hidròpic mentre somriu mirant el marit que botzina.

—Estic cansada. Hauríem de tenir un parell de cadires. Aleshores sí que hi estaríem de bé, oi, tu, Josep?

I ell respon:

—Això sí que fóra la felicitat. Les hauríem de pujar i baixar cada dia del quart pis.

—No ens les guardarien en una botiga?

—Botiga? Són massa petites, les botigues. Per un dia sí, però per tant temps... Encara ens falta molt de temps. Massa!

Amb prou feina poden veure la frisança dels vianants delerosos d'arribar a casa. Més grinyols de les frenades ràpides.

—Unes cadires. Tant de bo...

—Jo, Maria, no diria res si podia anar una mica lluny a passejar. Fins allà prop del mercat o a la plaça, on juguen la mainada. No ho sé, córrer per allà... Però això de no poder passar a l'altre costat del carrer, allà on hi ha un jardí...

—Doncs, provem-ho. Passem.

—Em fas riure. Travessar? Com? Córrer més de tres travessies. Allà baiiiix! I després tantes escales, que no s'acaben mai. O els llums que duren tan poc per travessar. Que no saps que l'altre dia per poc t'agafa aquell cotxe.

—Encara tinc l'esglai al cor. Anem a casa. No ho vull veure, això.

Una altra ambulància que crida.

I de bracet, corrent, cerquen la cantonada del seu carrer mentre continua l'allau de vehicles rabent.

Glopades de cotxes passen interminables. De cop, s'aturen i llargues fileres queden immòbils nimbats pel sotragueig dels motors i la fortor de benzina, fins que, tots plegats, tornen a arrencar. Al lluny de la llarga avinguda es perden en l'accident ondulat de la pista asfaltada. D'una altra banda, la via és en- catifada de vehicles trepidants.

—Una guerra!

I paren, de cop, fins que el senyal administratiu, màgic, els posa de bell nou en moviment i corren enllà a absorbir-se en el rasant que termeneja amb l'horitzó i, en les seves passades rítmiques travessen els cotxes contraris; els enemics. Els que arriben d'altres carrers envesteixen verticalment la gran avinguda com una simfonia de llançadores i, violents, van teixint l'ordit i la trama de l'encreuament; el mantell sinistre que embolcalla l'urbs i que no deixa veure res, perquè ho tapa tot. Tot! Cap d'aquells que, amb els seus motors, omplen de brogit infernal l'aire espès i les parets grises del ciment, no pot veure els vells que fugen a

amagar-se. Tots iguals, els forçats de la galera del volant, tenen la vista clavada al vehicle del davant, mirant-lo obsessionats i, al moment, quan el groc del semàfor els fa l'ullet, la nina dels ulls immòbils dels pilots s'alça fins al mirall i torna de seguida a travessar el parabrisa.

—Pugem a casa!

Voravia amunt, l'home, llavi penjat, testa inclinada, mira encara enlaire les llargues, interminables, rengleres de finestres igualment simètriques i mentre la dona es fica a l'escala, recolzat a la paret, es lleva els punys a les orelles i les prem fortament fent anar el cap d'un costat a l'altre amb força i, encorbat, crida:

—Pitjor que un cementiri! Una presó...!

—Què rondines, Josep, home, també?

—Res no rondino, dona.

EL DIT D’EN GABINO

Vivíem al carrer de Sant Jacint. A la botiga, sota la volta de l’escala, el meu pare adobava cadires i jo era sempre al carrer; els nois del barri ja m’esperaven. El meu tarannà presumit m’havia convertit en capità de colla. Les malifetes no tenien límit. Quan no trobava els companys, pujava les escales fins al terrat i m’enfilava pels sortints de ferro de la paret que conduïa a la més alta torratxa, assaborint el vent lliure i la profunditat del celobert. El teulat on em tapava aigües al petit recambró on vivien miserablement el senyor Josep i la seva família. A les meves petjades sortia en Gabino i jugàvem al terrat. El sol, la ruda i l’alfàbrega i la roba estesa i la gàbia dels conills ens acompanyaven.

Sovint, si era molt matí i en Gabino no sortia, m’asseia a tocar la finestra de la família i escoltava com els pares parlaven.

—No, dona, no t’entristeixis. Ja ho arreglarem. Demà ho aniràs a pagar —deia el senyor Josep, un home bo, ple de noblesa.

Es veu que donava algun diner a la muller i ella plorava. Cada dia plorava. Només converses de l’estretor que, en els meus vuit o nou anys, m’estremien.

Alguna vegada havia mirat per la finestra i es veia el matrimoni junt, abraçat en la resignació de cada dia. Els clams de la dona que havia de posar el menjar a taula i demanava temoregament coses positives, diners, m’entristia. I les respostes del marit, somiador, sempre projectades cap a un futur pròxim que, al seu dir, seria esplendorós abundant.

—... i llavors veuràs com acaben aquestes necessitats...

Sortia en Gabino del cau amb el seu devantal de sempre; era de gran estatura, ple de greix i cara blanca, amb els llavis vermells i carnosos; ullassos sortints i rodons que li omplien la meitat de la cara.

—Anem a jugar —manava jo.

I tan bon punt com ens reuníem amb els companys recordo que deixava de banda en Gabino, que es quedava palplantat mirant com els altres corriem amb les bales i al joc de donar cartons. Voltàvem com uns mals esperits pel mercat de Santa Caterina, fent barrila i tirant les parades de fruita per terra. I robant. En Gabino ens seguia i no era rar que fos ell l’agafat per les ires de l’adroguer perjudicat i portat al quarteret de municipals del carrer de Coromines. Cap de nosaltres no havia estat mai detingut i és que nosaltres ens defensàvem, pegàvem, mossegàvem, ens revoltàvem i mentíem i, en canvi, ell, mai no responia a l’acusació per infundada que fos; quedava indiferent a l’amenaça i als cops.

Brutals, fets a totes les violències, i, amb l'abjecte bagatge de la família encalçada, la insensibilitat infantil ens portava a menysprear en Gabino mentre no tinguéssim altre company amb qui jugar. L'apartàvem i ell somreia com si fos un home gran i comprensiu. Quan acudíem a ell li preníem les bales, els cordills i els flèndits que portava hi responia sempre amb una bondat infinita. Mai cap reacció violenta; mai cap rancor no se li dibuixava en el rostre. Li pegàvem i en Gabino només feia el gest de tornar- s'hi, però sense arribar a tocar ningú; ell que, amb la seva corpulència, ens hauria pogut aixafar a tots. No protestava a la injustícia; es quedava com absent, indiferent. I somreia bondadós.

La glòria arribava a últims de juny quan a les escoles es tancaven; llavors la colla multiplicava els seus projectes, camí de la delinqüència. Mal temps per als botiguers que tenien parades fora la botiga. Anàvem a banyar-nos al moll del carbó i corríem descalços i vermells tots els indrets possibles infonent pànic amb els cops de pedra i baralles amb trinxeraires d'altres barris, especialment amb els aguerrits del Fort Pius que, amb les seves fones, havien tombat municipals de cavall.

Va ser en un d'aquests dies d'agost, passada la Setmana Tràgica, durant la qual ens vam divertir tant veient com cremaven totes les esglésies i els convents de Barcelona, que les meves passes sobre el teulat del cau on vivia en Gabino anunciaren la meva presència. Ell va sortir al terrat i més nois van pujar també per saltar de casa en casa com fèiem sovint; corríem adelerats; ens amagàvem, ens barallàvem en tumult infernal i, de cop, jo vaig tancar, amb la més gran violència, la porta del terrat. Vam sentir un crit.

Amb la porta havia escapçat el dit petit de la mà esquerra d'en Gabino.

El noi es posà la mà sota el braç dret i es dolia. Cap queixa. El tros de dit havia quedat enganxat al batent de la porta i tots ens el miràvem confosos. En Gabino agafà el tros i se'l mirà un moment —li havia arrencat fins a la segona falange— i el llençà sobre la teulada «Fa mal», va dir a les meves disculpes. Entrà a casa seva i la germana, una noieta de deu o onze anys, l'embenà.

L'endemà vaig pujar, silenciosament i culpable, a la torratxa. Hi devien haver passat les rates, perquè el tros de dit ja no hi era.

Durant els dos o tres anys pròxims de l'estada d'en Gabino al barri mai més no es tornà a parlar de l'accident. Alguna vegada, en estar junts, li havia agafat la mà i li mirava el dit escapçat i ell somreia.

Un dia, pels volts de Nadal, en Gabino va desaparèixer. Els pares el van buscar i, fallides les temptatives de trobar-lo, s'arronsaren d'espatlles. Pares i germana no tardaren a marxar del carrer. Al cap d'un temps, algun veí comentà que la germana s'havia casat i que la desaparició d'en Gabino havia estat deguda a la seva llarga estada a la presó del carrer d'Amàlia.

Jo em feia gran. Com altres nois de la colla treballava i el camí de cada u, de sort diversa, s'anà coneguent de tant en tant; uns s'emmotllaren a les exigències de la vida social; altres continuaren fent el trinxeraire que sempre havien estat i portaren una vida atzarosa plena d'aventures.

El tràfec dels dies va fer oblidar en Gabino i la seva família, però jo recordava sempre el perjudici causat amb la meva barroeria.

I van passar una colla d'anys.

Poc abans de casar-me vivia encara al carrer de Sant Jacint amb els meus pares. Un carrer per on passava tot el vent del món; perpendicular al carrer de Coromines, faltat de parets altes, perquè hi dóna

l'edifici baix del mercat, les bufades de muntanya s'hi feien sentir de valent.

I era un vespre d'aquell vent habitual tan fort, que jo m'estava prop de la porta de la botiga, quan un home alt es va parar, en la foscor, davant meu.

Era en Gabino.

Malgrat que havien passat més de quinze anys el vaig reconèixer de seguida. I ell a mi.

—Però quants anys, Gabino...

Ell somrigué com de costum.

Li vaig preguntar què feia; quina era la seva vida... Tot van ser evasives. Només vaig poder posar en clar que era sol al món; que no sabia res de la seva germana; que ignorava si els pares eren morts. En Gabino continuava esent un misteri. Semblava evident que s'havia enfrontat amb la vida amb el miserable bagatge d'una salut precària i de la indiferència; nul·la la voluntat vivificadora i la derrota de l'ànima; la sang ancestral de la decadència. Mai cap reacció ni mai cap mentida alliberadora del trasbals del món i la baralla dels homes.

—Portes un bon record de mi, oi? —li vaig preguntar.

Havia oblidat les humiliacions, la tortura de les quals acompanya sempre els homes. En Gabino, davant meu, em mirava beatíficament amb un amor que em commovia.

Ell mantenia el braç esquerre amagat darrera l'esquena. Jo tenia ganes de rememorar mirant-li la mà dissortada. De cop, alçà el braç i només aparegué una mànega. El vaig tocar. Tenia el braç tallat a l'altura del colze. Un calfred intens s'apoderà de mi. «¿Quin arcà recòndit podia explicar la desaparició del dit, ara llunyà, amb l'amputació del braç? «¿E1 braç havia caigut per una sentència inexorable? Com si fos una maledicció? ¿O potser els déus que, entre rialles, havien presenciat la tallada del dit, volien completar la seva obra deixant més imperfecte el cos d'en Gabino? ¿O bé és que em protegeixen, a mi, esborrant la imperfecció que jo havia causat? Estava confós; em sentia com responsable de la mutilació postrera i vaig notar que estimava intensament l'amic que tantes injustícies i malifetes havia permès de mi. Un corrent de bells efluvis s'havia establert entre nosaltres i notava que ell

corresponia, com una compensació, al meu afecte. «Fa anys que et volia venir a veure, però no tenia vestit», va dir i em sentia empetitit al seu davant i, tan gran- dot com jo era, emocionat, li vaig fer un petó a la pell de la galta greixosa, petó que ell no em va tornar potser perquè no en sabia; potser perquè mai ningú no l'havia besat.

Qui sap quanta estona vam estar en aquell vent; ell només somreia i no ens dèiem res i jo, mancat de tota explicació, imaginava la seva vida; una llarga història de reformatoris, d'asils nocturns, d'hospitals i presons que, amb el temps, vaig comprovar amb horror.

I és que Gabino no sabia defensar-se, no sabia escapolir-se ni mentir i no podia escapar del seu destí tràgic i era arrossegat fora el camí dels homes. Desvalgut, no podia ser d'altra manera; el prenien per un simulador; per un mentider o per un cínic, perquè la policia i els jutges i la llei, a la recerca de culpables, no entenien aquestes coses, massa senzilles.

LA VICENTA

Potser sí que passaven de tres-centes persones les congregades aquella tarda de novembre. La gent del barri no se'n sabia avenir i per les portes tot eren comentaris i astorament d'incredulitat; les converses excitades per la raresa del cas. A les tres tocades arribà el cotxe de morts i algú va fer observar que, aquest, no portava creu. El fèretre sortí al carrer de Sant Pere Més Baix i la gent el seguí. Els veïns es van quedar a les portes obssessionats, i algun curiós seguí la comitiva fins haver enfilat, a peu, el Passeig de Colom.

De dos balcons fronterers de l'estret carrer unes dones comentaven a crits, associant la gent de baix:

—Però, tu, t'expliques això? ¿Com és possible que la Vicenta tingui aquest acompanyament? Mare, quanta gent!

—Noia, no ho entenc. Misteris.

Amb una unanimitat inusitada i quan el sol era ja a la posta la comitiva arribà fins al fossar. Sota la tarda de fred i plujosa es van fer discursos, escoltats amb gran devoció i amb el recel de la policia a l'esquena; no en va érem a l'any cinquanta i calia estar alerta. Els mateixos companys no acaben d'explicar-se com anaven reeixint fins aquell moment al desafiament que la manifestació de dol significava.

El dia 12 de setembre de 1920 esclatà una bomba al Music Hall Pompeia, lloc habitual de membres de la C.N.T., amb sis morts i una vintena de ferits i, com a represàlia, un membre de la Guàrdia Roja, col·locà un artefacte de gran potència a l'escala del Sindicat Lliure, que era l'assenyalat per l'opinió com a autor de la bomba del cabaret. L'endemà va ser detingut el Gravat i, en el judici, li sortiren quinze anys i un dia de presó. Quan feia dos mesos que era a presidi el Gravat fou traslladat a l'Audiència de Barcelona, on es veia la causa per la col·locació de la bomba a l'Hotel Ritz el 13 de desembre de 1919 i en sortí igualment condemnat i, encara, al cap de poc temps, hagué de comparèixer en un altre judici acusat d'haver acumulat un veritable arsenal de bombes, armes de tota mena i milers de cartutxos blindats en un hort del Poble Nou. Home d'acció i de pistola, el Gravat no fou descobert de tants altres fets delictius que havia comès.

I, encara, una pena de mort li fou commutada sota la pressió d'una vaga general revolucionària que els amics van fer per salvar-lo del garrot.

En aquestes altures el Gravat havia acumulat setanta-sis anys de presidi i fou enviat al penal del Dueso a complir. Va estar en presó del setembre de l'any vint al juliol del trenta-sis.

Les portes dels penals i de les presons s'obriren de bat a bat a l'inici de la guerra. Home de conviccions i darrera dels ideals de sempre, es va posar al costat dels defensors de la República i, arribat a Barcelona, s'enrolà a la columna del seu amic Durruti.

Quan l'exèrcit batut fugia cap a l'exili, el Gravat no volgué deixar la companya malalta i va estar-se, camuflat, sense sortir de casa fins que ella, el mes d'abril del quaranta-dos, va morir.

El Gravat es va trobar sol i pensà en la possibilitat de fugir cap a França, però les dificultats el feren desistir; altrament, ell predicava que, d'una manera o altra, s'havia d'insistir creant dificultats al règim. Malvivint, es va confondre entre la multitud anònima.

Un dia va trobar, al carrer de Sant Pere Més Baix, prop del carrer de la Claveguera, una petita porteria en una escala rònega i acceptà el càrrec de porter que li oferia una senyora que era la propietària de l'immoble.

Dies difícils per al Gravat, que no podia menjar quan volia i es passava les hores a la petita porteria, ple de fred, llegint el diari que li deixaven els de la botiga del costat. La casualitat li permeté connectar-se amb antics amics de proeses que vivien com podien amagats d'uns i altres. La seva fitxa era massa evident per arriscar-se a sortir del cau. «Em moriré de gana.» Es resistia. Les seves màximes incursions per la ciutat eren o a cal adroguer o a la taverna propera per anar-hi a fer un got de vi quan podia. No li era possible anar a demanar feina per por que el trobessin.

Però, de la gana li sorgí una idea lluminosa; la desesperació l'ajudà a trobar la solució al seu estat de depauperació; va recordar la mena d'ofici que en els anys de presidi li havien ensenyat i del qual era mestre. Arreplegà, com pogué, quatre fustes i les subjectà en forma de quadre, clavant-hi uns petits claus a tot l'entorn; un teler manual. Es va veure salvat. Podria així fer la vida solitària sense alçar sospites.

Des d'aquell dia, comprant fils i llanes de color, es dedicà a fer tapetets que, enganxant-los entre ells, en sortien jocs de taula i altres peces. El primer que va fer el col·locà al vidre de la porteria amb un rètol, fet a mà: «Es confeccionen tapets, bufandes, tovalloles», i esperà tot treballant.

—Ai, ai! Que fa tapetets, vostè? —preguntà una veïna.

Aviat pogué fer tots els àpats del dia.

Estava content.

Resignat, encara que fos per sempre més, a viure en aquella escala, sense cap mena de documentació personal la sol·licitud de la qual el pogués comprometre greument, anava fent la seva vida de fabricant a mà amb força èxit. Totes les hores ocupades teixint destrament i servint la nombrosa clientela.

Evitava el contacte amb els desconeguts. El seu temor era que qualsevol incident el pogués descobrir. Davant unes paraules mal dites o l'escàndol, ell es feia escàpol, ficant-se sense dir

res a la seva porteria. Una vida de solitari. Ell, home vigorós, que hauria pogut matar qualsevol contrincant d'un cop de puny, tenia por de les disputes i sempre s'amagava. Era l'estampa del beatífic amb els seus ulls bondadosos.

Però els companys d'abans que, per atzar, el re- conegueren, no deixaren de comunicar-ho als altres, comptant-lo com a membre actiu en la protesta dels anarco-sindicalistes que feien el que podien per posar bastons a les rodes del carro del règim. I, així, no era gaire estrany que el Gravat amagués a casa seva elements compromesos que arribaven de fora.

O bé guardés pamflets i armes darrera la beatitud del seu mirar.

Les mans recorrien el teler amb una delicadesa digna de ser imitada per tantes brodadores i sortien de l'enginy veritables obres d'art, plenes de color rom com quan ho feia a la penitenciaria.

Les dones es paraven a veure'l treballar i, barroeres, sense miraments, li feien tota mena de bromes. Això de no voler-se mai comprometre i el posat de benaventurat; la delicadesa de les mans, absents de les durícies de quan tocava només el ferro en l'ofici primitiu, que volaven com coloms sobre l'ordit i la trama del teixit que confeccionava, invitava als supòsits més estranys i, les dones, en la seva malavolença, s'inclinaven cap al més escabrós.

I, per aquest motiu, el Gravat, que tenia un nom com qualsevol cristià, va rebre el renom de «la Vicenta». «Ai, la Vicenta», i al barri no el coneixien de cap altra manera.

—Ha mort la Vicenta. Que Déu l'hagi ben perdonat, pobre home!

LES FULLES

El porter me l'assenyalà amb el dit.

—Fa molta estona que l'espera.

Em vaig mirar l'home. Em semblà, vagament, recordar-lo.

—Em recorda? Sóc...

—Ah. Vostè?

En la ment se'm féu present la persona asseguda davant meu en el despatx. Sovint venia per demanar-me algun petit consell o per la redacció d'un pacte comercial. Era un home senzill, bo, gens complicat i que per poca cosa li floria la rialla als llavis. Es reia d'ell mateix i simulava compadir-se, fent frases, quan qualsevol cosa del seu negoci li era adversa. La seva presència m'era plaent i els meus comptes d'advocat els considerava com a generosos i, potser per això, m'havia convertit en una mena de conseller moral dels seus problemes.

—No sap el que em va passar? —preguntà.

—Sí. Vagament. Recordo que vaig llegir a l'«A- vui» alguna cosa d'un atropellament... Un noi, veritat?

—Sí. Anava en bicicleta, pobre.

—I vostè va fugir, oi? En lloc de socorre'l...

—Sí, sí. Vaig fugir. Una salvatjada. —Derrotat, tenia la mirada clavada a terra.

—Però, home de Déu! Com se li va ocórrer...?

—No ho sé. No m'explico el que em va passar pel cap en aquell moment. El pobre nen va quedar, amb la seva bicicleta, a terra. Tot era un garbuix de sang i de ferros. Una salvatjada.

Vaig pensar en els molts casos que es produeixen en iguals o semblants circumstàncies. L'instint primari de conservació apareix en el subjecte que, en no ser vist per ningú, intenta eludir la culpa i les responsabilitats que li vénen a sobre. Llavors s'obliden del proïsme, criminalment. «No ho sabrà ningú.» Els problemes del seu negoci i les necessitats de la família l'esperen apremiants i tanca els ulls als sentiments humanitaris.

—El món em va caure a sobre. Tants esforços per crear una família i una petita posició i, ara, ho veia tot perdut. Sabia que em portarien a la presó i que res del meu no resistiria el cop, perquè tot ho tenia aguantat amb agulles. Tenia problemes que necessitaven la meva presència ineludiblement. No em podia permetre la més petita absència; la manca de numerari i els compromisos. Però, sobretot, la pobra criatura.

I, com si la sang i els ferros de la carretera se li fessin presents, l'home murmurava les seves sensacions del moment. «Em vaig horroritzar en veure el pobre nano estès allà mateix.» I afegí que tenia una suor freda, que els llavis li tremolaven i que semblava absent de cames que l'aguantessin. «I vaig fugir.» Fins que, pel retrovisor, va veure desaparèixer de la seva vista el pilot sagnant de la carretera. Va ser a la sortida de Reus per la carretera de Valls. «Sí, ara farà prop de dos anys. Les meves obligacions m'esperaven i tot es perdria... Explicà que, en arribar a Alcover, girà el cotxe per tornar al lloc de l'atropellament, però una altra vegada els sentiments humanitaris fallaven.

Mentre parlàvem a l'escala, l'home mirava, a través dels vidres de la porta, com les fulles caigudes dels arbres s'arrossegaven per terra. «Sí, va ser a darreries de setembre», mussità.

Al vespre, la muller li preguntà si és que no es trobava bé. La cara blanca i la veu fosca el feien tot un altre. «No vaig sopar i, regirant els calaixos, vaig trobar uns somnífers que utilitzava la meva dona. Però no vaig dormir en tota la nit.» El fred i les palpitacions acudien cada moment en la soledat de l'home acorralat.

—Al matí següent vaig anar al taller i el primer que vaig fer va ser telefonar a l'hospital Prínceps d'Espanya. Vaig preguntar per l'estat del nen. «Sóc periodista.» I, després de molt esperar, vaig posar en clar que difícilment en sortiria. Terrible!

Matar un nen de deu anys...! Terrible! I deia que encara no s'explicava com, sens dir res a ningú, havia marxat com un autòmat a la Comissaria del carrer de Llúria per presentar-se, encara que tard, a la Policia.

—Poseu-vos a la cua —li va dir el policia de guàrdia creient que hi anava per la renovació del carnet d'identitat.

—No. A la cua, no. Vinc a presentar-me. He comès un delicte.

El policia l'acompanyà escales amunt a presència del comissari.

Amb l'atestat el portaren al Jutjat de Guàrdia. Després, a la presó Model. Condemnat a més d'un any, el traslladaren a Saragossa; entre tot estigué prop de dos anys sense llibertat.

Els annals judicials en van plens, de casos com aquest. Tot l'edifici de la seva vida havia caigut. Ara es trobava al meu davant vençut als seus cin- quanta-dos anys. Plorava. Difícil redreçar-se. Fins aleshores s'havia defensat; vivia bé. Havia instal·lat un taller rudimentari per a la fabricació d'aparells de goma; fornitures, joguines, encàrrecs especials. Tenia els seus problemes, però es guanyava la vida.

—En aquells moments s'havien de servir les moltes comandes de Reis i tenia compromisos. Havia acumulat molt material, que havia de pagar; un seguit de venciments que només jo podia resoldre. Tot es perdia, tot. El nen no va morir. El vaig veure i està trempat com unes Pasqües, pobret! No tenia ningú que em pogués ajudar.

Quan va sortir de la presó de Saragossa, va baixar a l'estació de Reus i anà al lloc de l'atropellament. Va preguntar, «Ah sí! Eren uns de Barcelona». Era el fill d'una família obrera que havia anat a passar quinze dies de vacances a Alcover. Va ser el dia abans que marxessin acabades les vacances.

—L'operari i l'aprenent del taller em van portar a la Magistratura. És clar, no cobraven. Em van embargar. Ara el local el té un magatzemista de colonials.

—És clar.

—Estàvem a punt d'acabar de pagar el pis que havíem comprat. La meva dona no podia suportar les despeses. Va anar a viure a casa de la seva germana, que ara ens tenen acollits.

El fill que volia estudiar per enginyer químic se sentí afectat «... per la meva vergonyosa actitud...» I va deixar els estudis. «Tenia raó. Per la meva culpa...» I va marxar a Suïssa, a treballar. «La meva filla també va marxar de casa i no sabem on és. Crec que viu amb un home gran... La meva dona... Jo... Tot perdut...»

Allò de sempre; un núvol negre havia esborrat la felicitat efímera i havia dispersat la família. La felicitat inadvertida mentre dura i, ara, per sempre més, la dissort del record que mai no s'eclipsa ni en el cor fort ni en les hores venturoses del futur perquè, quan hi ha culpa, no sempre se senten els beneficis de l'oblit.

Mentre l'home s'explicava jo recordava un cas semblant al seu que, en les confessions d'un homicida involuntari, havia llegit en el «Life» o, potser en el «This Week Magazine», i això em portà a fer-li aquesta pregunta:

—I, de debò, entre nosaltres, ¿de qui va ser la culpa de l'atropellament? —Li vaig mirar els ulls.

—Oh! De tots dos. Més aviat d'ell, que em va fer una giragonsa estranya davant el cotxe —respongué ràpid.

—Sí que... I pensar que a vostè no li hauria passat res; que l'haurien absolt. Ni el carnet no li haurien retirat.

Ens miràvem el carrer, on l'aire havia apilat les fulles seques dels arbres, i, una nova ventada, les feia fugir del nostre davant.

EL SOL TORNARÀ A SORTIR

La claror forta li fa aclucar els ulls fins ben passat migdia.

Pels amples finestrals de la paret fronterera entra a la sala tota la llum del món. Sempre passa igual; cada dia. En canvi, a les tardes, s'hi està bé en aquest costat on és ella. Aleshores el sol s'ha tirat a l'altra banda i són les de l'altre costat les que han de fer pantalla amb la mà per veure-s'hi i han d'aclucar igualment els ulls. Més tard, ja tot és diferent perquè l'astre fuig cap a la dreta i aviat s'encenen les bombetes de la gran sala blanca.

La dona està immòbil; ja fa dies que està immòbil. Sobre el coixí un mar blanc de cabells lacis, suats. La taca del rostre és pàl·lida, plena d'arrugues i la respiració segueix el ritme de les parpelles torturades per la llum forta. «Déu meu! Si tiressin les cortines d'enfront. Oh, que bé s'estaria!» Llavors ella podria evocar aquells records tan grats i aquells records tan amargs que l'acompanyarien en aquestes hores. Un núvol deu haver passat. «Que bé, ara!»

Però dura poc i ara el sol torna a lluir fort i les pestanyes són més estretes; un esforç gairebé insuportable.

—Tirin aquestes cortines...

—No ens hi veuríem, àvia. Au, faci bondat!

—Mare —fa ella—, perquè els homes tenim sempre tanta feina i adelerats d'ací d'allà i no tenim temps per pensar una mica en els altres; els homes, els homes llops dels homes, que no ens adonem que, tirant unes cortines, podríem fer feliços els altres. Però, les ombres, més fortes que el mateix sol, hi passen sempre, vulguis que no, per davant dels ulls entreoberts. Tancats, així, ben tancats, aquestes ombres no se'n mouen. Són les hores plàcides i les hores d'infinita tristesa, perquè les ombres ens diuen coses que ens fan reviure les hores d'alegria i de tristor i, els records d'entre els records ens acompanyen i ens fan feliços. I ens diuen també que encara som d'aquest món. Però el sol és encara tan fort, que la tortura no deixa passar aquestes ombres beneïdes i no podem pensar en res. —Plora la dona—. N'hi ha encara per estona de poder estar acompanyada de tots els qui han estat i de tots els qui són, encara, les nostres ombres.

S'ha despertat a les set del matí i ara només són les onze. Clou els ulls. «Tan bé que s'està pensant en ells.»

«Ahir la Lola devia telefonar a en Joan.» «¿Com està?» «Sí, com vols que estigui. Mira...» «¿Que hi aniràs, demà, que és diumenge?» Pobra Lola, tan carregada de criatures... El sol!» Defallida, li és dolorós alçar els braços per reduir, fent pantalla amb les mans, l'intrús. «Tant

de bo pogués!» Però els braços no obeeixen. «En Joan ja va venir diumenge passat. Quant de temps!» En aquestes hores ja deu ser, com diu ell, a la carretera. Tindran bon dia, avui. «És que els nens fan salut, sabeu, mare, si poden sortir els diumenges a fora.» És clar i bé prou que ho mereixen de distreure's després de treballar tota la setmana.»

Tocant, al llit del costat, la noia blanca parla amb la dona que sordeja; la dona que s'està pentinant.

—Apa, senyora Maria, vostè arreglant-se perquè la trobin ben maca quan vinguin.

La llarga i ampla sala s'aviva com un galliner a la matinada. Els peus s'arrosseguen sobre el mosaic lluent i tot de paraules es barregen en l'ambient. No pot veure qui hi ha pel davant perquè té els ulls tancats, però sent el xiuxiueig de les converses de banda i banda, que semblen una remor d'ocells plens de vida; d'aquesta vida que a ella li fuig. Amb gran esforç mira els personatges i els seus colors dispersos pels llits; riuen i obren i tanquen la boca i fan gestos com els actors de l'últim acte. «Persones... com jo.» Un de prop s'assembla a l'Andreu. «El meu Andreu», que li omplí la vida d'amor i d'amargor. De bona gana demanaria, ara, a la noia blanca, que li abastés la capsa que té a prop; la capsa on té el retrat de l'Andreu i el dels fills; se'ls miraria una altra vegada. Però la noia que vesteix de blanc no hi és. «És clar, tenen tanta feina!» Es riuria d'ella si li feia buscar aquella capsa on hi ha els retrats i l'agulla bonica de pit que li va regalar. «Ningú no deu regar els clavells.»

—Apa... ja és hora.

El frec de les passes es torna a sentir i les veus de comiat es repeteixen. L'ombra dels visitants s'allarga fins a la sortida i la dona mira àvidament com desapareix l'últim d'ells com si volgués associar-se a la multitud. «Qui són aquesta gent? On deuen anar? ^On deuen ficar-se, cada un d'ells, a la immensitat de caus que hi ha a la gran ciutat indiferent?»

«¿L'Andreu, i en Joan, i la Lola i els nens i tots ells?»

Ara s'ha quedat amb els comentaris, gairebé inau- dibles, dels malalts de banda i banda. «Pobra senyora Teresa...» I la remor de desembolicar els paquets, que els han portat avui que és diumenge.

—Galetes!

I la setmana té set dies. Set dies fins a arribar a l'altre diumenge. Són massa dies; una eternitat. «Demanaré la capsa.»

Ara ja es poden obrir els ulls; el sol no destorba les ombres amades i, sense el martiri de la llum, pot pensar coses, en moltes coses de la vida llarga. La placidesa la cobreix tan llarga com és. «L'Andreu i en Joan, i la Lola i els nens i els altres, tots vosaltres...» I del costat sent com diuen que també es pot fer amb tricot i que: «El meu fill és molt bon mecànic.» I que: «La senyora Teresa no pot durar gaire...» I aquells dies passats, dies lluminosos que encara

tornaran a ser, i aquella cuina tan clara, amb l'eixida que, a la nit, es ficava la lluna dins la galleda d'aigua i el somriure de l'Andreu...

El practicant que acaba d'arribar diu a la noia vestida de blanc:

—No cal que la punxis. No val la pena de fer-la patir.

La noia diu que no, que no val la pena.

Si l'havia de punxar...

La noia que vesteix de blanc es canvia de roba i diu que té molta pressa; que les amigues l'esperen ja fa molta estona.

L’EXEMPLE

Vaig agafar el barret i el paraigua i escales avall sense parar fins a mig carrer. «Això és insuportable...» Tots els dimonis del món em tenien agafat de tot arreu La Rambla era plena de gent que passejava i els enamorats que passaven, molt junts, em produïen fàstic, vòmits i pudor. «Psé! Insensats! D’aquí a quatre dies ja m’ho sabreu dir!» Si no és pel dir de la gent i pel disgust que donaria als meus pares, oh!, i als pares d’ella, que jo apreciava, ja m’hauria separat faria temps. Estava decidit a votar per les esquerres perquè, almenys, elles t’asseguraven el divorci. «Estúpida!»

Encara no m’explico com em vaig ficar pel carrer de Sant Pau; érem diumenge i estava segur que no els hi trobaria. La penya només es reunia dilluns, dimecres i divendres, a les set de la tarda. Érem vuit o nou amics; grup compacte que no sé ni com s’havia iniciat perquè, a mi, m’hi havia portat un d’ells quan la penya ja funcionava. L’havia creada i la presidia un home una mica misteriós; una mica estrany, no ho sé. Però ens ho passàvem bé. En realitat era la psicologia el nostre tema preferit, gairebé únic. Una mena de psicologia aplicada. Eren els dies de la proclamació de la República i el tema, el divorci, com fantasma que feia posar els cabells de punta de les dretes del país. El problema estava en el punt àlgid. És ara, al cap d’anys, que he comprès que aquelles reunions eren el mateix del que ara se’n diu teràpia de grup i penso que el que feia el qui presidia, era ni més ni menys que proselitisme a favor de la institució matrimonial que anava de mal borràs. Algú em digué que l’amo de la penya obeïa els designis dels jesuïtes del carrer de Casp que es veien la pedregada a sobre.

De fet, allà només parlàvem de problemes matrimonials i de la manera de mantenir flotant la barca de la família.

Quan el president arribava, assenyalava un de nosaltres i l’al·ludit plantejava la seva història.

—Sabeu quina me’n va fer, ahir? No va voler fer el dinar.

El qui presidia respirava fondo i preguntava:

—Bé. I, vós, què vau fer?

—Vós direu. Em vaig posar fet una fera. Li vaig dir tot el que em va venir a la boca.

—Per un dinar? Mal fet. No n’hi havia per a tant. Al capdavall, sou prou intel·ligent per a comprendre que, de dinar, el que es diu dinar, l’havíeu de fer de tota manera. És veritat o no? La vostra ira demostra que no sabeu fer-vos càrrec de l’estat d’ànim de la vostra dona. Aneu a saber si li havia passat, o havia pensat, alguna cosa desagradable que la posés de mal humor.

Fer dinar cada dia dels dies és una cosa molt pesada i potser n'estava tipa i, ahir, va explotar. I què? Això pot passat a tothom.

I l'home repetia que això són estats d'ànim que s'han de respetar, perquè l'ànima dels humans és molt complicada i ningú no sap ben bé les inquietuds i els temors, fundats o no, d'un semblant. «I vós l'heu insultada i, així, heu aprofitat la divisió que hi ha entre vosaltres.» Repetia que en el matrimoni mai no s'ha de perdre el respecte perquè, quan s'ha perdut, ja no hi ha qui ho arregli.

—Bé devíeu dinar, oi?

—És clar.

—I per això tantes raons? Potser el que ella necessitava era que la consoléssiu de la lluita diària del dinar i dels plats...

Mirava triomfant. Somreia.

—¿És que no heu notat, vós, que teniu dies que ho engegaríeu tot a rodar? Sigueu sincer.

—Prou i tant!

—I doncs? Doncs, heu de pensar que la vostra dona és igual. Elles tenen els seus maldecaps; els seus problemes. És l'orgull, la supèrbia la que ens fa reaccionar malament. És la falta de respecte i de comprensió el que ens fa oblidar l'enigma, les dificultats dels altres amb qui hem de tractar.

Calia, segons ell, ser humil, comprensiu, respectuós, pacient.

—Qualsevol diria que nosaltres, els homes, no en tenim de defectes. Sovint passa que, quan estem descontents de nosaltres mateixos, descarreguem sobre els altres el nostre mal humor.

S'explicava molt bé aquell ciutadà. Deia que el matrimoni era un contracte corrent i vulgar i que com a tal s'havia de prendre. I que si un home tenia un soci en el seu negoci, i per què s'havia de preocupar si aquest es dedicava a la filatèlia, per exemple, o preferia anar a tirar gossos a mar? Respecteu el tarannà de la gent! Comprensió i educació, això és el que cal. I acabava:

—Doncs, el mateix entre marit i muller!

Els que érem a la penya no sabíem ben bé on ens havíem ficat, però la cosa és que ens feia gràcia; la reunió era un sedant per a les nostres respectives ires i els nostres problemes. Les reunions amb el senyor Tetquadrat ens feien més comprensius, i Com se li havia ocorregut, a aquell home, innovar un sistema que, anys a venir, seria elevat a la categoria de científic? Un dia, ell mateix ho explicà.

—És que, a una dona, un home sol no la pot aguantar. Hem d'ésser tres o quatre, almenys, i per això ens hem de consolar.

—És que hi ha vegades que les xafaries!

—Sí, les xafaries —va dir ell—. Però això no es pot fer. Està prohibit. I, si et cases, s'ha d'aguantar fort. Ningú no t'hi obligava, a casar-te.

No sé encara per què vaig entrar en el bar si sabia de sobres que no hi serien. En tornar a la Rambla em vaig recordar que ell ens tenia dit que, si mai havíem de prendre una resolució irremeiable, anéssim a veure'l abans. «Qualsevol cosa abans de divorciar-se.» Jo, en aquells moments, el necessitava; estava enfurit amb la dona i segur que aquell dia hauria fet un disbarat. L'home vivia a la Barceloneta, al carrer de la Maquinista i vaig agafar un tramvia dels de «Rambles-Banys Orientals». Pujava les escales amb temor; una escala que desdeia, per la seva pobresa, amb el vestir de Tetquadrat i el seu capteniment. Ell era una mena de sagristà mudat. El pal·ladí decidit de la institució matrimonial anava sempre vestit de negre i amb barret fort, amb el coll alt, emmidonat, i camisa blanca; corbata del mateix color que el vestit i ben distribuïda la caspa que li emblanquia les espatlles. Caminava i tenia tots els posats d'un administrador de béns eclesiàstics; lent i circumspecte, però era sorrut i enèrgic en la contradicció i la disputa.

Tampoc no respongué al segon truc. «No hi deuen ser.» Pensant que no hi havia ningú em vaig envalentonar i vaig tornar a tustar la porta fortament. Quan anava a marxar, un petit raig de llum em ferí la retina en la foscor de l'escala; era una claror forta que sortia de l'espiell; hi vaig posar l'ull i em vaig retirar sorprès i ràpid com si una fiblada elèctrica m'hagués ferit. «No! ; em sembla veure visions. No!» I vaig tornar a mirar. «Increïble!» Ho vaig veure amb els propis ulls, amb tota claredat; veia el rebedor de la casa ple de llum pel sol que entrava per una finestra i, al centre de l'estança, en Tetquadrat que anava vestit de torero. Una dona l'estirava pel braç. Ella aconseguí atreure'l cap a l'interior del pis. L'home la seguia, de puntetes, com un equilibrista, procurant no denunciar, al qui trucava, la seva presència a la casa.

«Potser s'ha tornat boig?» I saltava els graons de quatre en quatre. No sabia ni el que em pescava. «Demanar consell a un home així?»

Vaig denunciar el fet als amics, que no em creien i es rebel·laren en saber en quin ésser havien posat confiança; ens sentíem disminuïts i avergonyits, com criatures. I el vam cridar a capítol.

—Senyor Tetquadrat. Diumenge us vaig anar a veure a casa vostra. No vau obrir, però jo us vaig veure pel mirador de la porta.

—Ah!, prou. I què?

—I què? Que anàveu vestit de torero.

—Diumenge? Sí, sí, segurament. —No es notà a la seva cara cap senyal d'estranyesa.

L'home ens mirava a tots comprovant que allò era una censura col·lectiva; que li demanàvem explicacions.

—Amic meu. —S'adreçava a mi—. Jo tinc l'obligació de portar el meu, diguem-ne sacerdoci, fins als últims extrems. Jo he de donar l'exemple en bé de la moral.

Ningú no l'entenia, però tots estàvem disposats a aclarir el misteri. No calia, però, esforçar-se, perquè ell estava disposat a parlar.

Pontificà:

—Mai ningú no podrà dir que jo us hagi obligat a explicar les vostres intimitats. Això no obstant, ara, ho faré jo, amb les meves. Alabat sigui Déu! Tot sigui per la causa!

S'acomodà en el seient i prengué aire; ens va explicar que ell tenia una dona entusiasta com poques n'hi haguessin; apassionada i imaginativa, inclinada a la novel·la i al film.

—És el seu defecte i, en aquesta vida, cada u és com és. No? Diumenge passat ens havíem quedat al llit fins a migdia. Per això érem a casa. Un dia —afegí—, entre temors i afalacs, en anar a fer l'amor em va demanar que em vestís de Tarzan. Em van pujar tots els colors a la cara. La cosa era forta. Si aquell dia no m'hagués recordat que ella era un ésser humà i que tenia un contracte matrimonial, segurament l'hauria deixada. Potser i tot l'haria engegada a dida.

Tetquadrat respirà fons i nosaltres esperàvem, astorats.

—I què, deixar-la? I buscar-ne una altra? Això mai. Amb una n'hi ha prou i de sobres. I em vaig vestir de Tarzan i feia unos salts del menjador al dormitori; m'enfilava a tot arreu.

—Però, home. Això és... —vaig insinuar.

—Això és el que vós vulgueu. Però és així! —Alçà una mica la veu, desafiant—. Cada u porta la seva, de creu. I no cal donar explicacions a ningú. Després —tenia la veu cansada—, quan anava al cinema o llegia alguna novel·la, jo ja sabia quin era el paper que em tocaria fer. L'heroi i la vida victoriosa la tenen obsessionada. Ara a casa hi ha l'alegria i jo mai no em separaré. Ningú no em va obligar a casar-me amb ella.

—Però —vaig fer jo, que portava la veu cantant—. No em negareu que això és depriment. De fet, ella us enganya cada vegada amb un nou personatge.

—Més m'enganyaria si me'n separava. Però és que no m'enganya. Jo he après de compenetrar-me amb els herois de les seves il·lusions. No he fet res més que adaptar-me a ella. Em veiéssiu fent de Napoleó Bonaparte!

No valia riure. Tetquadrat s'encenia d'entusiasme en explicar les amoroses trifulgues de la representació. «Això de separar-se fora innocent; innocent i burro.» I criticava els qui no en poden tolerar una i en prenen tres o quatre, de dones. «Com si totes no fossin iguals!»

—Recordeu el que deia sant Agustí: «L'important, en aquesta vida, es mantenir la barca a flor d'aigua». Em sembla que era sant Agustí.

En aixecar-se de la cadira anuncià que anava a la sastreria teatral del carrer de Ponent a emprovar-se un vestit de pirata.

—Alabat sia Déu! Ahir vam anar a veure «La isla del Tesoro».

LES ALES TALLADES

Cada dia, a la mateixa hora —dos quarts de sis—, deixava el llit calent a la seva dona i es vestia, amb la presència al front de les hores venidores, sempre iguals. Cada dia, a la mateixa hora, feia el recorregut de sempre, i cua a l'autobús, que el conduïa a l'enllà a trobar el Metro. Cada dia agafava l'altre vehicle i caminava bon tros per arribar a la feina. Eren tan lluny els blocs de ciment guardadors, magatzems de la mà d'obra, que passava cada dia dues hores a les cues amb la boca oberta i la inacció disgustadora de l'autòmat. Després, a la feina, es distreia i deia bajanades amb els companys. Dinava a peu d'obra amb la seva carmanyola i, en plegar, tornava a penjar-li el llavi darrera la gent que esperava, de passes lentes fins a encabir-se i s'entretenia com un mussol mirant fitament el trontolleig de la baluerna. Com que pel camí anava de pressa, freturés de veure el nen i la dona, mai no arribava més tard de dos quart de deu a casa seva. Però el nen plorava i tot eren corredisses i la muller li deia que el veia ensopit; ensopit i trist. «No sé què et passa.» I ell responia que no li passava res de nou i que, i què volia que li passés estant tots bons i tenint una bona feina?

Els diumenges eren feliços en l'encant tan esperat de llevar-se una mica més tard en compensació de la son endarrerida. Amb quartos a la butxaca, baixava un moment a la taverna propera i aperitiu, futbol i futbolí amb els amics del barri i, després, la petita becaina, sobre la mateixa taula, en haver dinat.

La muller, que cosia, rentava, cuinava i anava a comprar i tenia cura del nen, no sabia avenir-se de com un home, al qual no mancava res per a ser feliç, com el seu home, tingués sovint aquella mena de rampells que ho engegava tot a rodar; mal humor immotivat que alterava la casa i del qual sortien retrets i discussions i es feien morros com dos enemics esperonats per l'odi.

Tanmateix, ningú no s'explicava com en Joan Camps, de sempre tan alegre i il·lusionat, havia caigut en aquesta mena de malenconia que el feia brusc i antipàtic. Ell, que, a la seva joventut, era com un ocell, lliure i cantador; explicador d'històries i d'acudits, company inapreciable que comunicava a tothom la seva alegria i el seu entusiasme que no tenia límits, que era l'amic generós amb el qual podies comptar i que, sobre la nostra colla, havia passat com un meteor lluminós, ara resultava un enze.

Tots els amics, aquells que havíem jugat i ens havíem divertit tant amb la seva companyia, vam sentir, sense excepció, nostàlgia de la seva marxa quan es va casar i s'instal·là en el barri

monstruós de cases grises com el plom i llums penjats en la fosca com fantasmes amenaçadors de paoroses temences.

Però ningú no pogué evitar la separació; havia trobat l'amor i il·lusionat succedani del seu futur piset i les cortinetes i la presència de la seva Maria del Pilar que serviria aquells projectats dinars en el bat del sol de la diminuta terrasseta d'un metre i mig. Se sentia feliç en pensar com arranjaria el petit recambró de prop del terrat, col·locant el cavallet de cara a la finestra; que penjaria les teles enllestides per les parets en espera de l'exposició, del guany i de la glòria. Unes lleixes plenes de colors i d'estris per a la pintura i un desitg desenfrenat de perfeccionament. «Seré un gran pintor —s'engrescava—. Ah, però, nano, cal treballar com un foll...» I fruïa a l'avançada la satisfacció de l'obra ben feta, insuperable, portadora del reconeixement universal de la seva vàlua. Una vida d'il·lusions vivificadores.

Però llevar-se tan de matí i el trontollar infernal de l'autobús i les empentes del metro i el nen que plora i «Ara anem a sopar» l'apartaven dels pinzells que dormien a la lleixa. Els rebuts i els terminis... i cada dia que passava sens poder-se dedicar a l'adorada afecció, li feien dir: «Demà començaré!», amb una ràbia pròpia del propòsit inassolit. Tanmateix, el vincle august de la família l'havien reduït al nores, i l'amor i la poesia s'esmunyien en el retret i les disputes absurdes del malentès producte dels nervis desfermats per la impotència. Els somnis es perdien en la llarga caminada, a l'autobús, en el metro i a l'altre autobús i la marxa a peu cap a la feina que permetia atendre les necessitats vulgars, quotidianes, de la vida i allunyaven tot afany i tota esperança.

Aquell matí es jurà que, essent dissabte, a la tarda es tancaria al seu petit taller. Es concentrà; havia tingut una idea feliç que volia plasmar a la tela. Va dibuixar i agafà els colors i, de fora estant, entrà una veu que deia:

—Joan. ¿No havíem d'anar a casa dels teus pares, avui?

I ell clavà els dits a la tela i l'estripà furiosament de dalt a baix. Els castells enlaire que s'havia fet eren, ara, bombardejats de darrera la porta, de darrera la porta i de darrera l'autobús i de darrera el metro. L'esclavatge el duia a la vil rutina; al viure monòton i prosaic, a l'egoisme. A la covardia, que és la túnica del responsable. «Ai! els Bach i els Beethoven i els Mozart que toquen ara en un quintet d'un cafè de mala mort qualsevol i on el client amable els paga la cervesa...»

«No hi ha res a fer —deien els amics—, aquell ésser tan jovial se'ns ha tornat infecte i indesitjable, que a tothom vol matar i que mai no és capaç de sentir-se associat a l'alegria del viure i ell pensa que, amb les llargues caminades i l'autobús i el metro i l'estreta presó del pis, que ensopega pertot arreu, ja en té prou i massa, i el que vol és dormir, que és com suïcidar-se una mica, i que el que vol és fer un farcell de metro, autobús i pis, i, juntament amb les

pintures, tirar-ho tot a mar. Trencades les il·lusions davant la realitat tan bruta, és el fracàs de cada dia.

Però avui, dissabte, ha seguit dòcil, cap a casa del seu pare, home arxivat que sempre calla. I diu que demà dormirà més del compte i dilluns tornarà a l'autobús. I dilluns, quan és a la cua, badalla i badallen tots els altres resignats; la diària aventura els té del tot indiferents i pugen al vehicle com cor- ders. Dues noies joves se separen del grup compacte perquè uns joves elegants els han fet senyes des d'un cotxe. Les noies somriuen.

—Anem-hi? Vinga, dona, vinga, també ens despullaran a l'autobús!

En Joan les mira amb simpatia. «Tenen raó» i, en tombar-se, veu l'amic de fa temps.

—Què fas, Joan?

—Ja ho pots veure, esperar. Sempre esperar.

—I, com va la pintura? No has exposat?

—La què? Ah, la pintura...

—Ho feies molt bé.

—Res, no faig res. No tinc temps.

—Temps? Mal fet, home...

—Però, tu creus, de bo de bo, que els qui vivim en aquests llocs tan apartats, podem fer res més que no sigui caminar i anar amb autobús i anar amb metro i... A què em dedico, preguntes? A viure a Santa Perpètua, em dedico. A res més!

Semblava talment que en Joan anava a pegar l'amic pel sol fet d'haver-li preguntat si la pintura marxava.

LI VAN FER MAL

El diumenge acabava de morir. Tornant del joc o del ball de la tarda les ombres s'esmunyien entre les portes i no tardaren els carrers solitaris. Sobre el front dels estadants de les coses planava altra vegada el dubte i la inquietud. Els vespres de sempre. Durant el dia s'havien oblidat del perill de cada nit; l'agrupament entre ells els feia valents i el platxeri nerviós els captenia aparentment normals. Tothom defugia de parlar-ne fins que, a les hores llargues de la nit, el tràgic udol de l'intrús tornava a aterrir-los. El poble sencer estava esborronat i pendent d'aquell crit que semblava demanar comptes als feliços que, en la seva indiferència, es mantenien sense fer res per remeiar la injustícia latent.

Devien ser les dotze quan es va sentir el lladruc planyívol de cada nit esquinçant el silenci carregat d'amenaces, del poble.

—Ara deu ser molt a la vora d'aquí —digué el marit.

Després un altre lladruc més llunyà i altres llars atemorides.

—Sembla que estigui davant de casa —va dir una dona.

Feia com a cosa de quinze dies que el gos repartia els seus laments, cada dia més apagats, pels carrers; laments que expressaven el bullir de la ira continguda. En el recorregut repartia per totes les cases la ràbia i la venjança com si la bèstia comprengués que, tota aquella gent, el podia haver socorregut en la seva urgència. Tota la gent s'havia adonat de la seva tragèdia, però, insensibles, el tractaven igual que els homes tracten els seus semblants; tothom passava de llarg. Ningú no havia estat capaç de mirar si li podria treure aquell cordill que li penjava de la boca i que era precursor de la seva mort.

Va ser el mateix matí de la festa major que un vailet del poble va trobar el gos prop del riu. El va cridar i la bèstia el seguí famolenca. Quan el noi es tancà a casa, l'animal restà al davant de la porta fins l'endemà. El xicot va donar-li un mos de pa i l'amistat es va establir entre ells dos. El gos dormia a la porta de l'amic, esperant-lo. Corrien enjogassats pels carrers i l'animal esdevingué camarada inseparable de la colla de nois que, en la calor de l'estiu, feien vacances distraient les hores amb les corregudes plenes del cansament i del delit dels anys.

La bèstia suplicava el menjar que els amics oblidaven donar-li; només de manera escaducera es feia passar la gana en les escombraries i els racons, però, sempre, el més amic, el trobava a la porta quan, després de llevar-se, sortia a jugar al carrer.

El dia que la colla de nois havien acordat d'anar al riu a pescar, tots ells sortiren de les seves cases amb l'esquer per a posar als hams. Tiraven el gos a l'aigua i aquest, xipollejant,

tornava a la riba delerós de continuar l'aventura que distreia la colla i s'apropava al marge espolsant-se l'aigua.

El més amic posà un tros de carn a l'ham i els ulls de la bèstia s'obriren desmesuradament davant la meravella del menjar.

—Pescarem el gos —va cridar el noi mentre els altres aprovaven la idea.

L'animal, brut per l'abandó i mort de gana, fou llançat a l'aigua novament, aquest cop molt allunyat. El noi, davant l'expectació de la colla, llançà l'ham a l'aigua i la bèstia s'hi abraonà. L'estiraven. Ara es debatia en el dolor mentre la crueltat infantil esbroncava amb crits i rialles que omplien la calor de migdia. El gos, ulls planyívols, es rebolcava i els seus clams es confonien en la cridòria de la festa insòlita.

Una forta estrebada trencà el cordill, i en deixà un tros llarg que sortia de la boca sagnant. Era hora de dinar i el gos quedà sobre la riba amb el sofriment i la injustícia.

Era un lament constant que s'arrossegava pels carrers a la recerca del més apremiant i l'endemà mateix, el més antic el trobà a la porta de casa, i encara tingué esma de fer acció d'unir-se a la colla de vailets.

Resseguí tot el poble implorant de porta en porta; alçava la testa i els ulls eren mullats; s'arrecerava a algú i semblava demanar la fi del martiri, i algú preferia donar-li una puntada de peu per fer- lo fora.

Cansat de demanar desaparegué i només es presentava a les nits omplint el poble de lladrucs que infonien l'espant en els veïns.

—Aquest gos sembla que anunciï la mort d'algú.

A la claror del dia semblaven oblidar el malson que els havia caigut a sobre; la gent anava a les seves i no es recordava del perill fins que el cel no s'embrutava de foscor. Llavors tot era temor per veure què passaria en les hores a venir.

A les dotze el bordador, implacable, tornava a escampar la seva aflicció amb plors i laments que irritaven els colgats en els llits propicis. En la tempesta del clam adolorit la temença del misteri els feia covards.

—Això s'ha d'acabar.

Rarament, cap home no s'atreví a sortir de nit per eliminar l'intrús; només ho feren quan la gent del poble es juramentà unànime que es reunirien a la plaça, valents, a posar fi a l'anunci sinistre de l'intimidador. Els bastons, les escopetes i altres estris s'alçaren en la tropa de perseguidors.

—On el vaig veure va ser prop de les herbes del riu —aclarí un.

Buscaven desesperadament i, en l'encalç, tot era lícit; la sorpresa i la traïdoria. Les llanternes es bellugaven prop del lloc indicat. La bèstia va fugir perseguida; es trepitjava el

cordill denunciant-ho amb els gemecs. Se situà, acorralat, en una petita fondalada prop d'una de les darreres cases del poble i plantava cara amb l'únic que podia; la dignitat que era seva.

Les armes dels valents, la ira dels homes, van caure, implacables, sobre el cos del moribund.

I, en el que restava de nit, els colgats del poble tornaren a sentir, estremits, els lladrucs funeraris del gos mort.

EL VOL DE LA GUATLLA

Quan en Salvador arribà a casa va dir a la seva dona:

—No sé què passa. Avui en Tomàs no m'ha saludat.

—No t'ha saludat? No et deu haver vist o devia anar massa de pressa. Com vols que no et saludés? I ara!

—Ca! El que passa és que li han pujat els fums al cap.

En Tomàs i en Salvador es coneixien de durant la guerra i les famílies es visitaven sovint. De la condició d'oficinistes tots dos havien aconseguit alçar el cap; l'un instal·là un petit supermercat al Passeig de Sant Joan i l'altre una botiga d'articles d'escriptori al carrer de la Boqueria i els negocis els anaven bé i passava que, per anar als respectius quefers, es creuaven gairebé cada dia; avui a la Laietana, demà a la Llibreteria o a la plaça de Sant Jaume. Alguna vegada es paraven a dir-se alguna cosa. La cosa normal era que, per les presses, se saludessin fent-se un senyal o alçant les celles. «Adéu!» «Adéu!»

L'endemà, en Tomàs, que vivia amb una germana seva, va dir:

—M'ha fet un paper més estrany, avui, en Salvador!

—Què vols dir estrany? —preguntà la germana.

—No ho sé. Sembla que hagi tombat la cara quan m'ha vist. Què s'ha cregut aquest...

La diària salutació es va fer més freda; ja no s'alçaven els braços i si n'hi havia, era imperceptible el moviment de les celles.

Es van acabar les mútues visites.

Els caps començaren a inflar-se.

L'animadversió, l'antipatia i l'odi creixent s'anaven aposentant en els cervells dels dos ex-amics.

Ara es creuaven amb ostensible signe de menyspreu. Especialment en aquestes últimes setmanes, es miraven ja desafiants. Per la llambregada furtiva carregada d'odi, o la rancúnia expressada amb el gest, havien arribat a parar-se l'un enfront de l'altre amb tallada respiració i ulls amenaçants, fins que l'un o l'altre, marxant, desfeien l'enutjosa presència. Va ser a la vigília de Sant Josep de l'any passat que, a la cantonada de la plaça de l'Àngel i Baixada de la Presó, en veure's de lluny, l'un es dirigí a l'altre en una forta topada i, després de proferir-se tants insults com els vingueren a la boca, van arribar a les mans; en Salvador descarregà un fort cop sobre en Tomàs amb un paper de diari cargolat i li esberlà el cap. En calent, aquest voleià, contra la cara d'en Salvador, una bossa de plàstic. Un d'ells caigué a terra sense sentits

i, a la Comissaria de Policia, es va posar en clar que dins «La Vanguardia» enrotlla- da hi havia una barra de ferro i que la bossa de plàstic portava una planxa d'aquelles antigues.

Tots dos arrestats ingressaren al Clínic.

Casualment, al cap de dies, la muller i la germana dels enemics van coincidir en un establiment de teixits. L'una per l'altra van passar de llarg; se sentien confoses; miraven ací i allà. A poca distància, els ulls de les dones es van trobar i dibuixaren un lleuger somriure.

—Rosa!

—Maria!

Es van apropar; es premien les mans; es besaven.

—Tu?

—Però digues, Maria, què ha passat? ¿Què ha passat amb aquests dos?

—No ho sé. El mateix et pregunto.

—Però tu no saps els motius d'aquestes baralles? Abans semblava que no podien estar l'un sense l'altre.

—Oh, sí! Si jo et volia anar a veure per si tu m'ho aclaries. Aquest odi que els ha entrat. Es deu tractar d'una cosa molt grossa.

—A tu, mai no t'ha dit el motiu?

—Mai. Només que el trinxaria. Que el mataria. Que no el pot veure.

—És el mateix que diu en Salvador, però mai no m'ha explicat el perquè. Només rondina: «Que és un presumit, un vanitós; que els fums li han pujat al cap».

—Igual que fa el meu home; que si sempre es volia lluir quan era al front. Que és un egoista. Que no sap fer altra cosa que parlar d'ell mateix. En diu, de coses!

Les dones no podien posar en clar el misteri i raonaven que no devia tractar-se de cap qüestió d'interessos ni de dones. «No, no ho crec.» «Ni jo tampoc.» Elles havien demanat que, si us plau, els expliquessin els motius. «Tan amigues que érem amb la Rosa, i ves ara haver-nos de separar amb aquesta poca-solta.» I insistien per poder trobar, almenys, una justificació. «Doncs, jo, de cap manera no vull deixar d'ésser amiga de la Maria, perquè ho sàpigues. No m'ha donat cap motiu.» I l'altre li deia que res no li havia fet en Tomàs, només que no el volia veure més ni sentir parlar més d'ell. I elles, confiades en la sensatesa del germà i del marit, s'havien arribat a pensar que no es tractés d'alguna cosa inconfessable; potser alguna cosa vergonyosa. «Doncs, jo l'aniré a veure, a la Rosa.» I ell: «Te'n guardaràs prou!» Cada u a casa seva es barallaven irritats demanant el perquè de la ruptura i els homes només responien niciesas. En Tomàs cridava a la Maria: «... i si tants quartos guanya, que se'ls guardi...» I en Salvador deia a la Rosa: «... un mal educat! Aquí repapat prenent-se el conyac sense tenir la delicadesa d'omplir-me la copa...» I: «Ca; aquí deu passar alguna cosa

molt grossa... Per força ha d'ésser així, ja que no t'atreveixes a explicar- m'ho.» I: «Res, no passa! Que no el puc veure. I s'ha acabat!»

—Quan es va celebrar el judici, no en tens idea. Estava frenètic. Ni dormia. «Ara buscarà recomanacions perquè em castiguin a mi.» I deia que ell ja ho sabia com feia les coses en Tomàs. «Tot amb traïdoria. És un malvat.»

—El mateix deia en Salvador. En deia, de coses... No assossegava.

—Noia, no sé pas què pensar-ne. —Es miraven confoses i interessades. Se sentien fins i tot incòmodes.

—Ah, però jo ho vull posar en clar! Costi el que costi. No vull viure amb aquest misteri a sobre. N'ha donat de voltes, el meu cap...

—Si no hi ha algun crim entremig... o...

—O què? O què...?

Caminaven juntes, pensaroses, insegures. Es paraven a cada pas i es miraven furtivament.

—Rosa, perdona. No ha passat pas res entre tu i el meu home? Perdona.

—És la pregunta que jo volia fer-te, a tu. Jo sé fer-me càrrec de tot, Maria. Promet-m'ho.

I posaven en clar que mai no havia passat res. Que només el tracte amical i respectuós.

—No ho sé... —La Rosa es parà un moment i la Maria s'apropà a ella per escoltar-la—. Sembla com si ara, que ja ha passat allò del judici, no estigui tan cremat. No ho sé...

—També ho he notat d'en Tomàs, ara que ho dius.

—L'altre dia que sortí, com sempre, a la conversa, jo li vaig dir... Què li vaig dir, jo? Ah, sí! Li vaig preguntar si no l'havia trobat més en Salvador i em va respondre que no, que no s'havien topat més. I afegí: «Es deu llevar més de matí per no trobar-me. Ell mai no ha tingut mandra». I això ho va dir sense cap malícia; em va semblar, i tot, que amb una certa simpatia. Jo vaig pensar, en aquell moment: «Vaja, això va de baixa», perquè, pel to de la veu, em va semblar fins i tot una alabança això de «Mai no ha tingut mandra».

I l'amiga corroborava també aquesta actitud amb la seva experiència dient-li que el seu germà havia deixat anar unes paraules significatives; va dir que no era toix, que tenia tanta vista en Salvador.

Les dues dones reien.

—Potser sí que els passarà.

—Saps què deu passar, Maria? Que són uns cap- calents. Devien discutir per alguna cosa sense importància i, l'un per l'altre, s'han anat inflant.

Es van prometre que es tornarien a veure; que es telefonarien; que mirarien de saber els motius de la renyina.

Els enemics tornaren a creuar-se a l'hora d'anar a la feina. No se saludaven; no es miraven.

A les vigílies de Nadal d'enguany coincidiren a la plaça de Sant Jaume. Davant l'Ajuntament hi havia tot de gent mirant com uns bastaixos intentaven alçar un enorme pi avet per clavar-lo, commemoratiu, al centre de l'esplanada. Cada un pel seu cantó els dos homes s'aproparen, tafaners, al grup d'espectadors que, cada un hi deia la seva i, gairebé a tocar, observaven les maniobres. Es miraven de cua d'ulls sense dir res.

—Si no alcen més aquest ternal, no l'aixecaran pas —murmurà en Salvador en veu alta.

—Sembla mentida que no se'ls ocorri —va fer en Tomàs.

I, sense mirar-se, l'un marxà cap al seu supermercat i l'altre a la botiga d'objectes d'escriptori, i del rellotge de la Casa Gran van tocar les nou i els dos amics van apressar el pas.

EL CAPVESPRE DELS DÉUS

...la representació continuava magnífica. Dirigia Hug Klemperer. La llum tènue de l'escena s'adeia amb la claror somorta de la sala. Distret uns moments vaig alçar la vista cap a les llotges; els espectadors, com estàtues de sal, immòbils, seguien la grandesa de la melodia i l'esporàdica veu de Sigfrid, clavat a l'empostissat, que senyorejava l'ambient. El corn anglès atacà lleu el tema de l'ocell, do, do, re, do, mi, do, do!, i el sospir profund del meu costat em va despertar de l'enlluernament. Ell tombà el cap endavant. El sabia malalt, potser molt malalt i em va commoure.

—Don José...

—Eeehh...

Els aplaudiments i la corresponent aparició dels artistes a escena van durar qui sap quan, i don José Guelbenzu s'aixecà amb dissimulada dificultat de la poltrona. Jo no li treia la vista del damunt. El cotxe ens va acompanyar al Ritz.

Guelbenzu era un majorista de teixits de Tudela, que amb la seva importància abastia la rodalia de robes catalanes. Com a comprador acudia a Barcelona i era estimat, en els despatxos que freqüentava, tant com a bon client com a home compenetrat amb el nostre tarannà. La noblesa del seu capteniment impressionava; un veritable cavaller adornat de visibles virtuts i acompanyat de bona estampa. Era la correcció personificada i la conversa tenia sempre tota la dignitat sense caure mai en la pedanteria i el dissimul.

Quan vam ser a la cambra de l'hotel, m'oferí beguda i premé un timbre perquè la portessin. Mentre bevia em vaig adonar que la cara se li emblanquia i una suor freda s'apoderava d'ell. Em vaig acabar el got a corre-cuita mentre l'home aguantava, pacient, la meva presència.

—Dijous el vindré a buscar.

—L'espero. Dijous...! al capvespre... —Els ulls li brillaven—. Dijous... L'última... Tot haurà acabat. L'espero. Gràcies... —S'inclinà.

Aquells dies el Liceu donava la Tetralogia i ell mai no s'hauria deixat perdre Wagner per res del món. Quan el representaven era sempre a Barcelona; a la seva butaca.

El gerent de l'empresa on jo prestava els meus serveis m'havia convertit en una mena d'acompanyant d'aquell senyor i, de fet, esdevinguérem amics, cosa molt plaent per la meva part. Ara feia prop d'un mes que m'havia telefonat encarregant-me les entrades i anunciant la seva visita per al dia catorze, ja que el quinze hi havia L'or del Rin. M'havia dit que el catorze arribaria a la Clínica Corachan, on havien de fer-li un electrocardiograma. «No té

importància», recalcà. Mentre esperava en el vestíbul m'anunciaren la seva arribada. No el veia enlloc i, a la porta, s'havia parat una ambulància. Mentre els portalliteres el treien embolcallat amb un llençol, don José em va somriure i m'allargà la mà seca.

—Però, don José, així ha vingut de Navarra? —em sorprengué.

—No té importància. Perdoni.

En sortir el cardiòleg que l'acompanyava, deia:

—És una imprudència..., una temeritat.

—No, no. Ja està bé així —respongué enigmàtic. Després adreçant-se a mi i referint-se al doctor, em digué—: Aquest es creu que he vingut per ell, a Barcelona. És a Wagner a qui vull trobar. —Va somriure.

En altres visites aquest home m'havia explicat coses de la seva vida. Pel que es veia, de molt jove sacrificà les il·lusions d'artista per fer-se càrrec del negoci de la família, a la mort prematura del pare. Era un somiador, i per les seves paraules escarides havia endevinat que vivia solitari enmig de la muller i els fills.

En un taxi ens traslladàrem de la clínica a l'Hotel Ritz. Guardava la dignitat de sempre, però els seus moviments eren més lents que mai; un sospir que semblaba dolorós li escapava sovint del pit.

—Fins demà.

A baix, el conserge, confident, em demanà com se trobava don Josep Guelbenzu. «El veig malament, a aquest senyor.» I rebel·là que s'havia passat tots els dies al llit, prop de les pastilles. I que només sortia de l'hotel per anar al teatre. «Quan vostè el ve a buscar.»

Arribà el dia de l'última representació i jo anava amb smòking i ell amb el frac de sempre; camisa rígida, brillant i emmidonada i corbata gris plata de plastró. En l'elegància natural, de cabells blanquinosos, es redreçava en el visible dolor.

El teatre presentava un aspecte brillantíssim, propi de les nits grans; mil reflexos de les joies feien aclucar els ulls. Silenci i l'orquestra atacà l'obertura. Cap paraula no es creuà entre nosaltres; la córpora estàtica de don Josep era com sotmesa a pensaments llunyans. Els entreactes es feien interminables i no ens vam moure de la butaca.

Es bellugà lleugerament pocs moments abans que els músics iniciessin la marxa fúnebre; Sigfrid fou hissat, braços enlaire, en el baiart i la processó de la mort, acompanyada de la insuperable melodia, avançà cap al fons de l'escenari il·luminat per l'incendi llunyà. Passats els moments d'èxtasi que l'espectacle em produí, vaig tornar a sentir el sospir d'altres vegades i ell havia abaixat el cap i semblava escoltar amb redoblada atenció; religiosament.

Mentre els aplaudiments retrunyien al teatre, ell continuava amb el cap caigut sobre el pit. El vaig cridar sense obtenir resposta. Els uxiers em demanaren que esperés que el públic hagués marxat per treure'l i l'ambulància ens deixà a la clínica Corachan. Encara respirava.

Jo ajudava a empènyer la taula ortopèdica on l'amic jeia amb l'ampolla del gota a gota enlaire.

Va obrir els ulls i mussità:

—Quin capvespre!

El metge que ens acompanyava va fer que no amb el cap.

—És mort —va dir.

Passats els primers moments d'estupor, quan quedàrem sols, vaig apropar la veu a la seva oïda taral·larejant malament la marxa fúnebre: «Tatà! Tatatatà! Ta ta tatà...», però la manca d'entonació em va semblar una profanació al seu sentit musical i vaig callar.

Uns infermers l'arrossegaven llarg sobre la taula, i de tot l'àmbit de la clínica van sonar les timbales i els trombons de Wagner, majestuosos, que m'embogien; les torxes de l'adéu últim batudes al vent l'acompanyaven, solemnes, cap el Wallhala de durada eterna, ara més allunyat dels seus com havia estat en vida. L'edifici de sagrades sonoritats s'engrandia sota el signe de l'emoció. La lúgubre bellesa de l'espectacle em tenia paralitzat. La visió em semblava un homenatge a l'esplendor de les arts, i se'm va fer visible, com mai, que era cert, que si no existís la mort tampoc no hi hauria poesia.

VAGA GENERAL

Un dia, en Ramon, va desaparèixer de casa i no se'n sabé res més. Va ser després, al cap de molt temps, que la mare explicà al seu marit els motius de la desaparició.

Era la cinquena setmana de la gran vaga de la Canadenca, de l'any dinou. La vaga que, per la seva unanimitat, havia fet girar els ulls del món sobre Barcelona. Les forces de seguretat i la tropa patrullaven tots els carrers; el Sindicat Únic havia imposat la censura roja als diaris, i, als barris obrers, no es menjava. La massa de més de tres-cents mil treballadors s'havia lliurat a la desesperació. La foscor de les nits de la ciutat només era trencada per la llum improvisada d'algun quiròfan. Els adroguers, més morts que vius, no podien fiar més i les cases d'empenyorament no admetien cap peça que pogués donar, per un dia, sosteniment a la família, i res no podia aturar el sobtat assalt a les botigues buides de queviures. Els convents i les casernes tancaven, tot d'una, les portes deixant en el despeser la interminable cua de mendicants del ranxo i de la sopa. Els pobres pidolaires s'havien multiplicat barrejant- se amb els obrers que els feien la competència en mancar-los qualsevol feina escaducera, que mai no arribava.

Aquell matí la mare d'en Ramon anuncià al marit que havia estat acomiadada dels senyors del carrer de Jonqueres, on anava a fer feines. Era l'últim que els quedava; la foscor es feia més negra; desorbitats, els ulls de les nenes, miraven amb avidesa el pare, que encara li quedava un tros de pa a les mans i ell els partia la minúscula engruna. El matí, passat a l'estació de França, per veure si podia portar alguna maleta, havia estat infructuós. «No estic disposada que els meus fills passin aquesta gana...», va dir la dona. El marit la mirà espantat i s'avançà en la decisió d'ésser ell el qui digués aquestes paraules. «Aniré a robar, si convé!», digué de sobtes i va ser ella, en aquest moment, la que es va espantar abraçant-se fortament a l'home. El migdia era plujós i fosc i la misèria feia el seu camí cap a l'envi- liment; pel balcó entraven els clams dels afamats que, no podent dinar, corrien tumultuosos, en colles, pels carrers en busca de l'auxili que no trobaven. L'adrogueria era tancada i barrada, i una família sencera acabava d'irrompre al principal del número tres, on vivia la família menys menesterosa, i el pare, la mare i els fills s'havien tirat barroerament sobre els menjars de la taula prenent-los a grapats. Perdien l'esperança i marxava el respecte i la por. Els desesperats engolien l'aire espès de la Revolució russa triomfant, que els encoratjava a l'acció dels instints més baixos. Empenyia encara als dissortats l'estat de guerra que s'acabava d'implantar. Per unes poques monedes, el pare d'en Ramon ajudava a entrar carbó de pedra

per a les cuines riques o estirava un carretó fins a Sant Andreu, però aquestes feines eren disputades per dotzenes d'homes que es tiraven sobre l'ofertor per dir-li que li ferien a meitat de preu. «Jaume, no ho facis pas, això d'anar a robar. T'agafarien i què seria de nosaltres...?»

L'endemà la família dinà com uns reis; mongetes amb cansalada i un ou ferrat. I enciam. Hi havia vi i mitja barra de pa lluminós com una joia. Era una festa i una alegria després de dies de dejuni o de menjar fulles de col bullides o fruites mig podrides que la mare recollia, disputant-se-les amb altres, al mercat. Davant l'avidesa i la satisfacció dels altres, inexplicablement, la mare plorava.

—D'on els has tret? —preguntà el marit.

—He empenyorat aquelles cortines. Me n'han donat deu pessetes.

Eren unes riques cortines de damassé, seda negra, amb brodats daurats que li havien donat en una ocasió els senyors del carrer d'en Xuclà i que ella guardava.

—El senyors del carrer de Làuria volen que hi torni —anuncià la dona.

—Oh! Tant de bo —s'il·lusionà el marit—. Seria...

La sort ha entrat a casa. Si poden menjar, encara que sigui poc, no moriran d'inanició, com d'altres.

—M'has de jurar que no faràs allò... —pregà la muller.

—El què, allò?

—Allò de robar. Per Déu, Jaume! Et ficarien a la presó. Què faríem sense tu?

Ni caldrà que en Jaume allargui la mà, com fan tants, amb la mirada a terra davant un vianant qualsevol.

La sorts els acompanya. Encara ha dit ella que, l'altra casa del Portal de l'Àngel, l'han tornada a admetre. «Quina sort», diu ell i les nenes sembla que ja no tenen aquell color trencat, com dies abans, ni tristesa als ulls, i el mateix Ramon ha trobat manera de guanyar uns cèntims; al cinema Diorama, de la plaça del Bonsuccés, li donen, fa unes dies, un bon plec de prospectes anunciadors de les pel- lícules que fan i ell els reparteix pel barri.

Ara és el pare, en Jaume, el qui resta a casa a tenir cura de les petites i fer el dinar; bull patates, fa sopes i ha portat carn, que serveix amb tota pompa; han resolt gelosament el problema i estan en el pis, tancats amb els seus queviures i desoeixen les protestes de l'escala i del carrer. La mare, la Dolors, prou feina té anant per les cases que, sortosament, li donen els sis rals o cinc i, enmig de la prosperitat creixent, la lloguen una part d'algunes nits per a vetllar una senyora malalta. Sovint arriba a les tres o a les quatre de la matinada; entra de puntetes per no despertar-los i besa les petites.

I en un d'aquests dies és quan en Ramon desapareix.

La vaga de la Canadenca dura encara i s'empalma, per desavinença de les autoritats, amb la vaga general revolucionària, que, en pocs dies, produeix un centenar de morts. Sortosament,

ella pot ser el puntal en l'infortuni. «Però, què et passa, Dolors?», perquè ella, d'ençà de la prosperitat, mai no sembla associada al gaudi d'aquell bé de Déu de menjars i cada dia està més trista; amb la mirada absent, mai no parla, no atent, com una somnàmbula. «Bé, dona, ara ja tot va bé», consola el marit, «¿On deu ser en Ramon?», s'entristeix. «Ja tornarà, dona. Coses de la joventut d'ara.»

En reprendre la feina, després de la vaga sagnant, en Jaume recull, com abans, el jornal benefactor de la Foneria Maristany, i ella diu que ja no la necessiten els de la casa de la malalta de la qual tenia cura a les nits, i que tampoc no la necessiten els senyors del Portal de l'Àngel. Ell se sorprèn tot dient-li: «Si, que... Començar a treballar jo i plegar tu. Ha vingut de ben poc que no tornem a quedar a zero.»

Passen els dies i els mesos amb l'absència d'en Ramon, que ara complirà els vint anys, i l'aflicció és a casa. El noi no ha donat senyals de vida i el pare continua buscant-lo pertot arreu. Difícil, molt difícil de trobar-lo; en aquests temps de repressió del comte de Salvatierra i després la de Martínez Anido i Arlegui, que s'han omplert de sang els carrers de la ciutat, qualsevol el busca. Ho intenta per les presons —avui ha pujat a Montjuïc—, pels hospitals i les comissaries de policia. «Aneu-ho a saber», perquè centenars d'homes han estat desterrats de Barcelona, separant les famílies i deixant- les a la bona de Déu. «Si fos fora, escriuria.» En Jaume no dorm ni menja. «Què haurà estat d'ell?» I en poc temps sembla tot un altre que promet, als ulls de la seva dona, emmalaltir. Les nenes pregunten i en Jaume i la Dolors mantenen uns silencis mai no coneguts en aquella casa. «Potser va fer d'esquirol i el van matar —remuga l'home—; ara rai, que ningú no coneix les llistes dels desapareguts.»

Desesperada, la dona va darrera el seu home; plora, no sap el que es fa. No pot aguantar més. Pren una resolució greu.

—No t'entristeixis, Jaume. No li va passar a en Ramon. Estic segura que viu.

—I com ho saps, això, Dolors? ¿Amb els centenars d'atemptats que hi ha?

—Perquè ho sé. El cor m'ho diu. Ho sé segur!

—Què vols dir, segur?

—En Ramon va marxar de casa perquè, una nit, em va trobar, a mi... Em va trobar... em va trobar quan entrava amb un home en una casa del carrer de Remalleres.

—Tu...?

—Sí, Jaume, sí, amb un home... Jo...

L'home s'abraonà sobre ella prement-li el coll amb el puny enlaire.

—Maleïda siguis!

I les nenes van entrar en aquest moment, i ara ell tenia el cap enfonsat sobre els braços damunt la taula.

EL TRUST

Aquella botiga del número tres tenia un encant especial. L'entrada era una mica més reduïda que les de les altres botigues; només una mica, no gaire, i estava emmarcada de pedra. Un pedrís s'alçava mig pam de la voravia i quan va arribar aquella parella posaren una vidriera color marró i unes cortines blanques que arribaven a mitjana altura. Van penjar una bombeta elèctrica al centre on hi havia dues cadires i una taula escriptori, que semblava, tot plegat, una rectoria. I, més endins, una altra vidriera també amb cortines que la cobrien tota. Així que, el carrer, estret i humit, es va alegrar amb el nou establiment perquè, en tot el seu llarg, eren tètriques les altres botigues i escales de llum de gas i quinqués de petroli. Ell era un home llarg, inacabable, amb ulleres penjades al nas prominent; barret fort al clatell i paraigua permanent; semblava don Àngel Guimerà. No cabia a la voravia estreta i portava la dona dues passes enrera; una dona tota vestida de negre, baixa i grossa, que destacava l'altura de l'home.

Els veïns s'enorgulliren de semblant establiment. «Deuen tenir algun negoci.» A la casa, hi entraven dones i en sortien al cap de poca estona acomiadades a la porta per la mestressa. El misteri s'aclarí, quan una despistada preguntà a la taverna del Jaumet:

—Que sabrien dir-me si, per aquí, hi ha una tiradora de pits?

Darrera les segones cortines, la senyora Assumpció feia seure les dones en una cadira baixa i s'agenollava al seu davant i ella mateixa, amb la seva boca, els succionava els pits per fer-los desaparèixer la retenció momentània de la llet. La mare lactant pagava els dos rals i marxava desinflada i satisfeta i l'altra s'eixugava els morrets amb un mocador. «Una altra, apa, una altra!»

Amb el negoci en marxa el senyor Ricard es ficà al cafè d'en Manel, a l'Arc de Sant Silvestre i Mercaders, per a jugar tot el dia a les cartes amb els caps de casa del barri, i a l'hora de dinar i a la de sopar passava comptes del que havia recaptat. Aleshores, hom el veia en mànegues de camisa i el barret fort al clatell, com feia números a la taula de la botiga i comptava cèntims.

El senyor Ricard es va fer amic d'un company de partida: el senyor Josep, home baix, rodó, de cames curtes, escaldat i passes lentes, que també anava amb el seu capell fort.

Un dia el senyor Pepet acompanyà a casa el senyor Ricard. En ésser davant la porta l'acompanyant va dir:

—Aquí teniu la vostra casa.

El senyor Pepet restà astorat. Obrí molt els ulls i mormolà:

—Com? Que sou el marit de la tiradora de pits, potser?

—El mateix. Què?

—Oh. Res... Que, pel que es veu, tots dos tenim el mateix negoci.

Es van barallar.

—Tothom es pot establir del que vulgui, però vosaltres heu rebaixat els preus. Ho feu a dos rals. M'heu perjudicat. Nosaltres en cobrem tres. No s'hi val!

El paraigua del senyor Ricard i el bastó negre del senyor Pepet arribaren a alçar-se i, des d'aquell dia, buscaren nous companys de partida en el cafè. Amb l'estranyesa dels amics els dos homes no es parlaven. La lluita dels industrials s'agreujà fins el dia que, pel barri, començaren a circular uns papers-anuncis de color de rosa: «Se tiran pechos a dos reales» I no tardaren a sortir-ne uns altres de color blau: «Tiradora de pechos. La màs higiènica. Sesión a cuarenta céntimos». I un altre en resposta : «La màs delicada tiradora de pechos. A trein- ta y cinco céntimos. Pezones agrietados, cincuenta céntimos». I la lluita es popularitzà de tal manera, que tot n'anava ple i els competidors hagueren de passar més d'una vegada pel quarteret dels municipals, del carrer de Coromines, per haver-se esbatussat.

—Us arruïnareu! —van dir els companys de cafè als contendents.

—Hauríeu de parlamentar.

I el senyor Pepet i el senyor Ricard van parlamentar.

—Mal senyal. Quan els industrials parlamenten... —van dir els qui tenien la dona lactant o, simplement, esperaven tenir-la-hi.

—Ens hem d'entendre —es consolà el senyor Pepet—. Només faltava ara aquesta colla d'aparells que venen a can Clausolles: Pezonera Bally, Extrac-

tor atmosférico, Extractor de leche Budin, Extractor Mathieu, Sacaleches Auvard, que moltes dones ja comencen a fer-s'ho elles mateixes a casa —insistia.

—Però nosaltres tenim un establiment molt ben posat i molt higiènic, mentre que la vostra dona treballa en un pis de mala mort i tracta les clientes al rebedor o a la cuina. Que us creieu que no ho sé? —El senyor Ricard no es deixava convèncer.

—On aneu a comparar la meva dona amb la vostra. A la meva, cap no la iguala. No les fa patir gens; amb una xuclada en té prou. —El senyor Pepet plantà el senyor Ricard.

Indignat, cridà des de lluny:

—Els industrials mai no ens hem sabut avenir, en aquest país.

Però, malgrat la seva actitud, al senyor Pepet l'havien convençut del tot les recomanacions d'entesa dels amics del cafè i, al vespre de l'endemà, tornà a entrar al carrer de Sant Jacint; una pedra llançada de cop havia apagat el fanal de sota la porxada i era fosc com una gola de llop; el líquid d'uns rius de recents vianants penjaven de la paret i feien un gran bassal al mig del carrer. El senyor Pepet llançà un renec dels grossos; les grans sabates, desmesurades, xipollejaven. Més amunt, la botiga de la tiradora il·luminava les pedres del davant. Empenyé

la porta i sonaren unes campanes. Es va trobar davant el senyor Ricard que, dempeus al mig de l'estança, estava, en mànegues de camisa i el seu barret fort, mirant la bombeta del sostre com un il·luminat.

—Ara mateix pensava en vós —exclamà.

—L'hem d'arreglar com sigui aquest desgavell. —El senyor Pepet es tragué un paper de la butxaca. Era un esborrany de contracte.

—També ho crec —mussità l'altre—. Però, com?

I es van entendre.

D'ara endavant la dona del senyor Pepet despatxaria la seva clientela en el consultori del senyor Ricard, juntament amb la seva muller. Una concentració industrial portaria més dones que cerquessin el servei. El preu seria d'una pesseta, per començar, i les xucladores farien guàrdia de nit, alternant-se, una setmana cada una. Atendrien també les visites a domicili i en cobrarien deu rals.

—Ens farem d'or.

En senyal de pau i amistat van pagar aquella tarda el cafè, l'anís o rom i el caliquenyo, als amics de les cartes. S'exaltà la personalitat dels prohoms.

El senyor Pepet explicà al senyor Ricard, rebec encara, nous projectes.

—Oh! Ja està bé així. L'ambició humana no té límit. No...

—Deixeu-ho per a mi. Eliminarem la xucladora del Portal Nou i la del carrer de Mirallers. Tan a la vora ens faran la competència. Hem de fer que la visita costi un duro.

—Un duro? Voleu dir? Això seria...

La voluntat i la perfídia dels associats no parà fins a veure plegats els negocis de les competidores i els mitjans foren els més tèrbols.

El deliri de grandeses envaí el cor del senyor Ricard i del senyor Pepet.

—Si poguéssim reunir totes les tiradores de pits de Barcelona en podríem cobrar deu i tot, de duros.

—Deu, oh! Oh, quina idea!

Però un advocat del cafè, que sempre anava brut com una guilla, i la dona del qual tenia una tenda de verdures a la plaça dels Carretons, els va dir:

—Això seria un monopoli, un trust. Aneu amb compte...

—Un monopoli? Un trust?

El senyor Ricard i el senyor Pepet engegaren a dida l'advocat conseller. A ells, aquestes subtilitats jurídiques no els deien res.

I van començar a cercar totes les tiradores de pits de la ciutat per associar-les a l'organització cada dia més pròspera. Els eixerits s'enriquien sota el signe d'haver dignificat la professió i fumaven havans de pam. Com que el monopoli donava per a tot, aviat van tenir un

advocat decidit a plantar cara als poders públics si venien mal dades. El lletrat inicià els estudis per a convèncer l'administració municipal que el nombre de tiradores de pits es limitessin per així poder exercir un més gran control sanitari.

Així estaven en el tombant del 1906 quan el vent se'ls girà advers.

El caçador senyor Teodor Roosevelt presidia els Estats Units i, ell, tan amic dels trusts, es va veure obligat a acceptar, de l'oposició, una llei contra aquestes associacions arran d'haver-se atribuït a la Standard i a la Shell, determinades temptatives.

Llavors l'advocat, amic del cafè, el que anava sempre brut com una guilla, va dir al senyor Ricard i al senyor Pepet:

—Ara sí que esteu perduts.

—Per què?

—Perquè aquí, com de costum, copiarem aquesta llei dels Estats Units i, a les tiradores de pits, els faran la vida impossible.

Al cap de pocs dies, el senyor Pepet va morir del disgust.

—I tot per culpa de les desmesurades ambicions de la Shell i la Standard —van dir.

CONVERSA

Havia pujat al tren pocs moments després que un client em plantegés un problema del qual, la meva inexperiència, tenia la culpa. «Què diran, ara, al despatx?» I no estava gens d'humor; l'ànim m'era advers. Em vaig adonar que una dona s'havia assegut al meu davant mentre altres passatgers baixaven. Al cap de pocs moments el departament acabà de buidar-se. La dona em mirava insistent; contreia les faccions i semblava avançar la cara cap a mi. Em tenia els ulls clavats i semblava voler-me dir alguna cosa. De primer, no en vaig fer gaire cas i, reiterats els seus moviments, vaig defugir aquella mena d'invitació recloent-me en les cabòries que em posseïen. Ella reculà la intenció. Evidentment volia conversa.

Ara, amb el cistell sobre la falda, llegia una carta rebregada; sospirà fondament i una llàgrima lliscava cara avall. Després començà a remenar, amorosament, uns petits paquets del cistell; els tocava com joies i els tornava a posar dins amb el rostre ple d'aflicció.

Mentre l'examinava alçà els ulls fins als meus i la seva mirada m'arribà en el més pregon; mirades que mai no s'obliden, «Què li deu passar?», vaig pensar jo i, com si ho endevinés, avançà temorega- ment el cistell perquè el veiés, jo, de dins. Fou un moviment breu, imperceptible, com una resposta entre dents. Era l'estampa viva de la Magdalena; sospirava de tant en tant. Es llevà un tros de pa a la boca sense treure'm la vista del damunt com si volgués associar-me al seu dolor; dolor, segurament callat, tan difícil de suportar i de passar.

Devia tenir una seixantena d'anys. «Deu ser pagesa», però semblava més vella i el seu posat era ennoblit per algun suplici. Menjava el pa amb molta lentitud i sempre la mirada interrogant cap a mi. Potser sí que havia d'auxiliar-la, però jo em sentia las, cansat, entristit amb la notícia del client que podia tenir conseqüències desagradables; pressentia alguna contrarietat traïdora i el sofriment visible de la dona em feia més sensible. M'intrigava el que li pogués passar, el motiu de l'aflicció, però, d'antuvi, m'havia promès no embolicar els fums del meu cap amb preocupacions noves.

El vagó s'enfosquí a la zona de la boira baixa, que, en aquella hora persistia; eren unes bromes fosques, estranyes, enganxades a l'atapeït dels arbres fruiters de la planúria, que semblaven empresonar-los. La dona remenava els paquets del cistell, com si els comptés. Es va treure un retrat de la sina i el contemplà llargament. Avergonyit de presenciar aquella intimitat vaig mirar cap a la finestra; el vidre em serví de mirall quan ella es llevava el retrat als llavis. Després, el sol inundà el departament, i la dona continuava en la mateixa positura i amb els ulls interrogants com si requerís testimoni de la seva tribulació. «No hem vingut aquí

a riure; la vida s'ha de suportar, senyora», li vaig dir només de pensament i ella es va moure com si hagués comprés; inclinà una altra vegada, el cistell cap a mi. Tenia els ulls blavencs i els cabells negres mats; no era agraciada de faccions, desfavorida per la cara seca amb unes bosses sota la mirada i les arrugues del front i les comissures de la boca, però tota ella era sublimada pel sofriment. Tornà a treure el retrat i se'l mirà plorosa, una llarga estona. Va emetre una queixa lleu i, en un moment, m'aparegué que anava a obrir la boca per dir-me alguna cosa. En la seva pena semblava que la meva presència l'alleujava; com si l'esperança de poder-se comunicar alleugés el trasbals que la posseïa.

Ara, el camp que travessàvem, es mostrava amb tota l'esplendor de les darreries de maig. Ella no el veia; només em veia a mi. Jo vaig pensar en l'esclat meravellós de la natura, l'esperança dels verds i la glòria de la vida ufana. Vaig enviar-li un nou missatge. «Vegeu, dona, vegeu, aquests camps ja no es recorden dels dies tristos y freds. No sofrireu sempre i tornareu a ésser feliç!» I ella abaixà el cap i sanglotà i jo em vaig sentir confós d'haver-li adreçat aquell consell alleujador; el seu abatiment era tan fort, que no la podia consolar; la pena devia ser d'aquelles que tarden a extingir-se; la creu, potser per un llarg tret.

En una de les estacions del trajecte pujà un home del camp. Anava vestit de negre i amb gorra. La dona el mirà un moment i, de seguida fità, com sempre, la vista sobre meu. Un home del camp no li devia interessar, vaig pensar. Ella també ho devia ser, del camp, i sabia de les limitacions de la gent que no va mudada com anava jo. Era jo qui l'interessava, vaig dir-me; era el desconegut que es pot descobrir a qualsevol cantonada i que qui sap si et podrà portar algun remei, algun alleujament en el trasbals. Aquella dona em demanava, em cridava i el meu posat seriós l'havia rebutjada. Els paquets eren comptats novament i féu un gran sospir. Després sanglotà fort. Semblava arribat el moment d'atendre aquella apel·lació desesperada; de preguntar- li; de consolar-la, però, covardament, vaig aclucar els ulls simulant que dormia. Vaig pensar en la ingratitud del meu comportament. Era com si, en la tempesta de la mar, li negués una fusta salvadora. Els ulls apesarats, dolços, de la dona, em cridaven encara en el seu auxili, però jo estava tan cansat, temia de tal manera que noves preocupacions em vinguessin al damunt, que vaig desoir el clam. La simpatia i l'estimació que per ella sentia no va ser prou per atendre-la. I la vaig deixar sola en el departament amb aquell home que roncava, un home de la seva mateixa condició, un home d'aquells que no saben o no poden fer res en els averanys de la vida; d'aquells que no tenen recomanacions.

Quan vaig despertar del meu són simulat ella continuava al meu davant, amb el seu cistell sobre la falda i estava besant un dels paquets de tabac. Amb la mirada em demanà disculpes i es tombà a mirar cap a la finestra i jo vaig seguir la seva direcció. Lluny es veia difós un enorme casalot de gran amplària. Una muda agitació s'apoderà de la dona i es va aixecar del seient. Jo vaig fer el mateix, i vaig sortir al passadís.

Per primera vegada li vaig adreçar la paraula.

—No s'entristeixi, senyora.

—Sí. —Alçà el cap per mirar-me més bé i ho féu sense rancor.

—El seu marit, potser?

—No. El meu fill, el petit —respongué com tornant d'una llarga conversa. I afegí—: Però va ser en defensa pròpia.

Va baixar molta gent en aquella estació. Tot eren cistells i paquets i tothom callava.

L'autobús atrotinat esperava fora del recinte ferroviari, on, de la finestra del tren estant jo el veia traquetejar sota els arbres. Feia xafogor de pluja propera i les orenetes passaven rases per sobre dels caps dels viatjers; després s'allunyaven qui sap quant; fins a arribar i tot sobre l'àrea del penal i, en ser al casalot, alt i ample, retornaren missatgeres als volts de l'estació, viatge repetit que duraria fins a entrades les calors i, passatgeres del cel, emigrarien cap al sud, cap a l'Àfrica en una volada infinita de llibertat ingènua.

NO ENS VA SENTIR, EL PEIXATER

«Ves per on hauré de fer nous plans; tot el que havia somiat, tot el que havia projectat, se'n va en orri», em vaig entristir. La veu de la infermera remugava al meu costat: «Au, camini, camini. S'ha de recuperar aviat, vostè». «Ja camino —vaig pensar—, però de quina manera; amb un balandreig que semblo un vaixell a la deriva. I, aquesta cama que he de llançar cap endavant a cada pas que faig; aleshores el cos s'inclina que sembla talment que vulgui tocar la terra amb el cap... Quina desgràcia! Tan dret i eixerit com anava abans d'aquest maleït accident; dret com un ciri, atlètic, ben plantat, amb la meva corbata llampant i el somriure als llavis. Oh!, i la flor al trau! Quin Public Relations n'hi ha de tu! I, ara, amb la meva crossa, coix, i aquest peu que he de llançar a cada pas. Què faré? ^A què em dedicaré?»

«És el destí de les persones no us hi capfiqueu. Que cada u fabrica el seu destí, dieu? Aquesta sí que no la vau pas encertar, senyor Cervantes. El destí no se'l fabrica ningú, en principi. És boig com un llum, el destí. I implacable! Una col·locació com la meva, tan envejada, tan difícil d'assolir, que fa dos mesos que semblava el rei i ara... ¿És que creu, senyor Cervantes, que me l'he fabricat, jo, el meu destí? Que les vaig organitzar, jo, aquelles tres voltes de campana? El destí ho té tot planejat. Els déus ja han fet la seva gràcia i ara deuen fer les grans rialles que deuen fer tremolar l'Olimp...»

—Escolta nena. Seu aquí un moment. Ajuda'm a pensar una mica.

—Ui! Tenim molta feina —s'escapà la infermera.

I jo penso sol. Sol com un mussol:

«Però, per què vaig haver d'anar al final de setmana? Si no hi volia anar de cap manera. Si jo havia d'anar a esbargir aquells representants francesos... Els meus sogres van dir que tampoc no hi podien anar, al final de setmana. Millor, així no hi anirà ningú. Però, al vespre, la Tere em va sortir amb que, precisament, els de la Telefònica hi anirien —demà dissabte— a posar el telèfon, que de tant temps esperàvem, i trobarien la porta tancada. I que se'n tornarien i no tindríem telèfon. «Anem-hi nosaltres», va dir la Tere. I jo: «No puc, tinc uns francesos aquí. Que hi vagi el teu germà i la Maria, amb els nens.» I ella: «Que no hi pot anar tampoc perquè, a l'Ignasi, li havia telefonat un periodista estranger amic seu dient-li que comprés entrades pels braus perquè havia de fer un reportatge.» «Farem un arròs de peix, que t'agrada tant, íonío», em va dir la Tere, i els déus vinga enredar la troca i preparar-me el destí i vaig fer anar el Casimir, el meu segon de l'empresa, amb els francesos; una excursió de dos dies perquè són molt bons clients.»

«Apa, doncs, cap al final de setmana, s'ha dit! Estaràs contenta, oi, Tere?»

«Divendres al vespre vaig anar al taller a buscar el cotxe. "Heu canviat la roda també?" Però ningú no em va sentir; una colla d'homes esperaven el seu cotxe i protestaven i vaig veure que sí, que un vailet canviava la roda i em feia esperar més del compte perquè estava enjogassat amb un altre aprenent. I, així, els fets se succeïen i l'omnipotència del destí anava fent de les seves i jo renegant d'haver d'anar al final de setmana per la ximpleria del telèfon.

«I bé, ja som al final de setmana. La Tere acarona les flors del jardí. «Mira quines roses! Tot el maig és un esclat!» I: «Veus si s'hi està bé, aquí?» Jo vaig anar a comprar vi i altres coses d'aquelles que falten a les cases que no sempre són habitades. En tornar pregunto a la Tere si és que se sap res dels de la Telefònica i res, que no han vingut i, essent dissabte, a la tarda ja no vindran perquè no deuen treballar. «Haurem vingut en va.» La Tere es queda al jardí del darrera i jo pujo a la meva cambra. Ara sí que els déus es posen entre cames per fer-me caure. Al cap d'un moment sento una veu que crida: «Mestressa! Mestressa...!» Miro entre les línies de la persiana enrotllable i veig el peixater que sempre ens porta el peix. La Tere, des de darrera, no l'ha sentit i el del peix furga la reixa de davant de casa, una reixa que sempre deixem oberta i que no sé encara per quins set sous era tancada. «Mestressa!», torna a cridar l'home. Jo penso ara aquest beneit marxarà pensant que no hi som. I la meva dona vol fer arròs de peix i, amb tota la força procuro alçar la persiana per dir-li que esperi, que sí que som a casa, però la persiana està encallada i els déus riuen en veure que els meus esforços són inútils. Crido estentòriament: «Tere!», i res i baixo corrent cap al jardí. «Tere, el peixater!» I, quan sortim, el xicot del peix qui sap on para amb la seva camioneta.

—Llàstima! Jo que volia fer arròs de peix —remuga la Tere.

—No t'amoïnis. Anirem, aquesta tarda, a Vilanova a buscar-ne.

«Però, a la tarda, després de dinar, el podrit de Júpiter, que encarna el destí, acaba d'arreglar-ho tot rient. Arriba en Farreras amb els ulls fora del cap. «Deixeu-me telefonar.» I jo que li dic: «Si encara no ens l'han posat. No van venir.» I ell diu: «Jo creia...» I ens explica que el Jaumet té una mena d'atac de budells. Correm a cercar el metge, que és un entrat de nou al poble. Se'l mira. El noiet es rebolca.

—Aquest nano s'ha de portar a l'hospital dels Prínceps d'Espanya. —Em mira a mi i diu—: Sempre que es presenta un cas dubtós els envio a l'hospitals dels Prínceps d'Espanya, jo.

«La concatenació de fets imprevisibles, inexcusables, segueixen el seu curs perquè jo hagi d'anar amb aquesta crossa perquè, resulta que en Farreras ha deixat el cotxe —és un Talbot— al seu cunyat que no és gens aficionat al futbol, i avui, precisament avui, volia anar a Barcelona a veure el partit. «El partit? Romanços. Algun enredot que deu tenir!» Total, que em demana que li deixi el meu cotxe per portar el noi a l'hospital; es veu que aquestes coses del destí sempre es presenten d'aquesta manera. «Pren-lo», li dic.

—Ara ja és tard per anar a buscar peix a Vilanova. A més, sense cotxe —reflexionem al cap d'una estona, amb la Tere—. Tampoc no trobaríem res de bo.

—És igual, farem qualsevol altra cosa —ens consolem.

«El cel del diumenge no és enterbolit pel més petit núvol i fresqueja, cosa que s'agraeix en aquest temps. A mi, ja m'han passat les petites contrarietats d'haver d'anar al final de setmana sense cap gana contra la meva voluntat. Estic alegre mentre esmorzo, al jardí, amb la Tere al costat; les torrades, la melmelada de taronja amarga i el cafè amb llet són una delícia i el cigarret a l'ombra dels arbres i no temo l'atzar, però, el fat enemic, treballa a la foscor de la meva inconsciència i la Tere, manyaga, em posa una mà sobre el braç.»

—No sé pas què fer per dinar. Em falta de tot. I si anéssim a cal...

«El cotxe és darrera la casa. L'he de regar perquè el cunyat d'en Farreras el va tornar, ahir vespre, fet un fàstic, i és quan anem a dinar a cal... que passa l'accident. Només vam veure una roda que corria davant nostre i el vehicle s'alçà de la banda del darrera i, ja hi som, les tres voltes de campana. Quan vam tornar en si érem a l'hospital de Vilafranca, i els resultats restaven sota els embenats.»

«És cert, el destí ho té tot planificat, es veu.»

«El destí! Quina cosa més estranya. Quina poca- solta! Ara penso en la Tere, que està embenada fins al cap, en una altra cambra. La Tere, que resulta que és la meva dona, també per casualitat. Jo m'estava a la porta del Fémina i va passar en Fonolleda. Em va dir: «No cal que esperis. No val res aquesta pel·lícula.» I m'invità a anar a casa seva, dient-me que hi aniria en López, l'amic que feia anys que no havíem vist. Vam prendre unes copes i en Fonolleda m'ensenyà els dissenys per al vinent hivern. Era tard i vaig dir-li que marxava, «Espera» i en López no arribava. «Espera unao mica més, ens explicarà coses.» I jo: «Que no puc; que he d'acompanyar al concert la meva germana.» Vaig telefonar a casa i resulta que, les entrades del Palau, s'havien acabat. Em vaig esperar més i, quan amb en Fonolleda érem a la porta, es va presentar en López. Total, deu minuts de xerrameca amb ell i, mentrestant, que van trucar a la porta; era la Tere amb una amiga; unes noies que mai no havia vist, i al cap d'un any ens vam casar. Quines coses!»

—Escolta, nena, seu aquí, amb mi —demano a la infermera—. Ajuda'm a pensar...

«I què els dic jo, ara, als meus sogres, que no van poder anar a la torre, en lloc meu? ¿I al germà de la Tere, que tenia aquell periodista estranger que havia de fer un reportatge sobre els braus, què? I a la Telefònica? I al peixater?, que no em va sentir de darrera la persiana enrotllable, què li dic? I al Jaumet d'en Farreras que tenia un empatx?

«Més, encara. Si la casualitat no m'hagués casat amb la Tere, això de la cama no hauria passat. Per què? Molt senzill, perquè el final de setmana és dels meus sogres. No és meu. Jo mai no li hauria fet un final de setmana a la platja, perquè m'agrada més la muntanya i no

hauria passat, vet-ho aquí. I, encara, descobreixo ara que, mig segle abans, en aquesta platja hi havia una colla de pescadors que fa anys van desaparèixer amb l'aplicació més rigorosa de la llei de protecció de la fauna marina; els molt bèsties pescaven a l'encesa i a la dinamita i, és clar, la Comandància els va fer la vida impossible i van marxar cap a altres llocs de la Marina. Si hi hagués hagut ara pescadors, jo, trempat amb els meus shorts i la cama bona, hauria anat a casa seva. "Quin peix teniu, avui, per aquí?" I n'hauria comprat un bé de Déu i no ens hauríem vist obligats a anar en cotxe a cal..., que ha estat la meva perdició.

«¿I com els demano explicacions, ara, als pescadors que van marxar? I a la Comandància de Marina? I al vice-almirall, senyor Tantsemendona, que ja deu ser mort fa anys i que es devia quedar tan tranquil amb l'expulsió, sense pensar que, a mi, em costaria aquesta cama, què li podria dir? I als diputats, que van votar aquella llei de defensa de la fauna, què? Res no els puc dir.

»Res no puc dir. Callar. Conformar-me...

»Ja podeu fer, ja; l'esclavatge no cessa.

»Jo, ara, a ranquejar. I a començar una nova vida. El que és ara, de Public Relations, no en puc pas fer, amb aquest balanceig i l'estirada de peu, com si xutés, que semblo un vaixell a la deriva.

L’HOME DEL BARRET AMPLE

Al segon truc del despertador allarga la mà per parar el timbre. Són les set i ha anat a dormir tard. «De bona gana em quedaria al llit fins a les dues.» Posa peus a terra. «No sé per què havíem de sortir tan aviat.» Mandrosament va a la cuina, on té la cafetera preparada a punt de posar al foc. Obre l’aixeta de pas i torna a la cuina per encendre el gas. «M’he de recordar d’apagar-lo.» Assegut al llit romanceja de tanta son que té. S’afaita i es vesteix. Mira el rellotge del menjador. «És tard. De seguida arribarà aquell.» Corre a reunir les coses que ha d’emportar-se per al viatge. S’adona que el cafè ha sobreeixit i ha apagat la flama. «Ep, que això és perillós!» La torna a encendre i posa el pot de la llet. «És tard.» I sent que el crit del clàxon arriba del carrer. Beu cuita-corrents i volta esperitat pel pis. «Em sembla que no em deixo res.»

A l’escala tot és silenci, tots els veïns i els porters ja deuen ser fora des d’ahir. Ara totes les escales de la ciutat són paoroses els dies de festa i més

encara en aquests de la Setmana Santa que tothom surt a fora. Les cases són com castells abandonats, sense vida, sense temps; ara hom es podria morir amb tota tranquil·litat sense que ningú se n’adonés. Baixa de pressa les ombres i, al carrer, l’espera l’amic. Abans de ficar-se al cotxe fa gest de tornar-se’n a la porta de l’escala. «El gas...?» I el company li crida: «Què fas, ara?» En Ramon es mira la casa i para la vista en el seu balcó. «Si arribem tard no podrem esmorzar amb la colla», apremia el del cotxe.

—Estàs adormit.

Aviat són a la cua de vehicles que surten per les portes de la ciutat. «Estàs mig adormit», repeteix l’altre i en Ramon diu que no, que és que va anar a dormir a dos quarts de tres.

El dia es presenta magnífic i, a la bifurcació, la corrua de cotxes s’esberla en dues columnes. Maniobren, avancen, s’aturen i tornen a arrencar cercant adaptar-se mentre guanyen terreny fins que troben un tram de carretera més deseixit que els permet de córrer lliurement amb les finestres obertes prenent l’aire fresc de l’hora. La mar grisa i calma mor a prop seu en lleus ones sobre la sorra. Només un núvol negre i llunyà. En Ramon, pensarós, sent vagament les paraules de l’amic. Es divisa la silueta d’un vaixell, com un fantasma en la boirina de l’horitzó, que fa via segurament cap a Barcelona. «He tancat el gas...?» L’amic li parla de pressa i a crits en el brunzir del vent que entra per les finestres obertes.

Al lluny de la carretera recta, allà on hi ha un revolt sobtat que talla la cinta asfaltada, es veu un guàrdia que fa senyals amb la mà; els commina, amb gestos enèrgics, que vagin cap a

l'esquerra i, passat el revolt, queden situats darrera una llarga corrua de vehicles. Després de molta estona avancen lentament fins a descobrir un cotxe bolcat a la cuneta. «Farem tard.» Ja tornen a tenir el camí lliure. «El poso a tot gas.» «El gas...?» En Ramon es mossega el llavi i l'altre li pregunta si encara no li ha passat la son. Els de la colla esperen; l'alegria s'encomana i, sota la vela, el matí és enlluernador. Les converses i els acudits dels amics distreuen en Ramon, que té la mirada posada sobre un home; un home gros i fosc que, a l'embarcador, està mirant un bot. Va carregat amb una pesada motxilla i sembla decidit a prendre la barca per a un llarg viatge. L'home està ara immòbil amb un rem a la mà com un bàcul i se'l veu aureolat sota el sol; el barret ample li ombreja la cara quan mira, insistent, en Ramon. Vençut, abaixa la vista i l'home de l'embarcador continua dempeus amb els ulls fits a la colla; fa gestos imprecisos com invitant en Ramon a pujar a la barca propera. «Què deu voler?», es neguiteja, però els amics avaloten i es disposen a marxar i en Ramon els segueix arrossegant els peus, abstret amb l'home de la barca. S'endinsen pels carrers estrets de la població marinera barrejats amb la torrentada de gent mig despullada. En Ramon porta clavada la imatge de l'home estrany. «Em devia confondre.» I, a instàncies dels amics, acaba associant-se a la barrila. Ell, que neda més per sota de l'aigua que per sobre, s'adona ara, una vegada capbussat que l'espanta la profunditat. «No sé què em passa»; més avall es fa més fosc; continua la immersió fins a la sorra amb l'agredolç de la pressió; peus a terra es dóna impuls per emergir i puja de pressa, aterrat, fins a treure el cap a la superfície; abatut, braceja a la platja prop de la colla del platxeri i els mira com si veiés, en cada un d'ells, un malvat indiferent a les seves aprensions infundades. Al seu costat plora una criatura i la mare explica a en Ramon que és que li han tirat sorra als ulls; absent, respon que cal posar-li alguna cosa i la dona parla i parla al seu costat esborrant-li del cap els pensaments sinistres que el dominen. Un malestar inexplicable li priva la respiració i passa, com pot, per entre la gentada que ho inunda tot. Es fica en el bar atapeït i demana una ginebra amb gel. Ara ja fa més de vuit hores que ha deixat sola la seva mare que viu amb ell. «Ves què farà tota sola tots aquests dies.» I telefona només per sentir-li la veu; això l'alleujarà segurament. El truc de telèfon es repeteix insistent i, a ell, li fa basarda aquell truc impertinent en el pis solitari. «Deu haver sortit. Haurà anat, com ella volia, a casa de la seva germana i s'hi quedarà aquests dies.» Perdura l'absurda angoixa. «Però, ¿què carai et passa?», es tranquil·litza. Pensa com s'està de bé quan el proper dimarts es trobi de bell nou amb els companys de feina, com si la vida tornés a començar. La ginebra té un gust aspre que el tonifica. Amb el got de la beguda a la mà el sorprenen els trucs de la campana trista de l'església, del davant. La dona del bar, atrafegada, diu al seu marit. «Deu ser per l'avi Pujola.» És clar, els visitants vénen a divertir-se, a viure; els de tot l'any fan, a la vila, el seu camí inexorable.

En Ramon surt del bar a la recerca dels companys.

Els amics s'ho han passat molt bé durant aquest seguit de dies de la Setmana Santa i, juntament amb ells, en Ramon ha superat aquella mena de mala digestió del primer dia i és dels que més riu i avalota. S'han banyat constantment, matí i tarda, i han fet esport; han jugat al dòmino i a les cartes i han passat estones sota els tenderols de la sorra; han empaitat nois i han anat a la discoteca on, amb empenta enrotlladora, han dominat la concurrència del local. El Divendres Sant la població més encalmada els ha sotmès a un ritme circumspecte, respectuós; sense draps negres ni ostentacions s'ha notat el dol del dia.

En Ramon està exultant, com els altres. Només quan la colla, en haver sopat, se separa del poble per anar a passejar per la sorra, prop del mar en silenci, es mira el munt llunyà que talla la badia plena de foscor, i la nostàlgia li torna o, en passar per l'embarcador, recorda la figura de l'home que va veure el dia d'arribada.

Demà ja serà dilluns de Pasqua i s'han acabat les petites vacances. «Val més que marxem al matí perquè, amb la gent que sortirà cap a ciutat, ens sortiria barba.» S'han posat d'acord en l'hora de marxa; a dos quarts d'onze. Ara en Ramon torna a sentir-se neguitós; voldria éser a casa d'una volada. Els quatre cotxes no surten a l'hora convinguda; un d'ells es fa esperar ben bé mitja hora que a en Ramon li ha semblat un segle. Carretera enllà van esperant a la cua de vehicles que ja fan via. «Què serà a la tarda!» Cues interminables que posen frisosos els viatgers. Fan benzina a l'estació de servei i en Ramon es mira l'home pacient que els frega els vidres polsosos. «Quina calma!» L'entrada a Barcelona complicada com sempre i més, i, una vegada superada, els amics es fan adéu! amb la mà i es dispersen. En arribar a la cruïlla d'Urgell i Rosselló veu un enterrament que surt de la part posterior de l'Hospital Clínic. Darrera el cotxe mortuori, en Ramon endevina, en el vehicle d'acompanyament, el president de la Comunitat de Propietaris amb la seva muller. «Deu ser algú del nostre barri.» Ningú més no acompanya el fèretre. «Qui deu ser?» La calor és intensa quan arriben a la casa d'en Ramon, i les portes de les escales i les portes dels establiments són tancades. Pel carrer només es veu alguna persona que passeja aprofitant l'últim dia de festa. El xicot salta del cotxe de l'amic, acomiadant-se ràpid i entra a la seva escala. La dona, suplent de la porteria, que no el coneix, li pregunta on va i ell respon que al segon primera.

—Al segon primera? Que és el fill...

—Sí.

Puja corrent les escales mentre la dona barboteja, calmosa, paraules que ell ja no sent.

Intenta ficar la clau al pany i no pot; el pany ha estat violentat. En Ramon alça la vista i, en la foscor, veu un paper llarg que barra la porta: «Per ordre del Jutjat», i baixa corrent les escales. Una suor freda li mulla el cos. Es topa amb la portera suplent.

—Què ha passat? —panteixa.

—Que se la van emportar. La pobra es veu que havia deixat el gas obert... Sí, per a l'autòpsia.

LA VERITAT

L’altre dia un racionalista em va dir que, als seus tres fills, els havia explicat el misteri dels Tres Reis d’Orient.

—Sí, els heu tret les il·lusions —li vaig respondre.

—Per sobre de tot, la veritat —va insistir.

«¿Què vol dir, aquest home, amb això de la veritat? Bé prou que la trobarem, un dia o altre, la veritat, tantes vegades pitjor que la mentida.»

L’home se m’aparegué com un monstre; l’hauria bufetejat. Se’m féu present la brutal batzegada que, a la meva carn, havia sofert de petit, i la caiguda vertical que em sobrevingué després d’ensenyar-me la trampa en aquella edat de les més pures i benefactores il·lusions; el tedi mortal que seguí a l’experiència maleïda.

I és que jo era un noi d’una casa molt pobra, que, a dos quarts de vuit del matí, em rentava la cara amb l’aigua freda del pou posada en el gibrell de la cuina i cada dia feia el mateix camí; de Santa Caterina a la plaça de Santa Anna, al col·legi del senyor Martorell. Un dia vaig fer marrada pasant pel carrer de la Princesa. El senyor Partagàs estava obrint la seva botiga de màgia i jo vaig badar en els aparadors.

—Si m’escombres la botiga t’ensenyaré un joc de mans —em va dir.

I durant molt de temps li vaig escombrar i regar el rònec enfustat de l’establiment misteriós; aparells lluents i cortines verdes i vermelles i draps negres i carotes estrafolàries de rialla desencaixada; estrelles i coloraines i esquelets que es movien lleument en un racó amb aparells i campanes de soroll infernal quan es tocaven. La bigarrada confusió era, per bona estona del matí, el meu món que, obsessionat, m’entrava pregonament al cor i a la pensa omplint-me d’afanys i esperances embriagadors. Sortia de la botiga al·lucinat segur de posseir un tresor resplendent negat als altres i que alleujava els cops i les contrarietats de la sordidesa. Tot brillava i aquells dies eren més clars. Per compensar el meu treball de cada dia, el senyor Partagàs em feia sortir algun colom de tant en tant i la meva imaginació era més desfermada. Ningú no era més feliç que jo.

Un dia em va fer un senzill joc de mans amb les cartes i, com havíem convingut, m’explicà per primera vegada el truc i jo vaig sentir que m’havien pres alguna cosa. Fins aleshores la inquietud del misteri mantenia viu el meu interès il·lusionat atribuint qui sap els miracles per a poder arribar a fer aquelles coses; aquell pas. Vaig obrir la boca: «Oh! Que fàcil!», i m’aclaparà un sentiment de desengany que em costava d’admetre. Era la caiguda; el retorn a

la bruta, insignificant realitat; la veritat que m'apareixia com un monstre. Aquell senyor baixet, de veu fosca i ben vestit, amb gorra de plat marró; aquell, al qui sempre penjava de la boca la burilla apagada, ja no em semblà el gegant com la meva imaginació l'havia fet i, en sortir de la botiga, camí del col·legi, el cel no era tan blau. Avui penso que ho vaig sentir com una injustícia; un mal fet que em feien, a mi, que havia viscut anhelant la màgia misteriosa que m'enlairava; que em feia sentir tot un altre, ficat, com hi estava, en el núvol rosat de les coses belles, somiadores.

Però el dolor d'aquella revelació que havia colpit la meva felicitat, portant-me novament a la vulgaritat del viure, no durà gaire. Com sol passar en la vida dels homes, una nova esperança vingué a salvar-me ; l'avidesa d'aprendre i entrar en el món misteriós del mag; de conèixer, com ell, l'arcà profund de la sapiència; de convertir-me jo en un ésser portador d'alegries i exaltacions als que un dia em veiessin fer aquelles meravelles i poder ser admirat, adorat com jo adorava el senyor Partagàs. I el sol tornà a sortir radiant, sense cap núvol que enterbolís la felicitat en aquest espai de temps de descobriments diaris, cada un millor.

Jocs de monedes, de mocadors i de cartes i de cordills m'havien enriquit i els nois del col·legi em corrien al darrera meravellats per les escales de la catedral, durant la construcció del cimbori i quan l'estàtua de santa Elena era encara a baix per col·locar. L'escultura estava partida per la meitat i jo em ficava dins la base i treia el cap amb les cartes, els cordills i els mocadors i feia jocs de mans als nois congregats; aplaudiments, crits, domini i glòria aconseguits amb les meves arts adquirides del prestidigitador.

Recordo que una d'aquestes tardes, a l'hora que les orenetes volaven arran de terra en senyal de pluja, i la cridòria feliç dels companys i altres espectadors omplien l'ambient de la plaça, arribà una dona plorosa; era la mare d'en Fàbregas, que anava al mateix col·legi que jo. Em feren parar la funció.

—Sant Marc, mira! És la mare d'en Fàbregas.

—Està molt malalt, molt. Potser ja no el veureu més —va dir la dona—. Sempre es recorda de tu. M'ha demanat que et vingués a veure per si volies anar a casa, a veure'l. Demana que li facis un joc de mans dels teus. Vindràs, oi?

Durant la mesada que en Fàbregas va tardar a morir, jo vaig fer les seves delícies. Esperava nerviós que jo arribés i, exultant, vivia les meravelles amb petits crits entretallats per la feblesa mentre els pares eren a la porta dissimulant el plor i l'angoixa que els dominava. Jo, amb els meus cordills i cartes i monedes i mocadors, era el rei, l'amo, l'àrbitre de la tràgica felicitat de l'amic i dels familiars, que m'acomiadaven com un déu i em demanaven que demà no faltés novament a la cita. I el moribund plorava d'agraïment, de tant riure.

Oh, il·lusions vivificadores de l'ànima! Jo sentia les meves com un bàlsam esborrador de la grisor. Com ha fet ara als seus fills el maleït racionalista, m'havien pres els Reis d'Orient en

revelar-me'n el misteri i m'havien entristit. Quina sort que, al cap de poc, la sapiència del mag em vingués a socórrer en la solitud dels pensaments adolorits. I, ara, endevinava el valor del màgic somni en fer feliços, en fer riure els altres.

Però res tan nefast com la veritat, un dia s'apoderà també de mi el racionalisme.

Feia temps que demanava al senyor Partagàs que em revelés els secrets de la màgia superior; la dels aparells d'on surten els conills o els coloms, dels paraigües dels quals apareixen mil banderes de colors, dels caps tallats i de les dones partides pel mig. Volia saber la màgia magnètica, de la transmissió del pensament i el senyor Partagàs evadia les preguntes.

—Això dels aparells encara no és per a tu. A més, són molt cars aquests jocs.

Però jo ja tenia onze anys i m'havia arribat, entretant, l'hora de treballar a la casa de teixits on van col·locar-me per tot el dia i el mag desapareixia de la meva vida. Ell obria la botiga a les vuit i, aquesta, era la mateixa hora en què jo havia d'ésser a l'altra banda de Barcelona. No obstant això, li vaig fer algunes visites escaduceres quan era enviat a algun encàrrec. Tenia un altre voluntari, que vaig envejar, malgrat que la meva situació contínua dels trucs havia minorat l'entusiasme de les primeres hores; havia perdut l'admiració i el respecte a la màgia i, amb això, l'existència ja no era tan bonica.

Un dia que el vaig anar a veure, el senyor Partagàs estava amb un client: un home alt i ombriu de cara estirada i fesomia trista, que anava tot brut. Vaig endevinar que era un mag professional que l'amo de la botiga ensinistrava en la transmissió del pensament. La lliçó que li donava aparegué a la meva oïda amb tota vulgaritat i absent de misteri.

—Per endevinar, per exemple, els colors d'una cosa, l'ajudant ha de dir: «Voldria que endevinés el color de l'objecte que m'ha ensenyat aquest senyor.» I, per la inicial de la pregunta, la V, vostè ja sap que és el verd. Si és groc, l'ajudant pot dir «Gens no m'estranyaria que ens pogués dir el color...» I vostè sap que és el groc.

Em va semblar de tan poc artística mena, que, per veure l'afecte que feia en el públic aquella vulgaritat, em vaig prometre assistir en una funció del client. Era el pròxim diumenge al Teatre Circ Barcelonès, del carrer de Montserrat. Hi anava amb ganes de fer mal, irritat. Voltava pel meu cap el desig de venjança davant tanta vulgaritat. O, potser, és que no podia tolerar que un home tan tronat com aquell pogués passar com un escollit dels déus.

Vestia de frac i, amb la vareta a les mans, anuncià la sessió de transmissió del pensament. D'entre les butaques va destacar un ajudant amb el qual estava d'acord.

Des del centre de l'escenari va dir amb veu solemne :

—Des d'aquí, i amb els ulls tapats, els diré els colors de les coses que vagin ensenyant al meu ajudant voluntari, a qui no conec ni havia vist mai.

L'ajudant es dirigí a una senyora allunyada i, alçant la veu, preguntà:

—Res no em faria tan feliç com que ens digués de quin color és el mocador que aquesta senyora porta al portamonedes...

I jo, del segon pis estant, vaig fer un crit estentori:

—Rosa!

La gent va fer: «Xistttt!» i el de l'escena em mirà de mala manera.

—Necessito que em digui de quin color...

—Negre! —vaig cridar jo.

I des d'aquell moment em va fastiquejar la feble base en què es fonamentaven les meves il·lusions.

Havia descobert la veritat.

Només que, aquest cop, també vaig salvar-me. Ja era grandot i, davant de casa, hi vingué a viure una noia rossa, d'ulls blaus, que els movia molt de pressa, amb gran admiració, i em va fer somiar.

I una altra vegada vaig tornar a viure com sobre un núvol, una mica tentinejant, com si anés en vaixell.

OBSESSIÓ

El dia que van enterrar l'Empar vaig tornar a visitar els vells carrers de la meva infantesa. Per portes i balcons, cares conegudes que restaven en el barri, amics d'altre temps. I gent nova i botigues més sofisticades i les pedres i les parets tan humides com sempre. Absències dels qui, amb el temps, havien aconseguit saltar les barreres, presoneres, del miserable gueto; dels qui havien reeixit a apropar- se als barris benestants o, d'aquells que havien caigut encara, més avall.

Després de sortir el fèretre —unes fustes mal pintades— aparegué, emmarcada en la petita escala, la figura de l'Octavi, envellit.

Tothom s'acomiadà a la porta de l'església i només l'Octavi continuà fins al cementiri, on hi havia de soterrar l'amada.

Com si fos una consigna, els amics callaven; es miraven l'Octavi com un exemplar rar i brandaven el cap en senyal de disgust, de reprovació. «Sembla mentida...» Jo desconeixia la història fins que les llengües es van desfermar.

L'Octavi i l'Empar s'havien criat junts, en el barri i, contra botigues i persones n'havien fet, juntament amb altra tropa, de verdes i de madures. Ningú no els podia imaginar l'un sense l'altre. Ella venia pebrots i cebes a l'entorn del mercat i l'enamorat l'ajudava en el negoci empaitats pels municipals. Després, sense escola. «No n'hi caben més.» La colla saltava pels terrats i corrien descalços causant el pànic al veïnat.

En venjança a un violent atac, causat pels trinxeraires d'aquest barri, es presentà un dia la colla de l'altre indret i s'entaulà una batalla de cops de roc que va fer tremolar els carrers. Ho recordo com si fos ara; l'Octavi sagnava del front quan el capità de l'equip invasor, l'Andreu, arrossegà l'Empar com una captiva. Els dos galls s'enfrontaren, els con- tendents de les pedres feien rotlle i els veïns de botigues i balcons demanaven auxili. L'Andreu s'emportà l'esclava de dotze anys, que el seguí amb obediència cega, i no se la va veure fins passats molts anys, pel barri. Era la vigília de la Mercè i la música i les carrosses corrien per la ciutat en festes.

Escabellada i amb els ulls perduts, la mare de l'Empar, entre les bromes del vi, va dir a l'Octavi que no volia saber res més de la perduda; que ja li tenia dit que, si ella volia, hi podia anar a dormir, que per això tenia el seu jaç, però, si no portava quartos a casa, que no s'hi presentés a menjar.

Quan al cap d'anys l'Empar, famolenca, es presentà a casa de l'Octavi a demanar auxili, li explicà que havia viscut d'ací d'allà, robant i demanant caritat. «Ell m'esperava a la taverna, amb els amics...» I li mostrà les ferides marcades per l'amant sobre la pròpia pell. Li confesà, penitent, entre plors, que havia estat reclosa dues vegades. L'Octavi l'estimava i la perdonà; la va portar a casa, on vivia amb la seva mare, però, al cap de tres dies, la noia tornà a desaparèixer.

Buscava afanyosament l'Andreu, menjant i dormint on podia i, quan el trobà, pogué comprovar que tenia una rival. Llavors l'Empar va robar el llaç blanc a la merceria de casa de la senyora Rosa i el vestit blau en una parada dels Encants i unes sabates d'un sabater del carrer d'Urgell. Ben vestida podia fer front a la que ara es disputava l'amor del seu home. Per als seus designis, a l'Andreu, li venia que ni pintada aquella vestimenta; infonia la confiança necessària per a noves actuacions; ell entrava en una botiga demanant alguna cosa i ella, en la distracció de la mestressa, prenia el que podia. Un dia un adroguer sortí corrent darrera la noia i la portaren, per més d'un any, a les Arrepentidas del carrer d'Aragó. L'amant s'arronsà d'espatlles; necessitava noves col·laboradores i s'oblidà de l'Empar segur que mai no el denunciaria. El bon capteniment de l'Empar li proporcionà l'amistat d'una zeladora que s'apropà a ella amb el desig de redimir-la del dogal que la dominava i l'Empar va jurar no veure mai més l'Andreu. Sortida de la institució, la bona dona la portà a casa d'una senyora que demanava una minyona de servei i li prometé, que les tardes dels diumenges les passaria amb ella per tal que, de cap manera, no caigués en la temptació de cercar l'amant. Quinze dies passats a satisfacció dels senyors a la casa bastaren perquè l'Empar s'adonés que la vida sense l'Andreu no tenia cap sentit i la zeladora, aquella tarda, esperà inútilment davant la porta.

Quan l'Andreu la veié de bell nou li va dir que estava molt ben servit de dones.

—Faré el que vulguis —s'apassionà ella.

—Doncs, si de debó m'estimes, faràs una cosa. Et presentaré un amic que t'administrarà.

—Però, nosaltres, quan ens veure'm, Andreu?

—No posis condicions. Això és cosa meva —imposà el baranda.

L'Andreu es va vendre, per cent cinquanta pessetes, l'Empar. El comprador la instal·là en una casa de dones de la Rambla de Santa Mònica; però ella no sabia res de l'Andreu; l'Andreu no donava senyals de vida. La monotonia de les tardes passades amb tants homes l'avorrien. Estimava apassionadament el seu amo i, de cap manera, no podia sentir l'efecte benefactor de l'oblit aferrada a l'obstinació, impotent de suportar la separació, no podia fer altra cosa que desaparèixer d'aquella casa de res no li havia de servir la pobra reflexió; de res l'oració. Va tornar amb l'amant.

Va ser llavors que la parella va anar massa lluny. Quan van entrar, l'un darrera l'altre, a l'estanc del carrer de la Bòria, solitari en aquell moment, l'An- dreu va agafar fort pels braços

l'estanquera mentre l'Empar estirava el calaix; la dona va fer un crit prop de la porta i l'Andreu li clavà un cop amb la barra de ferro de tancar. Per homicidi frustrat els sortiren catorze i vuit anys. A ella, li van posar aquell vestit horrible i es va arrossegar per terra quan van voler tallar-li els cabells. «Els cabells, no!», cridava. Els cabells eren la glòria de l'Andreu; eren de l'Andreu. Rebel, en els primers temps, passà per les cel·les de càstig. Amb els anys i les sancions s'endolcí i era indefensa davant els baixos procediments de les recluses; les fosques i tenebroses maneres, la llòbrega tristesa de la penitenciaria i les passions més descarnades semblaven apartar-la de les altres. «Una santeta.» Camí de l'expiació, els propòsits i la invocació la portaven a l'exemplaritat una altra vegada, i cap de les estadants de la tètrica casa no es podia comparar amb ella en obediència.

Complerta la sanció dels homes es van alçar les portes del correccional per donar pas a la penedida; havia envellit prematurament i l'Octavi la va veure entrar novament a casa seva i novament l'acollí. I érem al cap de l'any trenta. Estava malalta; la bellesa de la joventut s'havia esborrat sota el pes del temps i dels sofriments; dissimulava la manca de cabells amb una mena de boina grisa, de punt, posada endavant, sobre el front d'arrugues; els ulls s'havien enxiquit i eren vermells. La mare de l'Empar havia desaparegut del recambró humit que abans ocupava i l'Octavi li parlà d'unir les seves vides. Es refeia i els cabells s'allargaven.

La mare de l'Octavi anava a comprar, al magatzem del carrer de Sant Pere Més Alt, llençols i tovalloles ; roba de taula, i ell mateix pintava la cambra per instal·lar-hi el llit de matrimoni.

Érem ja a mitjan abril del trenta-u quan, un dia, el barri s'encabrità amb l'anunci de la proclamació de la República. L'Empar mirava pel balcó; crits estentoris i agombolament de veïns que celebraven l'esdeveniment.

Al cap de molts pocs dies s'anuncià l'amnistia general i l'Empar es passà cinc dies i cinc nits a l'estació de França esperant l'Andreu, que no arribà.

Després, abatuda, plorant, tornà a casa de l'Oc- tavi per a morir-hi al cap de tres dies...

I avui l'hem enterrada i jo desdeia en el miserable barri amb el meu vestit entallat i la corbata llampant.

LA IDENTITAT

De cop, el senyor Fumanal, una mica marejat, se sentí sol i penedit en la foscor del carrer. Acabava de sortir d'una improvisada disbauxa de vins, dones i joc, en la qual el de dalt havia anat a baix. Poc abans d'arribar a la seva escala es parà davant un arbre que li semblà un gegant amenaçador i sospirà. Ja feia dies que, de tant en tant, se li feia present el perill i s'entristia en pensar en les conseqüències de la seva malifeta i era inútil que es refugiés en l'argument que molts amos també robaven com a mals esperits, cobrant a cent el que només valia deu; això no pal·liaria el càstig que, irremisiblement, anava a caure sobre el seu cap. Ja feia temps que comprava dècims de la Loteria Nacional, per si la sort el volgués socórrer a reposar, amb els diners cobrats, la suma de prop de dos milions que, en l'espai d'un any i mig, havia sostret de la caixa. Casualment, havia trobat una senyora que, en veure-la, li tallà la respiració, i l'home hi va quedar enganxat com un conill. S'hi va dedicar de ple posant-li pis i fent-hi grans xeflis i viatges i oblidant la Mercè i les dues nenes que també anaven puixants amb grans despeses.

Caixer i home de confiança de la General d'Aca- bats Tèxtils, S. A., el senyor Fumanal havia observat una conducta immillorable, que el convertí en una mena de Capità Manaia de l'empresa. «Res! Ho ha dit el senyor Fumanal.» I tothom a callar. S'havia guanyat a pols el prestigi després de treballar a la casa més de quaranta anys —de meritori a caixer— i, allà, ningú no alçava la veu al seu davant. Home sobri i virtuós, era el qui obria i tancava el despatx, i s'emportava les claus. I mai no havia trencat cap plat ni cap olla. Va ser ell el qui, durant la guerra, se situà al front del Comitè d'Empresa, escrivint cartes a Burgos i a Sant Sebastià, per assabentar els seus amos que el que pretenia és que l'estrall fos com més petit millor, i ho va aconseguir fins a l'extrem que, a la tornada dels socis a Barcelona, van comprovar que la fàbrica valia tres vegades més de quan ells l'havien deixada; puixant com mai; noves construccions i unes existències d'empresa i de colors que arribaven al sostre i valien una veritable fortuna. El Consell d'Administració es va reunir cuita-corrents, i van cridar-lo després de deliberar; li van picar l'esquena i li recitaren la consabuda frase d'agraïment: «El Consell li tindrà en compte».

Alt i gros, una mica taujà, assedegat de glòria, el caixer se sentí afalagat amb aquelles paraules que no costaven ni cinc i sortí de la sala de consells més bufat que mai fent sentir als manats tota la seva autoritat. Ell era un heroi, ara reconegut, que havia sabut capejar el temporal dels temps irregulars del Comitè d'Empresa en plena guerra, on hi havia obrers —

1.750— que pretenien menjar i creaven conflictes; la seva gasiva administració mantingué els excessos i les disponibilitats, i els crèdits es dedicaren a l'ampliació de la fàbrica i a l'adquisició de gèneres i maquinària sota el signe aparent de l'èxit en la idea de la col·lectivització. Ara, retornat el patrimoni triplicat als seus amos esporuguits, ja podia dormir tranquil i dedicar-se a les partides de mus, que era el seu joc preferit. No cabia a la pell de satisfet que estava i la Mercè i les dues nenes compartien l'orgull ben justificat del pare de família.

En ben pocs dies, el tarannà del senyor Fumanal canvià; va ser quan els amos li ensenyaren a fer jocs de mans; el dia que un d'aquests, molt re- servadament, li explicà la manera d'estendre les factures a preu de taxa i cobrar la diferència de sotamà.

—És senzill. Feu la factura per cent, a preu legal, i, a part, en cobreu tres mil. Tres mil que no van, naturalment, a la caixa. Les poseu a part en una altra comptabilitat. Sabeu què? Anirem a dinar junts i us ho explicaré amb més detall.

Amb la riuada de diners coincidí la trobada casual amb aquella senyora que l'immobilitzà i el senyor Fumanal començà a fer el boig; dinar i sopar fora de casa; sortir de nit i arribar tard.

Abans d'entrar a casa, aquella nit, donà, desesperat, una colla de voltes pels carrers solitaris fins que, cansat, pujà les escales i es ficà al llit. No podia dormir. «El dia que es descobreixi estic perdut.» Es va aixecar i féu cap al menjador. Va treure un llibre que era l'únic que tenia, i intentà llegir. Eren Los Tres Mosqueteros, que ja havia provat d'acabar feia temps. Impossible de confegir les lletres. Decidí demanar el passaport per marxar, fugint de l'acció de la justícia. «Aniré a la presó, pobre de mi», sanglotà i no tardà gaires dies que, enmig de l'infern dels seus pensaments, es presentà a la casa d'un advocat per a veure si es podia posar la bena abans de rebre el cop de roc.

Després d'explicar-li el que havia fet, preguntà:

—Què em pot passar? —Donà el seu nom i el de l'empresa, falsos.

—Home, segons. Us poden caure alguns anys, potser sis per abús de confiança.

—¿I si jo els amenaçava d'explicar que ells fan l'estraperlo més descarat? —s'envalentonà de cop.

—No us ho aconsello. Podria ser pitjor, sobre la sostracció, hi afegiu l'intent de xantatge —respongué el lletrat.

—Així, els advocats, sabeu el que pot passar, però no sabeu evitar-ho? —es va insolentar el visitant.

—Ah, no, amic! Això d'evitar el que us pugui passar potser us ho podria dir algú del vostre ram —s'irrità l'advocat.

«Un del meu ram? Què vol dir? Un lladre, un estafador?» El senyor Fumanal quedà, amb la boca oberta, al mig del carrer. «Potser sí, potser un d'aquests que es dediquen a fer estafes em

podria dir la manera que no em passés res.» Buscà inútilment. Volia trobar un delinqüent de volada alta que l'aconsellés. Després de molts intents. «Serà difícil?», preguntà a un oficial criminalista, amb l'excusa que estava fent un estudi sobre la delinqüència. El funcionari n'hi assenyalà un. Era un home escardalenc i fi, de paraules reposades, que mirava indiferent cap a la llunyania. «És un estafador de confiança», assegurà el curial. Es van reunir en un bar i el senyor Fumanal li explicà de què es tractava.

—Voldria trobar la manera que no em passés res —-mussità el caixer.

—Això és fàcil. I, per a mi, què hi hauria? —L'estafador fregà els dits en senyal d'evocar recompensa pels seus serveis.

—Us estan bé cent mil?

—Fet. Però que no fallin, perquè... —amenaçà l'estafador. I va afegir—: Entre nosaltres ens hem d'ajudar.

—Paraula.

—Doncs, bé. ¿Vós podríeu treure dos milions més de la caixa?

—Prou. No veieu que no saben ni el que guanyen.

—Doncs, traieu-los i els guardeu. I us asseguro que no us passarà res.

—Però...?

—Feu el que us dic. —I li explicà el pla.

El dia 14 —era el març del 1947—, al vespre, abans de plegar, el senyor Fumanal va dir al despatx que no es trobava gaire bé i, l'endemà, ningú no s'estranyà que no es presentés. En canvi, dos dies després —que era divendres—, un ciutadà, escarda- lenc i fi, de paraules reposades i bons modals, preguntà pel conseller delegat de la companyia i li explicà que el caixer estava perfectament de salut i que els havia esquilat. El conseller muntà en còlera.

—Anirà a la presó!

—I vós qui sou? —preguntà el dirigent de l'empresa.

—Jo sóc un amic que li ha donat bons consells. Li he recordat que s'ha de portar com un home honrat.

—Honrat? Que es porti com un home honrat? —s'estranyà.

—Veureu. Ell diu que ha sostret, en total, uns 3.800.000 pessetes i que en té encara al seu poder unos dos milions. Li he fet prometre que us els tornarà.

—Ah! Bon home, bon home! Que els torni, que els torni de seguida!

—Oh, això hauria d'ésser amb una condició —remugà l'estrafolla.

—Condicions per tornar el que és nostre? —Tenia la cara encesa—. ¿I s'atreveix a exigir condicions, encara?

—Mireu, senyor conseller, el senyor Fumanal té els papers en regla i ha passat la frontera. Així que vostès ho tenen tot perdut. En canvi, si vostès no fan res, si no el denuncien,

retornarà els dos milions que li queden. Vós mateix...

El conseller delegat es tirà materialment sobre el telèfon. «No ho vull resoldre per mi sol.» I demanà, un a un, la presència de diversos directius de la societat. Al cap de mitja hora el despatx era ple de senyors.

—És un malvat!

—A la presó, res de condicions!

El president, home gras i amb les mans encreuades sobre el ventre prominent, va posar els ulls en blanc i restà uns moments com si resés. Refet de la sorpresa, manà que redactessin un document dient que el senyor Josep Fumanal i Pratginestós era un bon home, digne d'encomi, que marxava de la casa, després de quaranta-un anys de servir-la amb tota dignitat i eficàcia, per pròpia voluntat. I que no hi devia res i els comptes eren clars, etcètera.

—Però, home de Déu, don Xavier, perdonar-lo? A la presó ha d'anar! —cridà el conseller.

—No digui bestieses, home, no digui bestieses. —S'adreçà a l'intermediari—: Aquest paper contra els dos milions. I en bitllets de banc. Ara els negocis es fan així.

L'escardalenc sortí al carrer. Esperà uns moments que no el seguissin i es dirigí a la cantonada de Bailèn a cercar la maleta que el senyor Fumanal, ficat dins un taxi, tenia sobre els genolls; una maleta voluminosa que el convertia en ciutadà honorable, home honrat i digne del més gran encomi.

PORTAL NOU

«Orgull, massa orgull, això és el que el va perdre, al mestre.» «És clar que el van treure del col·legi. I ben fet.» Els comentaris del barri eren no tots coincidents. També hi havia qui lamentava l'absència del qui, fins feia poc, regentava l'escola nacional del carrer del Portal Nou eren aquells les criatures dels quals havien tingut la sort de poder anar a l'escola. Però, els altres, els que no ho havien aconseguit i havien vist els seus fills corrent tot el dia pels carrers, total perquè aquell home els havia dit que no tenia més places per donar, aquells el bescantaven de valent, adreçant-li tota mena d'improperis i escopint a terra ostensiblement quan ell passava. Tanmateix, es necessitava tota la gosadia del món per enfrontar-se amb el forner, amb el carboner, amb el carnisser o amb l'adroguer del barri. Mai a la vida no s'havia vist que un mestre-tites desafiés aquelles potències.

L'escola nacional del Portal Nou estava penjada en el segon pis d'aquella casa que traspuava humitat i era negra. En el pis del terrat, hi vivia el mestre amb la dona i les tres criatures. Pertanyent l'habitatge a l'Estat, la demanda de reparació es feia esperar anys fins que la consignació en pressupost no arribava, i la família havia viscut sempre amb paraigües, dia i nit, quan queien quatre gotes. El vent entrava pertot arreu i, sovint, el mestre i la muller havien d'encendre un plec de diaris posats dins la carbonera per a cremar l'ingent quantitat d'escarabats que pul·lulaven per la casa. «Quina pudor...» I l'home se'n tornava a la taula del menjador, on, cobertes les cames i l'espatlla amb una manta, passava la interminable tasca de repassar els deures dels quantiosos alumnes. Llavors la dona baixava a l'escola per escombrar-la i fregar-la, malgrat que la brutícia adherida en el local no feia fàcil la feina. El mestre bon administrador, comprava del seu pecuni, la tinta que l'administració mai no facilitava. «Algun viu se'n deu beneficiar.» I feia netejar l'escola a la muller, perquè així ajudava amb les deu pessetes mesals que, per aquesta feina, cobrava. Ell gaudia d'una assignació de 774 pessetes anyals, és a dir, seixanta-quatre pessetes amb cinquanta cèntims el mes. No es podia queixar, puix que, a més, els alumnes contribuïen amb una pesseta mesal que ell anava recollint, amb dificultat, de mà en mà, amb la vista baixa i fent veure que ni se n'assabentava. Valia la pena, ja que, les places, eren cent vint i, a més, els recomanats que acceptava, especialment si venien de la part del forner, del carnisser o del carboner o de l'adroguer del barri, amb els quals calia estar bé. Vol dir, doncs, que els nois que s'agombolaven en aquella escola eren uns dos-cents cinquanta.

Això feia que, l'escala, estreta i fosca, fos sempre plena de nois i el mestre s'havia de barallar cada dia amb els veïns que no podien aguantar l'escàndol. A dins, en lloc de dos, se n'encabien tres, de nois, a cada pupitre i, fins i tot, seien en cadires que els mateixos alumnes portaven de casa seva. El càstig de tot de nois de cara a la paret, en el rectangle del col·legi, era un alleujament dels pupitres atapeïts. Un llum, de claror natural, penjava de la claraboia del sostre, sempre bruta per la impossibilitat de netejar-la, d'on penjava una tela metàl·lica despresa del seu marc. Sobretot, sota el mapa de la geografia, hi havia un bassal d'aigua, que obligava el mestre a posar-hi una catifa d'espart que traspuava i els nois tenien els peus a la mullena esternudant com a mals esperits. Els dies ennuvolats s'havien d'encendre les dues bombetes penjades a gran altura. El mestre tenia els seus ajudants; eren els nois més avançats que dirigien les colles a les classes. Quan aquesta massa de xicots es dividien davant els mapes o les pissarres s'esdevenia un xivarri imponent que eixordava i feia estremir els veïns de l'escala. «¿Capital de Francia'?«¡Pa-a-arís!» I ¿Ocho por dos?» «¡Dieciséis!», però l'ajudant més apreciat era el xicot que recollia els papers, que anava a vendre a un drapaire del carrer de Cortines.

El mestre de minyons era molt conegut en el barri; hom el veia sempre tan dret i seriós o, els diumenges, amb les tres criatures que anaven a veure les bèsties del Parc, mentre la muller feia el dinar. S'afaitava en dies alterns i mai ningú no el veié canviar de vestit. Bona part dels veïns li feien els ulls dolços, perquè semblava que, així, asseguraven la plaça del col·legi per al pròxim curs; molts d'altres, els desenganyats, ni el miraven. Els més desesperats escopien a terra ostensiblement quan ell passava.

De cop corregué la veu que el mestre es traslladava de col·legi i, un matí ple de sol, amb una calor humida que empestava —era l'agost del 1916—, hom el veié a la porta de casa seva, amb un carretó carregant els seus trastos. De les botigues i dels balcons el van contemplar quan ell estirava l'estri de dues rodes i el seu noi gran empenyia per darrera mentre la muller i els dos petits seguien a distància.

Havia demanat i obtingut el trasllat a una escola del carrer de Sant Ramon, on ningú no el coneixia per a poder, així —deia la dona—, portar una vida digna lluny del barri, on ja no li era possible de sostenir-se després del desafiament que, en mala hora, havia tingut amb el forner, el carnisser, el carboner i l'adroguer, amb els qui, de cap manera, no es podia estar malament si es volia sobreviure.

—Ves qui et feia contestar d'aquesta manera, també —remugava encara la dona.

—No em vaig poder aguantar... —Ell mateix s'acusava del cop de geni tan fort que havia tingut aquell dia—. Les coses quan estan fetes, estan fetes.

Els mesos de l'estiu no podia pas cobrar la pesseta de cada noi.

—Ho hem de fer amb carretó.

Tota la dissort venia de l'empedreïment d'aquell home entossudit que el seu noi anés a escola. Era un paleta que vivia a la plaça de Marquilles, que estava esverat en veure que el seu noi no cabia a l'escola i que ja feia dos anys que anava pels carrers a la bona de Déu, fent el trinxeraire. L'home era tot el dia a la feina i la seva dona anava per les cases a fer feines. El noi voltava per Barcelona aprenent el que no havia d'aprendre; robava i es passava hores tancat al quarteret dels municipals. Després tornava a casa brut i amb les espandenyes destrossades de tan córrer.

El dia aquell que un noiet va caure per l'ull de l'escala, al carrer de Carders, i es va matar, el paleta va dir: «Prou!» I s'entestà que el noi anés a escola per tenir-lo assegurat. Va cridar i va renegar i la dona va córrer, una altra vegada, a l'escola del Portal Nou i a altres de fora el barri.

—¿I, a la de la plaça de Santa Anna, ho has provat?

—Tampoc no els cap ningú més. Ni a la del carrer de Montcada.

L'home va cridar que estava disposat a encendre-ho tot i ell mateix corregué a informar-se. Tornà satisfet a casa després de la gran descoberta.

—Veuràs si en tindrà de plaça. Ja t'ho asseguro, jo, que en tindrà!

Un company de taverna li havia fet veure les coses clares.

—Fes-te recomanar pel carboner o pel carnisser, creu-me. No veus que, aquests mestres, sempre han d'anar a fiar...

Degudament ensinistrada pel marit, la dona del paleta va pujar aquell matí a l'escola. El mestre la féu esperar uns moments perquè estava acabant una lliçó. Després s'adreçà a la dona.

—Digui, senyora.

—El nen... Venir a l'escola...

—Impossible —es condolgué el mestre—. Tot està cobert. No hi cap ningú més. Miri com està això —acabà disculpant-se, mentre tractava d'introduir- se els punys dins les mànigues.

—Vol dir? —La dona es mostrà mofeta—. il si li digués que em recomana el carboner? He! —El mirava rient, satisfeta del cop dirigit vilment a l'estómac.

L'home es féu enrera com si hagués rebut un cop de roc al front. Es redreçà, digne.

—Tant si ve de part del carboner com de l'adroguer... Ja els pot dir a tots aquests senyors que se'n vagin a passeig.

L’HOME DELS OCELLS

Em vaig llevar inexplicablement trist. A què ve això, ara?» Fent present el meu estat volia espantar la malenconia. La pressió de la màquina d’afaitar em portà a recordar el somni que havia tingut aquella nit i el que podia significar. No és que tingui gaires manies, car sóc més de l’opinió de les males digestions que no pas de Freud. Acabava de passar l’equinocci de març i els verds anunciaven una primavera ufana. Jo em passejava, al caliu del sol, per la postada de la petita estació de Cambrils. El tren m’havia escapat i em vaig apropar a les taquilles i, com que l’empleat no hi era, em vaig asseure al banc fronter. «Esperaré l’altre.» Al meu costat hi havia un embalum embolicat amb un mocador gran de colors que portava un pagès colrat i sec que cremaria. Del farcell sortí, tot d’una, una remor per mi estranya i em vaig mirar l’home.

—Són ocells —em va dir.

El pagès se’m va endur, com un noi d’estudi agafat per la mà, al seu tros. Em va dir que s’emportava els ocells a Barcelona, a vendre a la fira dominical del Paral·lel. Per un mal pas, barrat amb unes fustes estavellades, vam entrar a l’horta tocant a la carretera i ens vam acomodar en un pedrís. Juntament amb una bóta de vi va treure, d’un recam- bró d’eines, altres gàbies; ocells, ocells...

Així, asseguts, vèiem el sostre baix dels arbustos com ombrejaven la terra humida i fèrtil i els raigs del sol matiner traspuaven per les fulles acolorint d’or el sembrat incipient fins a la ratlla brillant del mar que avivava, encara més, el verd dels avellaners.

A la nostra oïda arribà el cant monòton, bellíssim, d’un ocell. L’home alçà el cap, amatent, i amb el dit em va fer signe de silenci. Assenyalà amb el cap; a la branca d’un fruiter es movia rítmicament, inquiet; curtes volades cercant els angelets voladors dels cards per abastir el niu; alçava el cap mostrant lluents el blanc i el carmí, o estenia les ales, tocades de groc, i saltava a terra tornant amb la boca plena de borrissol per al jaç. M’admirà la seva alegria lliure. En l’albir de la seva independència havia deixat la colla dels seus semblants, escampada segurament per l’àmbit, per tal de fruir de l’espai que es reservava. «Ara és l’hora de les caderneres», va dir el pagès, amb por que no el sentís. Després, cap a la tardor, marxaran cap al sud. L’animal salta vers altres arbres i l’experimentat no el perdia de vista. «Serà meva», s’alegrà. S’alçà del pedrís i va anar a cercar l’ocell per no perdre’l de vista. «L’engabiaran...», em dolgué l’amenaça. L’home, de puntetes, tornà on jo era, amb dissimulat silenci. La cadernera va desaparèixer, però tornà a sortir per l’últim rengle d’avellaners. Ens

hi vam apropar. Devia tenir set, perquè voltava entorn d'un bassal que el sol·liloqui metàl·lic de la sínia omplia d'aigua. Nosaltres continuàvem ajupits sota el sostre baix dels arbustos. El lloc era encara més ombriu i mullat. L'ocell es parà sobre els maons rosats i de molsa, mirant frisós d'un costat a l'altre un neguit súbit s'havia apoderat de la bèstia, que girava el cap nerviosament i que se m'encomanà a mi també; la inquietud em posseïa. «La llei del més fort», vaig pensar.

Quelcom, amb olor d'astúcia, s'arrossegava com una corda per allà a la vora, per sota de la gespa salvatge. I el pagès avançà, amb ulls alertats, un parell de passes cap a l'indret. «La perdré!», remugà irat. La serp rascava el cos escamat per la part oposada del bassal de maó. El blau-verd-negre del rèptil s'alçava en la penombra bon tros sobre el brocal en el moment que la cadernera picotejava l'aigua entre les petites fulles i els branquillons suradors de l'estany exigu. Les separades fosses nasals de la co- lobra es dilataren i les cúpules dels ulls es van clavar brillants sobre l'ocell indefens, que quedà paralitzat en elèctric encantament; se suspenia en l'aire amb un breu aleteig que el mantenia estàtic sense tirar ni amunt ni avall, com fan els homes davant la caiguda imminent, vaig pensar. El rèptil semblava un bastó que el cap li feia de mànec i s'atansava perillosament en el preludi del cop de gràcia. La boca, vermella, pestilent, li penjava desarrugada i poderosa amb la fina llengua d'estilet dels que tot s'ho empassen. A l'avançada brusca de la colobra la cadernera desaparegué de la nostra vista.

No sé si és perquè els homes portem una existència de por i d'inseguretat permanent o és que jo, en aquells dies, passava per la corda fluixa d'una prova comprometedora, el cert és que vaig associar- me a la sort de l'ocell; en el somni em semblava que era jo la cadernera.

Davant la llei del més fort em vaig espantar.

I em vaig despertar.

De bell nou en la vigília, no em sentia amb cor de preguntar-me el motiu de la meva tristesa ja no em podia animar amb aquelles paraules, «¿A què ve això, ara?» La inquietud que s'apoderà de mi ja no era inexplicable; amb el somni l'havia descoberta. Em vaig asseure en el tamboret del bany, i la inde- fensió en què ens trobem els homes se'm va fer evident. Vivia en aquells moments, perillosament, i tenia la sensibilitat a flor de pell; la cautela i la prudència s'havien allunyat de mi en fer aquella mena de salt mortal que podia canviar la meva vida; aquell risc que m'amenaçava; havia cremat les naus i no dormia les hores que volia.

Després dels estudis d'enginyeria química tenia una plaça, de segon director, envejable. Ara feia dos anys que m'havia casat i esperàvem el primer fill. Havia deixat la plaça de la fàbrica; el desitg de prosperar —i potser també la vanitat, ho confesso— m'havien donat la gran idea. Les dificultats econòmiques del país no permetien la compra a l'estranger de pastes químiques o mecàniques per a l'elaboració de paper. Vaig estudiar amb èxit la substitució

d'aquestes matèries per la palla i l'espart, però, sobretot, la boga. Aquesta era excel·lent i en sobrava. Vaig fer un viatge a l'Ametlla de Mar per examinar les bogues dels llacs explotats per la Confraria de Pescadors. Després de parlar amb els directius d'aquesta associació em van dir, alegres, que, si ho volia, podia netejar d'herbes tots els llacs i que, la matèria, me la donaven de franc; la boga envaïa aquelles aigües i era un vell propòsit treure-les. Me'n vaig emportar unes mostres que, tractades al bisulfit, produïen unes pastes que resultaven excel·lents per a la fabricació de paper de qualitat. Es va constituir una societat amb capital meu, del meu pare, del sogre i d'uns amics. Per començar no havia pas d'ésser una empresa gaire important i, de moment, n'hi havia prou amb una trituradora Ansvers. Ens abstinguérem de comprar recollidores, que vindrien després, així que els homes contractats ja eren sobre els llacs amb la falç a la mà i esperàvem una bona recol·lecció per sotmetre l'herba a la trituradora.

Altrament, esperava amb ànsia la concessió oficial per a fer la neteja, concessió que es feia esperar perquè la Confraria havia de rebre de Madrid la renovació de l'explotació. Jo no temia gens l'obtenció del document perquè durant més de dos-cents anys, s'havia donat fàcilment després que Carles III els atorgà el privilegi de pescar en els llacs. El que a mi em feia estar nerviós era la possibilitat que, alguna d'aquestes grans companyies que voltaven per aquí buscant l'explotació de negocis, no s'adonés de les possibilitats de la boga i se n'anés directament al Ministeri a sol·licitar la concessió, en superior instància.

Em vaig espantar, em vaig espantar de debò després del sinistre somni de l'ocell i la serp devoradora.

En aquest moment, el cant confiat de la Matilde, que feinejava en el passadís, va entrar a la cambra de bany i em va sobresaltar encara més. De bona gana hauria sortit fora per dir-li: «No cantis, dona, que les coses s'aguanten només que amb agulles, com sempre!»

Vaig agafar el primer tren que sortia de l'estació. Tot de negres pensaments m'envaïen la ment i no parava de bellugar-me en el compartiment i el passadís. Al cap i a la fi, jo era l'únic responsable del projecte i la despesa que comprometia petits estalvis de parents i amics. El sol em venia de cara i em va abatre finalment situant-me al llindar del son i vaig veure màquines descomunals, segurament d'alguna empresa poderosa que, en els llacs de Buda, brandaven les ales dins l'aigua; com unes grans trituradores obrien les boques grandioses, com ho fan les serps, empassant-se la boga dels meus somnis i les gavines. Darrera cada herba, hi veia uns rèptils amb les grans gargamelles que es podien dilatar tant com volien perquè, en la seva avidesa, tot hi cabia. Em sentia immobilitzat, alçat enlaire, presoner i estàtic, com si una boa antediluviana —multinacional— em cridés com es crida un passerell. En la confusió del collage, un cop de pala de les recollidores en el cap em va tornar a la realitat i el tren passà rabent per davant de l'estació de Cambrils, sense parar-hi i jo vaig mirar

si hi veia l'home dels ocells; li hauria dit: «Adéu!», i que ja el coneixia de somnis i potser fins l'hauria maleït.

Quan, suat, vaig arribar al lloc vaig veure els «meus» homes que feinejaven tranquil·lament: L'encarregat els havia dit que podien començar perquè l'autorització de neteja havia arribat. I em va lliurar l'ofici de concessió.

«Tot ha estat un somni», em vaig dir.

Em vaig posar força content. «Per ara tot marxa.»

Però no prou satisfet perquè l'angoixa desaparegués del tot. Camí de l'estació em sentia infinitament petit, ridícul davant el perill pressentit que es podia presentar un dia o altre. No hi feia res que el sol escalfés, que la mar fos blava i el cel claríssim. Jo mirava, esverat, cap endarrera...

Perquè, aquests rèptils que hivernen reposant en el fred, i que dormen llargament quan la calor pica, es desperten de cop a la primavera i les seves dilatades boques engoleixen tot el que tenen davant, i si un dia jo m'aturava a beure aigua fresca no fos cas que se m'empassessin com un passerell qualsevol, que de més grosses se n'han vistes.

DEMOGRÀFIQUES

Ajaçat a terra, el nen quedà adormit a la mateixa entrada de l'aixopluc i el gos restà al seu costat mirant-lo. La bèstia donà tombs per l'estança, grinyolant, i quedà dreta davant la pluja violenta del defora; es va fer un cabdell i es premé al cos del vailet. Havien sortit de casa havent dinat, quan encara el sol estavellava les pedres. Van córrer com de costum per les vinyes mortes i a mitja tarda la vall es cobrí amb un núvol negre, amenaçador. Per la carretera del Munt de la Pella a Sant Cebrià, el poble derrotat es divisava, amb prou feines, sobre un pujol del fons de la vall rodejada de muntanyes altes; mig incomunicat, només era assequible per la via estreta del carro. En aquesta tarda negra les teulades sense fum es confonien amb les boires que es rebolcaven sobre els camps deixats de la mà de Déu. Després, en el silenci total la pluja descarregà forta després de tant de temps d'absència d'aigua. El nen digué al ca: «Ja ho sabia, jo». I és que ell havia vist com aquella fulla més alta del roure solitari es movia; la fulla que de primer s'il·luminava amb l'alba i la darrera de lluir en la posta vermella de la terra. La fulla s'havia mogut i les altres més baixes l'imitaren. També havia vist la corrua de formigues com les unes darrera les altres es ficaven al forat i com havia passat rabent un ocell negre i de la muntanya més alta va treure el cap el núvol fosc. El gos llepà la cara del nen i aquest l'abastà per dir-li: «Ara no podem anar a casa, perquè plou». Parlava com un home gran i només tenia sis anys. De front deseixit, bella la planta i els ulls que li parlaven. S'aixecà de terra i es dedicà a recollir uns branquillons i trossos de rabassa i en féu un feix que lligà amb un vencill. L'avi sempre li deia: «Porta força llenya, que vindrà l'hivern». I el nen carregava el que podia i l'arraconava a l'estable. El nen va dir al gos: «Després anirem a casa, oi?» I l'animal alçà les orelles en senyal d'assentiment. Sortiren de l'aixopluc i els dos amics corrien cap al poble llunyà. De muntanya a muntanya no es veia una ànima i ells saltaven per entre els ceps abandonats. El gos brincava entre les cames.

A casa, l'avi seia prop del carro vell i l'àvia feia el sopar.

Li van donar la nova.

—Els pares t'han escrit una carta.

L'àvia li va dir que aviat el vindrien a buscar i que fes bondat i que llegís força amb l'avi i que aviat aniria a viure a Barcelona, que era molt gran i hi havia molts nens i que els nens anaven a l'escola.

El sol havia fugit de la vall i la caseta de les eines on el gos i el nen s'havien aixoplugat es veia ara llunyana, immòbil com un fantasma.

Van posar el perol de patates bullides a taula.

El gos menjava patates. El nen les aixafà i va posar oli i l'àvia li portà un ou cru per a beure.

—Mentre ens puguem aguantar així —rondinà l'avi.

Menjaven en silenci.

—Eladi, porta el llibre.

L'avi el feia llegir, ajuntant les lletres i les síl·labes i el gos, pujat a la cadira, els mirava tota l'estona i apropava el cap al llibre. Un matrimoni vell passà per davant de la casa quan l'avi barrava la porta: «Bona nit». El llibre tenia dibuixos; uns nens jugaven en una plaça i els grans els contemplaven. L'avi assenyalà:

—Mira! Nens! Els veus? Són nens! Oh!

—Són més petits que aquests. —Posava el dit damunt la gent gran—. Són com jo.

—Tots els nens són petits com tu. Aquests altres són grans; com l'avi —deia l'home.

Quan al matí, des de baix, l'àvia va fer el primer crit, el gos saltà sobre el llit del nen i el despertà. L'avi ja s'havia llevat feia estona i l'Eladi anava a ajudar-lo; munyien les dues cabres. Una lleu claror entrava per les reixes del rústic estable mentre el poble solitari era en silenci i d'alguna torratxa sorgia el primer fum del dia.

Feia com a cosa de quatre anys que els pares de l'Eladi fugiren a ciutat a defensar-se com poguessin. Marit i muller havien de treballar i el nen hauria estat un destorb. «Després vindrem a buscar-lo.» Atrets igualment per les promeses de Barcelona els joves del poble havien desaparegut i només quedava mitja dotzena de vells matrimonis que el petit cementiri anava engolint l'un darrera l'altre. A l'escola, de portes estavellades i vidres trencats, hi restava encara, de gairell, la pisarra amb borroses lletres de l'última lliçó. L'església era tancada, amb la porta plena de claus i la campana muda.

Acabades les sopes de farigola de l'esmorzar, el nen sortí de casa amb el gos darrera. Era l'hora de jugar amb el vent, amb el sol i les pedres. Ben diferent de quan van marxar els pares, que només tenia tres anys; ara anava amb el pas cansat i, trist, es captenia com un home massa gran i assenyat. La mirada absent, desganat, passava tot el dia els dits per les parets i per les baranes del carro; plorava sol. El gos li ensenyà la vida i aprengué, amb ell, a córrer, a saltar, a jugar, a parlar, a cridar a riure...

Ara ja feia tres anys que tenia aquell amic estimat.

Aquell dia —aleshores ja tenia tres anys— estava menjant assegut a l'entrada i, un gos vagabund, famolenc, es parà davant seu. El nen se'l mirava i la bèstia alçà les orelles i va fer uns moviments al seu costat; va saltar i recular implorant enjogassat fins que el petit li va allargar un tros de pa, que engolí com un prestidigitador; es quedà parat girant el cap amb signes d'agraïment. Després el nen anà a cercar més pa i ell es quedà rondant prop de la porta sense gosar entrar. Quan l'endemà van obrir, l'animal estava esperant amb les orelles dretes.

El nen li va donar una pera, que el gos rebutjà després de flairar-la. L'Eladi la recollí i se la llevà a la boca i, quan l'hagué acabada, llençà el cor de la fruita; la bèstia la tornà a flairar i se l'empassà. Se li va posar al costat i corrien pels carrers del poble. A la tercera nit que l'animal passava al defora, el va fer entrar per aixoplugar-lo amb la protesta de l'avi i el rondinar de la dona. «Només ens faltava un gos, a nosaltres.» Però l'Eladi insistí.

Ja tenia un amic amb qui compartir la soledat de les seves hores i, aquell dia, assegut a la porta de l'església, va riure amb les entremaliadures i els salts de l'animal. Passà en aquells moments l'avi Marçal, que va agafar una pedra i, després d'ensenyar-la al gos, la llançà lluny; la bèstia sortí disparada i tornà amb la pedra a la boca. L'Eladi aprengué el joc, que havia d'ésser el seu entreteniment preferit.

A la plaça plena de sol i de portes que l'èxode havia tancat, els amics jugaven tot el matí adelerats. Després, en el bon temps, xipollejaven en la poca aigua del reguerot de la part baixa del poble; omplien el càntir i el portaven a l'àvia. Recollien herba per als conills. El nen ensenyà l'amic a portar feixos de llenya amb la boca.

Un matí d'aquells dies tots iguals, la quietud planava sobre la vall; calor i ni un bri d'aire. Les muntanyes grises i el campanar mut de l'església sobre les teulades negroses. Les vinyes resseques sense verd i, més avall, el pendís que portava a la falda de la serralada veïna. A ponent la paret de pedra i els xiprers del cementiri diminut... En aquest matí, doncs, els dos amics seien sota un garrofer, defen- sant-se de la calor, quan veieren, de lluny, que una tropa de gent estranya venien cap on ells eren. Devien haver deixat els cotxes a la remota carretera per a fer una caminada llarga. S'instal·laren sota uns arbres i els dos companys els observaven. Un espectacle mai no vist; eren persones i n'hi havia de petites que s'empaitaven i saltaven. «Són nens, com els del llibre —mussità l'Eladi a l'orella del gos—. Mira, són nens.» L'animal remenà la cua. Continuaven els seus jocs i feien la sardana amb rialles i crits. «Veus, són com jo.» Sobre el foc, una gran cassola. De l'ombra del garrofer estant seguien l'alegria i els moviments dels petits de la fontada. La visió insòlita tenia clavats l'Eladi i l'amic i van fer tard a dinar. En acabar tornaren a la meravella de la reunió; els petits continuaven jugant i fins ben entrada la tarda no marxaren tot cantant.

D'ençà que va veure els excursionistes l'Eladi demanava als avis que volia un nen per a poder-hi jugar. Havia après dels brivalls un seguit de moviments nous per ell; giravoltava sobre un peu i feia tombarelles. Continuaven empaitant sargantanes i caçant moixons. Enfilats a la paret del cementiri veien com la terra s'empassava els vells que ells coneixien i tirava pedres perquè l'amic les anés a buscar i corrien fins a l'hora de dinar, de sopar o de dormir i els dies desabrigats corrien sempre d'igual manera. I el sol sortia, abrusador, cada dia del mateix lloc.

Un dia, a la vall llunyana plena de boira, es van sentir els trets d'uns caçadors i el gos amic va desaparèixer. El gos havia trobat una companya perdiguera i va marxar cap a la vida.

L'Eladi va tornar trist, plorant, a casa.

I va ser, precisament, aquell dia que es va rebre una carta de ciutat i els pares deien que tardarien encara un temps a anar-lo a cercar, perquè tenien molta feina.

EL CAS D’EN CAIXONET

L’Alexandre Caixonet, que vivia al carrer de Les Tres Voltes, amb la seva mare vella, un noi arrissat i faceciós, va fer dues coses en un mateix dia. Va ficar la mà al calaix de l’amo i anuncià que es casava. Els companys de feina, d’on ell era oficinista, el van felicitar i van fer una bossa comuna per tal de fer-li el present de noces que es mereixia. De passada, els amics invitaren temoregament el senyor Procopi Falgueres, amo de l’establiment de colonials i obrer dilecte de la Junta Parroquial de Santa Maria del Mar, que hi contribuís.

Però el senyor Procopi s’hi va negar.

—¿Per quins set sous he de barrejar-me amb la dependència, jo? —va dir. I afegí, amb suficiència—: Si li vull fer un present, ja li faré.

Però el present no l’hi va fer.

Si li hagués fet, l’Alexandre Caixonet hauria tingut una sorpresa. Sabia sobrerament de quin peu coixejava l’amo; guardava tot el que podia i encara més. Tot el que fos estalviar li semblava bé i s’escapolia de tantes obligacions com podia amb una netedat de prestidigitador. Altrament, el dependent infidel hauria tingut un disgust en comprovar que espoliava un home que, de cóp, s’havia tornat generós.

El senyor Falgueres tenia una dona enclaustra- da a casa amb nou criatures i tenia manat a la dona que totes tenien d’obligació d’ésser al llit quan ell arribava, al vespre, a casa. En el magatzem només s’ocupava de cercar pels racons els trossos de cordill que, fent-se un manyoc, servien per lligar les comandes i també feia recollir els retalls de paper, o els collia personalment, i menava l’aprenent a cal drapaire a vendre’ls. L’Alexandre, amb els maneguins a mig colze i la ploma a la mà, el mirava a través dels vidres del seu escriptori amb un odi reconcentrat d’ençà que, en lloc de cobrar les setanta-cinc pessetes cada mes, n’havia demanat vuitanta-cinc. En aquesta ocasió, el senyor Procopi li va regirar els llibres i li va demostrar que els comptes anaven endarrerits i que: «D’ara endavant hauràs de venir una hora més. I si no, al carrer!» I, així mateix, el castigà. «Una hora més i et rebaixaré un duro del sou perquè aprenguis a no tenir aquest descaru.»

El senyor Falgueres es queixava amargament de la feina i les despeses que tenia amb tanta família i el seguit de galifardeus a pagar cada setmana. Però això era infundat; els dependents cobraven quan ell volia i rondinant sempre; quant a la família, la tenia tan ben ensenyada, que gairebé no la veia, i no menjava el que volia; els contactes del senyor Procopi amb la muller semblaven fets només que per augmentar la família.

Qualsevol dona, una mica vistosa que entrés a l'establiment ja no es podia treure de sobre el senyor Falgueres, que només cedia al setge si a ella se li acudia demanar algun descompte de detallista; 11avors l'home emmudia i girava cua. Versàtil amb les faldilles, l'amo dels colonials era, però, constant amb la Ludovica; una dona que vivia al carrer de la Carassa i que li atorgava la facilitat de poder anar a divertir-se a casa d'ella, sense haver de pagar ni cambra ni dona. Les aventures escadusseres costaven massa. Ella era vídua d'un adroguer que, en morir, li va deixar qui sap quants deutes. La dona no tenia fills i es guanyava la vida cargolant cigarrets per a senyors de casa bona. Les tardes que ella no havia d'anar a portar feina, s'hi presentava l'home per a passar-hi un parell d'hores. Després, insegur i amb les solapes plenes de cendra tornava al magatzem xiulant dissimuladament. Sovint trobava al despatx el senyor rector i algun membre de la Junta d'Obres Parroquial que esperaven per a reunir-se allà mateix.

—Molta feina, oi, senyor Falgueres? —preguntava el rector, amb el seu casquet d'anar pel barri.

—No me'n parli! —bufava l'altre.

Alguns vespres o també a migdia, l'Aurora, la dona d'en Caixonet acabat de casar, estava prop del magatzem esperant que plegués el marit. Un dia, el senyor Falgueres la va veure o olorà, amb el nas enlaire, la possible conquista. Amb les mans a les butxaques de la jupa i un bigoti com una escombra, que semblava talment que s'hi haguessin cagat els ocells, es dirigí a ella: «^Que busques alguna cosa, noia?» La rossa feia anar amb gran rapidesa les pestanyes. «Sóc la dona d'en Caixonet.» Ell la mirà de cap a peus. «Ah! Passa, passa. Fa molt fred aquí fora.» I ella li anà al darrera. «Seu, seu, dona. Estaràs calenta, aquí.» I la instal·là al seu despatx. Va cridar el marit. «Ves, que tens la senyora aquí!»

—Perdoni, senyor Falgueres —remercià el dependent.

—Fuig, home, fuig! Amb molt de gust. Ves si s'ha d'esperar a fora! —condescendí l'amo.

Li agradaven aquelles visites al senyor Falgueres i ella —«Un cap verd, és...»— era amable i comprensiva; ^caixí, que es deixava posar la mà sobre els genolls. Breu: que acabà portant-la al pis de la ci- garrera quan aquesta, degudament avisada, no hi era.

L'Alexandre Caixonet tornà a cobrar les setanta- cinc pessetes cada mes. Amb ell, el senyor Falgueres semblava tot un altre; li tenia atencions. Estava entusiasmat amb la destresa, amb la competència de la rossa, que jugava incondicionalment en formes mai no somiades per ell. I, encara, afegí un duro més al sou del marit.

El dependent infidel es volia establir en el ram de drogues i colonials, que és el que coneixia, i tingué temps de realitzar el seu somni, perquè no va ser fins passats Reis de l'any deu que, l'assalt diari del saquejador a la caixa, no fou descobert. El dia del daltabaix, l'establiment s'havia tancat al públic, com feien cada any, per a passar balanç. Un vespre,

mentre els dependents feinejaven comptant existències, van trucar a la porta; era el senyor rector acompanyat de dos de la Junta Parroquial. Es van asseure, com sempre feien, prop de la porta fumant cigarrets en espera dels companys de reunió.

—Faci, faci, senyor Falgueres. Esperarem els altres.

L'amo estava en el seu despatx veient visions; un dependent li acabava de portar nota del resultat de les existències de safrà: 11 quilos 300 grams, i es mirava les factures dels proveïdors d'Albacete; les compres i les vendes no lligaven amb les existències del moment. «Tres quilos dos-cents grams de diferència.» En canvi, a l'arxiu, hi figurava una factura exactament per aquest pes i que constava com a pagada. Per acabar-ho d'arreglar, les factures, comparades entre elles, tenien lleugeres diferències tipogràfiques. Això volia dir que algú havia cobrat aquesta factura sense lliurar el gènere. ^Qui podia ser? Fos el qui volgués, el comptable havia de saber-ho. «Això és cosa d'en Caixonet.»

—Caixonet! Què és això? i Què és aquesta factura? —s'irrità.

—Oh! Vostè la va pagar... —S'arronsà d'espatlles.

—La vaig pagar. És clar. Perquè tu me la vas posar, conformada, a l'ordre dels pagaments. Ets tu que...

I és que l'infidel tenia una impremta amiga, a Gràcia, que li calcava factures de proveïdors de diferents gèneres; l'home inventava les factures i les cobrava ell mateix. Senzillíssim. Però, en aquesta ocasió, la nota de l'existència del safrà li havia passat per alt i no l'havia rectificada convenientment i, és clar, no casava.

—A la presó, aniràs! Maleït siguis! —Gairebé es desmaià—. A la presó per tota la vida...

El dependent s'arranjà la corbata, es va treure els maneguins i s'encarà amb l'amo.

—No cridi, senyor Falgueres. Allà té els seus amics. —Assenyalà el rector i els altres, que anaven fumant.

—Et mataré! —Als seus crits, els del magatzem alçaren la vista cap al despatx.

—I doncs què, senyor Falgueres, ivostè volia anar fent festes a la meva dona i que no li passés res? —Abaixà la veu—. Ara mateix explicaré, a aquests que esperen, quina mena de pàjaru és vostè.

L'amo picava de peus furiós, gemegava, llançant- se sobre una cadira.

—Fora de casa! —L'empenyé.

En Caixonet s'enfonsà el barret i sortí del magatzem com una ventada. Tots el seguiren amb la mirada, astorats.

Aquelles hores, els carrers eren foscos i els gats s'empaitaven. Calia arribar fins a la propera Santa Maria per no sentir-se solitari; les petites barraques de joguines, de caramels, de roba i herbolaris, clavades a les parets de l'església, amb els seus llums de carbur i de petroli, animaven la plaça com una festa major permanent.

En Caixonet es dirigí, com cada vespre, a la taverna del carrer de les Caputxes i, com sempre, l'Aurora estava asseguda al fons de l'establiment amb la gasosa davant.

—Nena —digué a la seva col·laboradora i amiga—. Avui et faré un regal. —Li allargà trescentes pessetes en plata, que saltaren per sobre de la taula. Li va somriure—. Una fortuna, eh?

—Així, ja no em necessitaràs més? —s'entristí ella.

—Dona, tot ve que s'acaba. Què faràs, ara?

—Què vols que faci? El de sempre. Voltar...

Era una bona noia. Totxeta i mesella, que es mirava el món com una fatalitat inevitable.

—El de sempre —va repetir—. ¿Que no ens veurem, ara?

—Sí, dona. I tant! Com abans.

I és que en Caixonet s'hi havia afeccionat en aquella noia; era un bon client seu. De feia temps que la trobava sempre que volia pel carrer de la Unió, a l'hora de fosc, fent voltar el seu sanatxo, provocativa. I, considerat com era i amb prou quartos que tenia, quan anava amb ella, a més dels dos rals, li donava una bona propina: deu cèntims i, algunes vegades, vint i tot...

ELS LÍMITS

Aquell 14 de maig de 1977 el recordaré sempre. Què va ser alló? Què va ser? Transmissió de pensament? Sempre he estat rebec a admetre les coses confuses, esotèriques. És un terreny que no he trepitjat gaire, un tema que mai no ha tingut gaire interès per a mi... I no obstant això...

Al matí d'aquest dia, mentre em vestia, vaig evocar molt lleugerament el somni que havia tingut —segurament una fracció de somni—, uns panys... unes claus... Pocs moments després em vingué a la memòria el meu jove amic C. B., intel·ligent periodista que ha sabut obrir-se camí en aquesta carrera accidentada. Vaig llegir el diari...

Abans de començar a treballar en el despatx que tinc al primer pis, mandrejant, em vaig ficar per les cambres contigües entaforades de llibres vells com un drapaire. Àvid de saber què caram hi tinc, estiro de tant en tant algun llibre dels més vells i em consolo així de no poder-los revisar tots. És una mena de recança que satisfaig en el desig de poder veure les oblidades novetats que fa tants anys que guardo. El primer que em vingué a la mà fou la comèdia americana El misteriós Jimmy Sanson, polsosa; una obra, per mi entranyable, perquè de molt jove havia vist representar per l'elenc d'aficionats del Círcol Barceloní d'Obrers de Sant Josep i que, per la seva trama, m'impressionà vivament. El record de l'obra teatral tan eixerida em portà als dies de la infantesa plens de records i de color; del xivarri en el jardí d'aquell centre i de les tardes teatrals plenes d'amics i de les famílies menestrals.

De cop, sonà el telèfon.

—Digueu.

—Sóc C. B. —va fer el meu jove amic, el periodista del qual feia més de mig any que no havia sabut res.

«Quina casualitat; avui pensava en tu», vaig pensar.

Vaig suposar de seguida que C. B. volia fer-me alguna pregunta; alguna dada que ell no podia recordar o conèixer. Els vells que hem viscut una mica som sovint consultats; el periodista, en el seu apressat quefer de cada dia, ha de consultar com pot per a no detenir la seva ploma esperada per les linotips. «¿Que recordeu el nom de l'església que hi havia a la cantonada del carrer d'en Bot i Canuda?» O bé: «És cert que Albéniz havia tocat al Café Colom?» Esperava de C. B. una pregunta semblant, i no va ser així.

—Em van fer del jurat del premi literari X —em digué. I afegí—: Tinc entre mans una comèdia que m'ha agradat molt.

—I què? —li vaig preguntar.

—Que tinc un dubte. Un dubte que em balla pel cap fa dies. Em sembla que l'argument d'aquesta obra no és del tot original. És clar, amb aquest dubte, no la puc recomanar als amics del jurat. Voldria aclarir-ho abans. He pensat que potser vós em podríeu ajudar.

—Una mica difícil. Sóc un dels homes que menys ha llegit d'aquest món —el desenganyava.

—Bé. Hi ha una escena on l'inventor d'un pany de seguretat demana a la policia que li presenti un desvalissador de caixes de cabals per invitar-lo perquè obri el pany per així demostrar la seva eficàcia...

Vaig quedar glaçat!

—Escolteu Sant Marc...

Una suor freda recorregué tot el meu cos. No podia articular paraula; el record de l'amic de feia uns moments; l'evocació del somni del pany i de les claus i ara... ara El misteriós Jimmy Sanson, l'obra que feia anys havia vist i que pocs minuts abans havia retrobat, a l'atzar, entre els meus llibres vells, recollit d'una muntanya d'exemplars.

—Escolteu...

Seria possible tanta casualitat?

El pols es disparà i vaig allargar la mà per abastar el remei que el meu magnífic cardiòleg, doctor Antoni López, em té recomanat per al meu particular infart. Tenia la boca seca.

—Es deu haver tallat... —deia el telèfon.

Vaig sospirar fort amb la pastilla a la boca.

—No s'ha tallat, no —vaig poder contestar a la fi—. Escolta. És que el que em preguntes m'ha colpit. M'ha colpit terriblement. ¿Tu creus en la transmissió de pensament?

—Home, jo...

I li vaig explicar el que havia passat. I les seves respostes mostraven indiferència. Només petites exclamacions que em semblaven, a mi, com paraules de respecte i cortesia a un semblant que repapieja.

Vaig creure que C. B. des de l'altra banda del telèfon deia per ell mateix: «Ves amb què em surt ara, aquest...». Em sentia ridícul, excessiu. Havia tingut alguns èxits en les preguntes que C. B. o altres m'havien formulat. «^Recordeu l'any que van matar en Rull?» «¿On era exactament l'Hotel Quatre Nacions?» I això m'era plaent. Però dir al membre d'un jurat que la resposta que havia de donar-li era en un llibre que, en aquell moment, tenia a les mans, ja era massa. Una diligència exagerada.

I vaig voler que aquella casualitat, o el que fos, la comprovés per ell mateix; que ell mateix fos testimoni inexcusable de l'esdeveniment insòlit. Era l'única manera que mai, ni ell ni d'altres a qui pogués comunicar el fet, poguessin dubtar del fenomen.

—Sí —li vaig dir—. Aquesta escena és en el primer acte d'El misteriós Jimmy Sanson. Això no vol dir que sigui un plagi, ja que és raonable i fàcilment repetible que aquest home acudeixi a la policia amb aquesta pretensió. T'enviaré l'obra i tu mateix jutjaràs. Te l'enviaré certificada, perquè no hi hagi dubte.

—Gràcies, envieu-me-la. Gràcies. Ja sabia jo que...

—No, no. Un moment. Abans que tot pren paper per anotar el que et diré... Preparat? Mira, l'obra és de Pau Armstrong. Traduïda al català... Escolta. Et fas ben bé càrrec que, en aquests moments, tinc l'obra a la mà, oi? Ho dic perquè vegis que el que t'he dit és cert... Traduïda al català per Carles Costa. Editada per Impremta Baixarias. Alt de Sant Pere, 17, interior... Estàs segur que la tinc a les mans, oi? Que no t'he enganyat en dir-te quina casualitat, oi? I porta: Barcelona, 1912. En tens prou?

—En tinc prou. No dubto gens ni mica. Un cas palès de transmissió de pensament. És fantàstic! —s'animà, finalment.

Em sembla que C. B. donava ara tota la importància al fet.

Però jo no en tenia prou. No es presenta cada dia una cosa així i volia que el testimoni de C. B. no m'escapés. Estava convençut que, quan jo expliqués el cas, es posaria en tela de judici. Que, almenys, els que ho sentissin, pensarien en la seva incredulitat, que jo, fins i tot involuntàriament, em feia venir bé un seguit de casualitats per a poder-me dir digne que el misteri em visités; que jo o l'amic C. B. havíem estat instruments actius de la revelació.

—Apunta —li vaig dir—. Per exemple, la pàgina 10 comença amb aquestes paraules: «Quefe...)) Que- je, he? No cap, no. Així, amb aquesta antiga grafia. «Quefe: Se cuida bé'l senyor director.))

I vaig insistir encara.

Li vaig dir que apuntés que la pàgina 27 del llibre començava amb aquestes paraules: «Director: Y has jet bé perquè no t'hauria servit per a res.)) I que les primeres lletres de la 50 eren: «Read: La senyoreta Rosal Respecta aquest...)) I que a la 112 la comèdia acaba dient: «Dich: Qu'és això...\ Llàgrimes. ..!»

—Escolta. Pots dubtar que tinc l'obra a les mans? Que li tenia quan m'has trucat? No perdis aquestes notes que has fet i quan rebis l'obra acabaràs de convence't que som davant una gran casualitat o... que hem de creure en la transmissió del pensament.

Una cosa és sentir la història dels qui diuen haver-ho passat i una altra molt diferent és ésser-ne actor. Quan t'ho expliquen acabes arronsant-te d'espatlles impotent de comprendre. Vaig provar de pessigar-me per comprovar que no dormia; vaig entrar a la meva cambra i al meu llit jo no hi era estirat.

Estava despert. Era real el que havia passat. No dormia i em trobava més que mai en les tenebres. Quantes coses no podem comprendre! Són infinits els enigmes de l'home! Inquiet,

no vaig poder conciliar el son. Em vaig acusar de no saber raonar; de tanta limitació que té el pensament. Només confusió, temors, tenebres, ombres.

I bé; C. B. va rebre l'obra teatral que li vaig enviar i comprovà, gairebé incrèdul, que les notes que havia pres eren còpia exacta de les pàgines del llibre que li havia dictat per telèfon i va viure també hores de temor, d'ombres, de tenebres.

Citat per mi, al cap d'uns dies que jo baixava a Barcelona, ens vam trobar al bar de la plaça d'Ur- quinaona.

Ens vam asseure l'un davant de l'altre. L'establiment era, en aquella hora vespral, ple de gent que feia l'aperitiu i parlaven, i els llums, no gaire forts, ens portaven l'expressió dels seus rostres.

Vam estar molta estona junts.

Ens miràvem.

I no ens vam dir una sola paraula, perquè, ni ell ni jo, no ens vam creure el que realment i positivament ens havia passat.

EL NOIG LLEIG

Durant anys jo havia estat assidu d'aquella important entitat econòmica de Barcelona. Un dia, en entrar a l'avantsecretaria, em sorprengué la presència d'una nova mecanògrafa; una vídua recent, una mica gran, d'exagerada bellesa. Tanmateix, la Naturalesa n'havia fet un gra massa; era tanta la seva perfecció, que la feia llunyana, potser embafosa; li faltava un petit defecte que la fes més humana.

La dona teclejava dificultosament, com una recomanada.

El senyor L. B., home entrat en anys, solterot, era el secretari de la societat i s'enamorà perdudament de la nova oficinista. El secretari vivia, carregat de prestigi, la seva solteria ja una mica enutjosa; home elegant, d'extrema correcció, era un esteta acabat en el seu capteniment i esclau de qualsevol crítica o simple mirada adversa o poc falaguera. A la seva edat era, però, tot un partit amb els cabells grisos i el vestit ajustat al cos d'apol·línies perfeccions.

—Però he de dir-te una cosa —es confessà ella abans de casar-se—. Tinc un fill. Ja t'ho vaig dir.

—Sí. I què? Seré un bon pare per a ell.

—Però és que el meu fill és... és... molt lleig. —S'entristí la dona.

—Lleig? Què vols dir? Això no m'afecta. Em caso amb tu. No amb el teu fill.

La promesa li volgué donar més detalls, explicar- li més coses, però L. B. li prohibí amb tot de gestos i paraules de consol. «Ves, ara, lleig! Quina ridiculesa!» Ell ja es veia presumint la parella incomparable que farien. Tenia la més bona opinió del seu propi físic i no aspirava a altra cosa a com seria envejat pels amics; una feliç culminació al seu tarannà presumit.

Feia molts anys que aquest fill vivia al poble, on el van residenciar, amb els pares d'ella. Ara el xicot devia tenir una vintena d'anys i, des dels nou, vivia amb els avis. La lletjor havia trencat l'harmonia de la casa dels seus pares, tots dos de bona estampa i bellesa; tots dos d'estètica irreprotxable, i per això se'l van treure del davant; al dolor natural del motiu veieren amb complaença com marxava.

Al poble, s'havia mantingut sempre allunyat dels altres. La lletjor l'havia portat al retraïment i a la solitud. L'esquerp es feia antipàtic a grans i petits, perquè no podia suportar els seus platxeris, la seva presència. I grans i petits l'apartaven. «Quin noi més estrany!» De tota la vida, l'animadversió el féu encara més infeliç en no rebre l'afecte dels seus semblants

en aquella edat de la infantesa que l'amor i les manyagueries imprescindibles imprimeixen caràcter.

El nou matrimoni no tingué cap pressa a voler anar al poble a veure el noi sobre el qual pesava l'estigma, ni tampoc fer-lo venir a Barcelona. La mare se sentia amenaçada, amb veritable pànic, que pogués arribar aquell moment; vivia amb l'esperança que el seu nou marit no l'arribaria a conèixer mai; que potser el fill es quedaria per sempre més al poble on s'havia criat. No era gens toix el noi i el secretari de l'Ajuntament l'havia admès com a escrivent; mal pagat, el tenia d'ajudant. Altrament, el poble estava acostumat a la presència, sempre risible, del xicot, i ja no en feia cas com no fos per ensenyar-lo dissimuladament al foraster.

Al cap de poc temps d'haver-se casat la mare, la mort de l'àvia determinà la necessitat de portar-lo a la casa del nou matrimoni. Les provatures desesperades de fer-lo quedar a dispesa a la casa d'algun pagès van fallar; la riota que infonia la seva presència podia desacreditar qualsevol família, i tothom el rebutjava.

Quan L. B. el veié entrar a casa quedà astorat; uns segons de rellotge sense respiració i esclafí una gran rialla corrent passadís endins aguantant-se el ventre. Mare i fill restaren bona estona sols al saló i el marit tardà a aparèixer, i, quan ho va fer, portava les mans a la boca protegint-se d'un nou esclafit.

Els primers dies de l'estada del xicot a la casa de la mare foren una veritable tortura per a L. B.; reia davant el noi o a soles o amb la seva dona; reia divertit i tràgic consolant la muller condolguda. «No em puc aguantar... És més fort que jo... Perdona.» No cabia en aquella cara la cirurgia. El temple de la bellesa física i de l'estètica, que era la casa del nou matrimoni, s'havia ensorrat. Els sentiments de L. B. envers el xicot volaven encara prop a pitjors situacions; semblava natural que aquell ésser es volgués marginar; que abominés el món dels homes. Però no era així; amb l'edat s'havia fet comprensiu de la seva dissort i l'havia sabut suportar valerosament i adaptar-se a les reaccions que produïa la seva figura. No feia cap comentari sobre la pròpia lletjor; acostumat, a l'ànima no servava rancor. Era un insensible o un valent i, en tot cas, traspuava la bonhomia del pallasso. Sdhipre deixava que riguessin i fins i tot semblava animar-los perquè ho fessin; es posava grotescament seriós i, impertèrrit, esperava que acabessin. Llavors parlava del que calia i, en acabar, l'interlocutor se n'acomiadava confós, penedit, amb contradictoris sentiments de culpa que l'acompanyaven llargament. L. B. havia arribat a témer que el noi, renyit amb l'espècie humana, pogués adoptar una actitud d'odi i de venjança; una vida de vagabundatge i de crim; de presons i d'hospitals. L. B. pensà fins i tot separar-se de la seva dona, que portava darrera seu l'abominable apèndix. Així, d'aquesta manera, netejava la seva vida d'esteta i allunyava el ridícul. D'ençà que havia conegut el noi, els entusiasmes per la bellesa de la muller havien

anat de baixa qui sap quan; en la carícia se li feia present la grotesca caricatura que ella havia engendrat i restava totalment inútil, inservible, per a les més elementals funcions del matrimoni.

—Se l'hauria de col·locar en algun lloc —pregava la mare.

—Però, dona, on vols col·locar-lo? No veus que...

El noi no feia res en tot el dia i, finalment, la insistència de la mare es veié premiada. A l'entitat de la qual L. B. era secretari havia quedat una plaça vacant; un lloc amagat de les altres dependències, i el pare putatiu, després de molt lluitar amb si mateix, es decidí a portar-li. «Allà ja el coneixen. Ja saben que no és fill meu», es consolà.

Va ser quan jo el vaig conèixer.

Havia entrat en una secció separada de l'altra dependència on facilitaven els fulls estadístics. En obrir la porta, un llarg pupitre barrava el pas cap a l'interior de l'oficina. No es veia altra cosa que les prestatgeries plenes de-papers i carpetes i vaig picar fort sobre el taulell. De darrera, com si emergís de sota terra s'alçà el cap.de titella. Vaig quedar glaçat i una rialla involuntària em vingué a la boca; les llàgrimes em saltaven dels ulls i era incapaç de creure el que veia. Em trobava confós per la brutalitat incontenible i la falta de respecte envers un ésser humà. El noi estava tranquil: la llarga boca dibuixava un somriure gens amarg que a mi em va semblar un tro. Va esperar que jo m'asserenés i em preguntà educat:

—Què desitja? —amb una veu prima.

Com vaig poder li vaig demanar els fulls de declaració estadística. «Que mal educat ets!», vaig pensar, però de seguida se'm va ocórrer la disculpa; era una reacció lògica, irresistible. No calia que em penedís de res. El xicot tenia el cap més ample que alt, que s'allargava més encara per les orelles extremes com nanses d'una olla. Un serrell discorria per tot el front estret i, al centre, un plomall de cabells rebels donava vivacitat a la carota; tenia els pòmuls inflats i per nas una bola com sobreposada més avall dels ulls rodons i petits; la boca era una ratlla, de llavis fins, que li arribava a les orelles; sota la boca un mentó gairebé invisible i el coll primíssim. La resta de la persona era correcta. No hi cabia el consol de mirar-lo amb la commiseració i el dissimul amb què es mira un subnormal. Allò era molt pitjor; era graciós; espantosament graciós. I, per acabar- ho d'arreglar, aquell noi, més lleig que pegar a un pare i posar-se a riure, vestia de la manera més criminal; vestit verd amb ratlles estridents i corbata i camisa també de ratlles fortes que semblava, tot plegat, que el veiessis dins una presó.

Vaig tornar a l'entitat al cap d'unes setmanes i ja no hi era. Ocupava la plaça un home gran, que m'assabentà d'un seguit d'anècdotes que es produïren en aquells dies de la seva estada. Sobretot em recalcà un fet que, pel que es veia, fou la gota que omplí el got de la resistència de L. B. El xicot havia volgut anar, amb altres empleats, darrera la comitiva oficial de la junta de Govern que es dirigia a la Capitania General, el dia de Reis, per a retre homenatge al

monarca. Es va barrejar amb la nombrosa concurrència que s'alterà amb la visió del noi. L. B. ignorava la seva presència, però l'endevinà en sentir unes rialles y uns comentaris. L. B. li manà que marxés del lloc.

—No vull que passis, sents!

També uns oficials joves, carregats de medalles i sabres, amb rialles homèriques li barraren el pas.

Aquell dia L. B. va dir a la seva dona:

—o ell o jo.

Però l'alternativa la decidí el xicot fent un farcell i marxant de casa, de nit.

Havien passat uns mesos des de la desaparició, que el vaig veure una tarda davant el teatre Victòria. Anava atrotinat de roba i estava més prim; la sorpresa dels vianants l'acompanyava, com sempre.

Al cap d'uns anys —cinc o sis—, corria jo per les terres de Ciudad Real quan, en sortir de les últimes cases d'Alcàzar de San Juan, vaig divisar de lluny una gran baluerna de fusta pintada amb adornaments daurats. No podria explicar perquè vaig pensar en el noi lleig; potser una associació d'idees; segur que l'estridència dels colors em portaven el titella. Vaig manar al xofer que s'apropés a la casa de fusta. Era un teatre portàtil, d'aquells que s'instal·len pels pobles. S'ensorrava de rònec que era. Unes tanques protegien la part del públic; tot eren fustes soltes i cordes travessades. Se'm féu present la visió dels pobres circs abandonats per causa de deutes i la gana; la tràgica il·lusió d'artistes indefensos. Un sol de justícia queia sobre la planúria immensa i em vaig ficar per una porteta que conduïa a la part posterior del teatre. Em vaig trobar en un recinte descobert ple de caixons vells i decorats mig estripats. Allà només hi havia la tristesa i, potser, el testimoni d'alguna derrota humana.

Quan em vaig tombar per tornar-me'n, alguna cosa em va cridar l'atenció. A la part ombrívola del descobert s'endevinava una figura humana. Era ell que estava d'esquena assegut en un caixò de fusta, immòbil; les orelles com nanses i el coll primíssim el feien inequívoc; caixa i persona formaven un conjunt que semblava inseparable; adherits per l'acció del temps.

BEN AVINGUTS

La meva dona i jo havíem estat padrins de boda dels dos germans —la Maria Antònia i en Josep—, que es van casar el mateix dia al cambril de l'església de la Concepció.

—Vejam si duraran gaire aquests matrimonis —havia dit aleshores la meva dona.

—Què vols dir? —li vaig preguntar.

—Oh, ara amb aquesta moda de separar-se...

Per això que, quan vam saber que en Josep s'havia separat ja feia dos mesos, la curiositat ens portà a la casa dels pares. Maldàvem per conèixer els motius de la desavinencia i pel camí fèiem tota mena de conjectures: «Estrany, en Josep...» «Tan bon noi com semblava, tan pacífic!» Ha estat tan feliç el nostre matrimoni fins aquestes altures de les noces d'or, que ens costa d'entendre aquest joc; la mútua comprensió i el respecte ha presidit les relacions i hem tingut sempre present que cada persona té el seu caràcter i els seus defectes que cal tenir en compte si no vols engegar-ho tot a la primera.

Els pares de la Maria Antònia i d'en Josep van endevinar de seguida el motiu de la nostra visita i la van trobar natural, ja que, al capdavall, érem els padrins.

—Maleïda sigui! —cridà el pare.

—Oh, i, oh, sí! —acompanyà la mare—. Ha destrossat ben bé la vida d'en Josep, aquesta dona. Pobre Josep, que no sap què fer ni on posar-se!

—I doncs?

—Res, una dona que no val ni cinc cèntims.

—És una fresca, una inconscient. Ni el més petit sacrifici.

—És una cosa increïble! —corroborava el pare gesticulant.

—Pobre Josep! —acabà dient la meva dona.

—Pobre Josep i pobres de nosaltres, que portem a sobre la pena de veure aquest fill tan desgraciat! S'ha tornat tot un altre. No té esma de fer ni de dir res. Quan el veig tan desvalgut... —plora la mare.

—Sí que...

Esperàvem que ens diguessin els motius; fins ara tot eren retrets, però res en concret. Jo pensava que, potser, a la vida de la nora hi havia algun altre home.

Els pares no tardaren a aclarir el perquè de la desavinença.

—Penso que es llevava a les dotze! Una vergonya.

—Caram! Realment molt desagradable.

—Heu de pensar que el nostre fill s'havia de preparar ell sol l'esmorzar; ell es feia el cafè, s'ho feia tot. S'havia de llevar més aviat cada dia.

—Fos això sol —afegí el pare.

—I totes les tardes les pasava fora de casa.

—No tenia pas algun enredot? —s'atreví la meva dona.

El matrimoni es va mirar uns moments, interrogant-se.

—No ho sé. No ho crec. Vés a saber per això. Ca! Es veu que anava al cinema o a veure alguna amiga o a casa dels seus pares. Això altre no ho crec. Arribava sempre a les deu o dos quarts d'onze quan en Josep ja s'havia fet el sopar. Una desgràcia! No digueu que això sigui un matrimoni.

—I sempre tan exigent; volia, a sobre, que en Josep li fes regals. Volia anar sempre a l'última moda. Es comprava constantment les coses més impensades. Veureu, en Josep tampoc no guanyava tant per una cosa així.

—Deu tenir la mà foradada —vaig pensar en veu alta—. Si que ha tingut mala sort.

—Com que no era mai a casa tenien un pis que feia fàstic; no s'hi podia entrar.

Mentre estàvem amb aquestes obriren la porta del pis i es va presentar en Josep; un xicot cama- obert i moderat que anava atrotinat de roba i s'havia aprimat. Portava barba de tres dies i ens saludà amb amable temença.

D'ençà de la separació, en Josep anava a dinar i a sopar a casa dels pares. Hi semblava un estrany; un rar apèndix, com fent-hi nosa. Els pares havien ocupat el despatx que ell tenia de solter i, quan anava a casa, no sabia on ficar-se; voltava fins al moment d'entaular-se i, després, cap moix, marxava al carrer.

En Josep endevinà la conversa que havíem tingut i se sentí incòmode. I seguint les paraules que nosaltres dèiem abans que ell arribés, afegí.

—Sí, ja ho veuen...

No vam insistir. Era de mala educació continuar en el tema tan desagradable que significava la derrota del xicot; la seva caiguda. En Josep es va asseure en una cadira prop de la mare i la meva dona trencà el silenci incòmode.

—I la Maria Antònia què fa? —va preguntar alegre.

—Ui, la Maria Antònia! Ui! Ui! Està molt bé! Són felicíssims! És que ell, en Rossend, és un xicot com pocs n'hi hagi.

—Va fer sort, doncs?

—Sort és poc. Està com una veritable reina. Ella sí que...

—Ja ho veu.

I els pares de la Maria Antònia i d'en Josep es llançaren sobre el camí de les lloances del benestar de la filla i les virtuts del marit. De cop, en aquella sala, va semblar haver sortit un

sol brillant, juganer. Un veritable penegíric del gendre que els havia tocat en sort. «Un xicot...!» com no n'hi havia cap al món; carregat d'atencions i d'amor envers la Maria Antònia, que només vivia per ella i es desvivia per fer-la feliç. Van explicar: «Penso que en Rossend es lleva a les set per preparar l'esmorzar i, abans d'anar al despatx, el serveix al llit a la Maria Antònia, que mai no es lleva abans de les dotze». «Oh, i a la una i tot! No vol que es cansi.» I digueren que sovint li telefonava des del despatx per a trobar-se en algun lloc i anar al restaurant a dinar. «Ah! i si no hi dinen, ell mateix el prepara a casa i renta els plats perquè ella no ho hagi de fer. Com una reina, està! Les tardes les passa al cinema o va a visitar alguna amiga o ve aquí a passar l'estona. Ui, si n'està de bé! A cada moment ens ensenya el que en Rossend li ha regalat. Es compra el que vol i sempre canvia de vestit, No us ho podeu imaginar.»

—És clar, en Rossend deu guanyar molt, oi?

—Què li diré molt? No, però ell s'arregla amb això de les lletres i els terminis. Això que es fa, sap?

—Ja et dic jo!

—Mirin —somrigué la mare—. L'altre dia els vaig anar a veure. Mare de Déu i quin desori! —Quin pis! —Es posava la mà al front, alegre—. Semblava uns encants. I quin pis! Els plats per fregar, els llits per fer. Uns munts de roba bruta, ai mare! Jo li volia escombrar una mica el pis i, ella, la Maria Antònia, em va dir que no calia, que en Rossend ja hi estava acostumat. «Ah, per mi... Ja us arreglareu!» Quina manera de viure, aquesta joventut! Ja s'arreglaran —acabà la mare, fent-se un tip de riure—. No troben?

—Coses de joves, de matrimonis joves —afegí el pare.

En Josep també reia. Estimava sincerament la seva germana i tot el que fos per ella, li semblava poc.

Ens vam aixecar de les cadires i continuava l'apologia de la parella venturosa, apologia només limitada per la manca de vocabulari per expressar-la.

A la porta encara van afegir:

—Què s'ha de fer! Coses de la vida! L'una tan bé i l'altra...

Ens va mirar en Josep, capbaix.

En tot el camí, la dona i jo, no vam saber articular paraula. Els fanals eren encesos i ens en vam anar a casa, xano-xano.

***